

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI**

ANTROPOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MEHMET MEHDİ ÇELİKÇİ**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. SEDA KARAÖZ ARIHAN**

VAN 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mehmet Mehdi ÇELİKÇİ tarafından hazırlanan “Antropolojik Bakış Açısı İle Organik Tarım Ve Türkiye” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Seda KARAÖZ ARIHAN Antropoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan : Doç. Dr. Okan ARIHAN Fizyoloji Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Doç. Dr. Mustafa Tolga Çırak Antropoloji Anabilim Dalı, Hitit Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	21/09/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (21.09.2022)

(İmza)

Mehmet Mehdi ÇELİKÇİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet Mehdi ÇELİKÇİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2022

ANTROPOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE

ÖZET

Tarih öncesinden beri insanlar yemek yemeyi temel bir ihtiyaç olarak görmüş, beslenme ihtiyacını gidermek için avcı-toplayıcılık yapmış, beslenme ihtiyacını topraktan karşılamak için tarıma yönelmiştir. Endüstriyel tarım anlayışının, kısa zamanda daha çok verim elde etmek amacıyla ortaya çıkmasıyla birlikte tarım ilaçları kullanılmış, toprağın yapısı zarar görmeye başlamış ve tarım ürünlerinin yapısı bozulmaya başlamıştır. İşte bu noktada toplumda bazı kesimler daha sağlıklı gıda ürünlerine erişmek için, doğal döngü ve sistemler ile beraber yaşamın korunması ve zenginleştirilmesini sağlamak amacıyla ‘organik tarım’ ‘a yönelmişlerdir.

Bu çalışma, bir yaşam tarzı haline gelen organik tarımın insanların yaşamı ve sağlığı üzerine etkilerini antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmada organik tarım ve beslenme antropolojisi kavramları incelenmiş, literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaların sonuçlarına yönelik bulgular elde edilmiş ve elde edilen bu bulgular, antropolojik bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca organik tarımın insan yaşamı ve çevre sağlığı üzerinde etkileri beslenme antropolojisi kapsamında antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme Antropolojisi, Tarım, Organik Tarım, Ekolojik, Tarım, Organik Gıda

Sayfa Sayısı: xiii + 101

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Seda KARAÖZ ARIHAN

M.Sc. Thesis

Mehmet Mehdi ÇELİKCI

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

September, 2022

**ORGANIC AGRICULTURE AND TURKEY WITH AN
ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE**

ABSTRACT

Since history, people have been hunter-gatherers to benefit from nutrition, without seeing food as the basis, and they have turned to agriculture for the environment from the soil without nutrition. With the emergence of the understanding of industrial agriculture in order to obtain more efficiency in a short time, pesticides were used, the structure of the soil began to be damaged and the structure of agricultural products began to deteriorate. At this point, some segments of the society have turned to "organic agriculture" in order to access healthier food products and to ensure the protection and enrichment of life together with the natural cycle and systems.

This study aims to interpret the effects of organic agriculture, which has become a lifestyle, on people's life and health from an anthropological point of view. In this study, the concepts of organic agriculture and nutrition anthropology were examined and a literature review was conducted. Findings regarding the results of the studies on the subject were obtained and these findings were tried to be explained from an anthropological point of view. In addition, the effects of organic agriculture on human life and environmental health have been interpreted from an anthropological perspective within the scope of nutritional anthropology.

Key Words: Nutrition Anthropology, Agriculture, Organic Agriculture, Ecological Agriculture, Organic Food

Quantity of Page: xiii + 101

Supervisor: Assoc. Prof. Seda KARAÖZ ARIHAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. TARIM, ORGANİK TARIM VE BESLENME ANTROPOLOJİSİ.....	2
1.1. TARIM KAVRAMI.....	2
1.1.1. Tarım Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	3
1.1.2. Tarım Sektörünün Önemi.....	5
1.1.3. Tarım Politikaları	6
1.1.3.1. Dünya’da Tarım Politikaları	6
1.1.3.2. Türkiye’de Tarım Politikaları	7
1.1.4. Endüstriyel Tarım	10
1.1.4.1. Çevre Sağlığı Açısından Endüstriyel Tarım	12
1.1.4.2. İnsan Sağlığı Açısından Endüstriyel Tarım	13
1.1.5. Diğer Tarım Alternatifleri	17
1.1.5.1. İyi Tarım	17
1.1.5.2. Geleneksel Tarım	19
1.1.5.3. Helal Tarım	20
1.1.6. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO).....	21
1.1.6.1. GDO’lu Ürünler	22
1.1.6.2. GDO’lu Ürünlerde Toplumsal ve Ekolojik Riskler	22
1.2. ORGANİK TARIM	23
1.2.1. Organik Tarımın Tarihçesi	26

1.2.2. Organik Tarımının Amacı	28
1.2.3. Organik Tarımın Önemi ve İlkeleri.....	30
1.2.4. Organik Tarımın Etkileri.....	32
1.2.4.1. Çevre Sağlığı Açısından Organik Tarım.....	32
1.2.4.2. İnsan Sağlığı Açısından Organik Tarım.....	35
1.2.5. Organik Tarımın Avantajları ve Dezavantajları.....	39
1.2.6. Organik Tarımın Ekonomik Yönü	41
1.2.7. Organik Tarımın Pazarlama Karması.....	41
1.2.8. Organik Ürünler	43
1.2.8.1. Organik Mobilya Ürünleri	44
1.2.8.2. Organik Tekstil Ürünleri	45
1.2.9. Organik Tarım ile İlgili Uluslararası Aracı Kuruluşlar.....	46
1.2.10. Organik Tarımda Yasal Düzenlemeler.....	47
1.2.11. Organik Tarım Uygulamaları	48
1.2.11.1 Dünya’da Organik Tarım Uygulamaları	48
1.2.11.2 Türkiye’de Organik Tarım Uygulamaları	49
1.2.12. Türkiye’de Organik Tarım Potansiyeli	50
1.2.13. Organik Tarıma yönelik SWOT (Güçlü ve Zayıf yanları ile Fırsat ve Tehditler) Analizi	52
1.2.14. Tüketicileri Organik Tarım Ürünlerine Yönelim Nedenleri	54
1.3. BESLENME ANTROPOLOJİSİ	55
1.3.1. Beslenme Antropolojisinin Tarihçesi.....	57
1.3.2. Evrimsel Süreçte Beslenme Antropolojisi	59
1.3.3. Beslenme Antropolojisinde Biyokültürel Perspektif ve Modeller	61
1.3.3.1. Gıda ve Beslenmede Ekolojik Model	63
1.3.4. Beslenme Antropolojisinde Kültür ve Alışkanlıklar.....	64
1.3.4.1. Tüketim Alışkanlıkları	65
1.3.4.2. Kültürel Beslenme Alışkanlıkları.....	66
1.3.4.3. Mutfak Kültürü	67
1.3.4.4. Beslenme Alışkanlıklarının İnsan Sağlığına Etkisi.....	69
1.4. ANTROPOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ORGANİK TARIM VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	72

1.5. BULGULARIN YORUMLANMASI	83
2. KONU, AMAÇ, ÖNEM, MATERYAL VE YÖNTEM.....	88
2.1. KONU VE AMAÇ	88
2.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	88
2.3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	89
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ.....	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
FAO	: Birleşmiş Millet Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
IFOAM	: Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu
SWOT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
M.Ö	: Millattan Önce
OTP	: Organik Tarım Politikası
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
TÜBER	: Türkiye Beslenme Rehberi
TÜİK	: Türk İstatistik Kurumu
CNA	: Beslenme Antropolojisi Konseyi
OFPANA	: Kuzey Amerika'da Kuzey Amerika Organik Gıdalar Üretim Birliği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil :1 Tarım ve Sağlık İlişkisi	38
Şekil 2: Ekolojik Gıda ve Beslenme Modeli	63



GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1: İyi Tarım Uygulamaları Logosu	19
Görsel 2: Organik Tarımda kullanılacak Logo Örnekleri	28



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’deki Tarımsal Alan İstatistikleri	9
Tablo 2: Tarım Alanları 2001-2021 (Bin hektar).....	10
Tablo 3: Türkiye’de Tarımsal ilaç kullanımı (2006-2021) (Ton)	15
Tablo 4: Organik Bitkisel Üretim (2002- 2021)	25



ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışmam boyunca her daim olumlu, destekleyici tavrı, sabrı ve bana olan inancı için ve çalışmanın her safhasında görüşleri ile yoluma ışık tutan, önerileri ile ufkumu açan çok değerli hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Seda Karaöz ARIHAN'a, tezimin yürütülmesinde her zaman destekleyici olup yol gösteren çok değerli Sayın Doç. Dr. Okan ARIHAN ve Sayın Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK hocalarıma çalışmaya olan katkılarından ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Bunun yanı sıra yüksek lisans eğitimi alanında teşvik edici ve bana önayak olan değerli hocam sayın Prof. Dr. İsmail BAYKARA ya ayrıca teşekkürü borç bilirim. Tez çalışmam boyunca konu ile ilgili her alanda bana yardımcı olan, araştırmanın gerçekleşmesinde emeği olan çok değerli arkadaşım Safa ATMACA'ya ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Her konuda olduğu gibi yüksek lisans eğitimim konusunda da benden güvenini, desteğini esirgemeyen ve sürekli yanımda olduklarını hissettiren başta eşim Zehra ÇELİKÇİ'ye daha sonra saygıdeğer abim Mehmet Emin ÇELİKÇİ'ye ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Yaşamı boyunca insanoğlu doğayı, kendi gereksinimlerini karşılayacakları bir kaynak olarak görmüş ve bu kaynaklardan bazılarını kendi amaçları doğrultusunda daha kontrollü şekilde üretim yapabildiği bir yöntem olan tarımın getirdiği yeniliklerden ve yararlarından faydalanmıştır. Bu kapsamda tarımın gelişmesi beraberinde üretimin şekillerinin değişmesine yol açmıştır. Geleneksel tarım anlayışından, tarım alanından daha çok verim alabilmek için endüstriyel tarıma yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda endüstriyel tarımla birlikte ilk kez kimyasal ürünlerin kullanımı artmış, toprak yapısını bozmuş ve kimyasal üretimlerin fazlalığı doğal sistemlere zarar vermiştir. Bu durum insan sağlığının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.

Genetiği değiştirilmiş ürünlerinin ve özellikle tarım ilaçlarının insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin artmasıyla beraber insanlar, tarımın getirdiği bitkisel ve hayvansal ürünlerde işlenmemiş doğal ürünleri tercih etme yoluna gitmiş, bunun sonucunda organik tarıma yönelmişlerdir. Günümüzde bir yaşam tarzı haline gelebilecek seviyeye ulaşmış ve insan yaşamında yer edinmiştir.

Antropoloji bilimi insanı her yönüyle ele alan bir bilim olduğu için insanın beslenmesi de araştırma konularından biri olmuştur. İnsanlığın yeme-içme macerası, farklı bitkiler, baharatlar ve hayvansal ürünleri birbiriyle karıştırarak yemek yapmasıyla başlamıştır (Uhri, 2011: 27). Günümüzde ise çağdaş yemek alışkanlıkları içinde yemek, statü ve sosyal farkındalığın bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yemeğin türü veya hazırlanma şekli ise sosyal statü seviyesini göstermektedir. Üretilen yeni gıda maddeleri ise genellikle refah ve prestij ile ilişkilendirilmiştir (Barthes, 1997: 21). Bu noktada yemek bir kültür olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma, bir yaşam tarzı haline gelen organik tarımın insanların yaşamı ve sağlığı üzerine etkilerini antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmada organik tarım ve beslenme antropolojisi kavramları incelenmiş, literatür taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili olan yapılmış olan

Çalışmaların sonuçlarına yönelik bulgular elde edilmiş ve elde edilen bu bulgular, antropolojik bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca organik tarımın insan yaşamı üzerinde etkileri beslenme antropolojisi kapsamında antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1.

TARIM, ORGANİK TARIM VE BESLENME ANTROPOLOJİSİ

1.1. Tarım Kavramı

Dünyanın ekonomik faaliyetlerinden en önemlisi olan tarım, Türk Dil Kurumunun tanımına göre, hayvansal ve bitkisel ürünlerin üretilmesi, verim ve kalitelerinin yükseltilmesi, işlenerek değerlendirilmesi, uygun koşullarda korunması ve pazarlanmasıdır (Türk Dil Kurumu, 2022). Bu noktada tarım, yararlı bitkiler yetiştirmek amacıyla toprak üzerine yapılan çalışmaların üzerine çalışan bir bilim dalı şeklinde tanımlanabilir.

Tarımın bir başka tanımı ise hava, su ve toprak faktörlerini kullanarak hayvansal ve bitkisel organik maddeleri üretme tekniğı ve bilimdir. Genel anlamında ise tarım, ürettiğı hayvansal ve bitkisel kökenli ürünleri değerlendirme ve bununla beraber ekolojik anlamda da en iyi şekilde hava, su ve toprak etkenlerini değerlendiren organizmalarla, hayvansal ve bitkisel organik maddeleri üretme tekniğı ve bilimidir (Yıldız, 2021: 2). Bu tanıma göre tarım, dünyanın ekolojik dengesi üzerinde oldukça etkisi olabilen bir faaliyettir.

Tarım, aynı zamanda “ziraat” olarak da tanımlanabilmekle beraber pek çok faaliyette bulunabilmektedir. Bununla beraber tarımsal faaliyetlerde toplam kara parçalarının üçte biri kullanılmakta ve çalışan kesimin önemli bir bölümü istihdam edilmektedir (Yıldız, 2021: 14).

1.1.1. Tarım Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Avcı toplayıcılıktan, yerleşik çiftçiliğe geçişin neolitik dönemde yaşanmasıyla birlikte, tarımın ve tarımsal emeğin tarihsel süreci başlamıştır. Bununla beraber üç büyük toplumsal iş bölümü yeniliği, tarımın başlamasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplumsal iş bölümlerinin ilki hayvancılığın ayrılması ve bitkisel üretimin gerçekleştirilmesidir. Neolitik dönemden sonra ise ikinci olarak tarımın ve zanaatçılığın birbirinden ayrılması ve toplumsal iş bölümünün gerçekleştirilmesi olmuştur. Ve son yeniliğinde ise sanayiden ticaretin ayrılmasıyla birlikte tüccar sınıfı aracı sınıf olarak oluşmuş ve tarımda emek üretkenliği giderek artmıştır. Tarımda üretkenliğin artmasıyla beraber ticaret faaliyetleri artış göstermiş ve mülk tanımının ortaya çıkmasıyla birlikte toplumdaki bireylerin farklı sınıflara dağılışı başlamıştır (Gürler, 2016'dan aktaran. Sarioğlu, 2022: 43).

Neredeyse 15 bin yıl önce neolitik dönemde buzulların çekilmesi ve dünyanın ikliminde yaşanan değişimin dayattığı keşifler insanları verimli su kenarlarına yönlendirmiş, böylece neolitik devrim veya tarım devrimi diye tanımlanan bir dizi keşif bitki ve hayvanların evcilleştirilmesine sebep olmuştur (Koç, 2014: 20). Anadolu'da ise tarımın tarihsel gelişimi, buğdayın yolculuğuyla "Bereketli Hilal" isimli bölgede Güneydoğu Anadolu'da başlamaktadır (Atar, 2017: 2).

Sanayi devriminde ise tarım sektörünün gelişimi endüstri devrimleriyle beraber giderek artış gösterebilmiştir. Bu noktada tarım sektörünün gelişimi, tarım sektörünün öncesi sanayi devrimi ve tarım sektörünü sonrası sanayi devrimi olarak ikiye ayrılabilir. Sanayi devrimi öncesi basit aletler kullanılarak yoğun emek ile üretimler yapılırken, sanayi devriminin sonrasında makineleşmenin artışıyla beraber yoğun sermaye üretimine geçiş yapılmıştır. Bu kapsamda birinci endüstri devriminde makineleşmenin artmasıyla beraber insanlar toplu halde fabrikalarda çalışmaya başlamış, tarım nüfusunun büyük bir kesimini hayvancılıktan ve tarımdan koparıp, hizmet ve sanayi sektörlerinde üretim yapar hale getirmiştir. İkinci endüstri devriminde demiryollarının daha da gelişmesiyle birlikte hammadde tedarikinin ve uzak pazarlara ulaşımın kolaylaşması önemli faktör olmuştur (Sarioğlu, 2022: 44). Bununla beraber son olarak üçüncü endüstri devrimiyle birlikte *Büyük Buhran*'ın

etkisiyle ve II. Dünya Savaşı'nın sonucunda bu devrim gerçekleşmesi gecikmiş, teknolojinin gelişmesiyle birlikte üretimde insan emeğine gerek kalmadan işler otomatik bir şekilde yürütülebilir hale gelmiştir. Teknolojideki bu gelişmeler sonucunda enerji tüketimi artmış ve insanlar alternatif enerji kaynakları arayışına girmişlerdir. Böylece üreticiler yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiş teknolojinin gelişmesiyle birlikte küreselleşme artmış ve böylece satış teknikleri, pazarlama ve üretim anlayışı tam anlamıyla değişmiştir (Özsoylu, 2017: 43). Günümüzde ise bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte teknolojinin tarım üzerinde etkileri devam etmektedir.

Modern tarımın gelişim sürecinde birtakım etkenler vardır. Bu etkenlerin yarattığı sorunlar içerisinde kirlilik vardır. Tarımsal kökeni barındıran kirlilik kavramı başlıca sulama, tarımsal mücadele ilaçları, gübreler ve diğer tarımsal uygulamalar şeklinde dört grup altında toplanmıştır. Bu gruplar içerisinde sulamada kullanılan suyun ve hayvanların içtiği suyun kirli ve kalitesiz olması tarımsal faaliyetleri ve hayvansal ürünleri olumsuz etkilemektedir. Tarımsal mücadele ilaçları ise tarımsal üretimi azaltan yabancı ot, kemirgen hayvanlar ve zararlı böceklerle mücadele için kullanılan kimyasal maddeler içerisinde kullanılan Biyosit (pestisit) ilaçlar, zararlı organizmalara karşı koruma sağlasa da kimyasal etkisinden ötürü toprağı zehirlenmektedir (Yıldız, 2021: 14). İnsanların pestisit¹ geçmişi M.Ö 1200 yıllarına kadar dayanmasına rağmen, Sentetik tarımsal ilaçlar ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945 yılında üretilmiş ve kullanılmıştır (Ağar vd., 1991: 248). Türkiye’de ise yine İkinci Dünya Savaşı sonrası da tarım ilacı kullanımı başlamış, 1951 yılında “Türkiye İlaç Sanayi”nin kurulmasıyla beraber kullanımı hız kazanmıştır (Arslan ve Çiçekgil, 2018: 3). Tarımsal alanda etkili bir şekilde kullanılan gübreler ise organik ve inorganik gübreler şeklinde ayrılmış, yiyeceklerin kalitesini oldukça arttırmasıyla beraber, çiftçilerin kimyasal gübre kullanımını arttırmış, bu kapsamda kirlilik açısından değerlendirilen tercih edilen azotlu gübrelerin müsilaaj ve ötrofikasyonun ekosistemlerde zararlı etkileri olmuş, buna ek olarak hayvanlarda da etkileri olmuştur.

¹ Pestisit: “Tarım ürünlerin veya hayvansal gıdaların üretimi, hasatı, depolanması ve taşınması esnasında zarar veren böcekleri, yabancı otları, mikroorganizmaları ve diğer canlıları kontrol etmek veya bunların zararlarını önlemek üzere kullanılan kimyasal madde veya maddeler karışımıdır.” (Akdoğan, Divrikli ve Elçi, 2012 :125).

Kimyasalların yoğun olarak kullanıldığı yöntemlerle üretilen tarım ürünlerini tüketen hayvanlarda süt üretiminin azalması, A-vitamini noksanlığı, üreme güçlüğü ve yavru atma gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Diğer tarımsal uygulamalarda ise hayvanlarda ve insanlarda kanser yapıcı etkisi olan hormon kullanımı, toprak işleme ve erozyon, bitki atıklarının yakılması tarım sektörünün gelişmesi açısından kirlilik sorunları arasında bulunmaktadır (Yıldız, 2021: 14). Bu kapsamda kirlilik, tarım sektörünün gelişimi açısından değerlendirildiğinde, bu kirliliklerin insanların tarımsal ürünleri tüketiminde ve tarımsal toprak sağlığı üzerinde oldukça olumsuz etkileri bulunmuş, tarım sektörünün tarihsel gelişiminde oldukça etkili olmuştur.

1.1.2. Tarım Sektörünün Önemi

Geçmişten günümüze tarımsal faaliyetlerin önemi her daim korumuş, bununla beraber genel olarak beslenme ihtiyacı sürdükçe tarım sektörü önemi korumaya devam etmiştir.

Günümüzde besin kaynaklarının dünya genelinde eşit olarak dağıtıldığı bir durumda, açlık sorununun tamamen ortadan kalkacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra beslenme sorunu özellikle geri kalmış ve gelişmekte ülkelerde yaşayan insanların önemli bir bölümü için halen büyük bir problemdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının hızla devam etmesi ve sanayi faaliyetlerinin artmasıyla beraber kırsal kesimden kentlere büyük ölçüde göçler devam etmiştir. Fakat devam eden bu göçlere rağmen, kırsal kesimde yaşayan insan nüfusu halen yüksek kalmaktadır. Bu nedenle en kaliteli ve yüksek verimi almak için, hızla artan nüfusun dengeli bir şekilde biçimde beslenmesini sağlamak, gıda ihtiyacını karşılamak, ihracat imkânlarını yaratmak, ekonomiye kaynak yaratmak ve tarıma yönelik olarak ilerleyen sanayi alanlarına hammadde sağlamak gerekliliğini ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple tarım, ekonomik kalkınma amaçları içerisinde içinde önemli bir yerde bulunmaktadır (Balcı Akova, 2021: 16)

Ekonomi içinde düşüş gösteren pazar payına rağmen tarım sektörü, gıdanın güvenlik seviyesi ve kırsal kalkınma açısından oldukça stratejik bir durumdadır. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin yetersiz beslenme ve açlık problemlerinin çözülmesi, tarımsal faaliyetlere verilen önemin arttırılması ancak gelişmiş ülkelerdeki

daha sağlıklı ve dengeli beslenme taleplerinin karşılanmasıyla mümkün olmaktadır (Balcı Akova, 2021: 16). Bununla birlikte tarımın su, toprak ve enerji kullanımına dayalı olması sebebiyle, tarım sektöründe sağlanacak geliştirmeler doğal kaynakların ve doğanın korunmasına da böylelikle fayda sağlamış olacaktır.

1.1.3. Tarım Politikaları

Dünyada birçok tarım politikası bulunmaktadır. Bu başlık altında dünyada ve Türkiye’de tarımda yapılan politikalara ilişkin bilgiler başlıklar altında açıklanmıştır.

1.1.3.1. Dünya’da Tarım Politikaları

Dünya’da tarım politikaları sayısal verilere göre değerlendirildiğinde dünyada tarım bölgeleri, ekonomik ve dünya nüfusu olarak etken nüfusa göre Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Teşkilatı’ndan (FAO) elde edilen verilere göre dünya’nın ekonomik üretim değeri 72,215 milyar dolardır. Bu üretim değeri içerisinde dünya’daki tarım üretim değeri ise 3,029 milyar dolardır. 2014 yılı itibariyle dünya’da tarımda ekonomik olarak aktif nüfus 1.325.181.000 (2014)’dir (İzmir Ticaret Borsası, 2014).

Dünyanın birçok yerinde, dünya’da tarımı kullanan aktif nüfus, farklı yöntemlerle birçok farklı ürünü yetiştirmektedir. Bazı İngiliz çiftliklerinde tarım arazileri havadan uçaklarla ilaçlanmakta ve günümüzde teknolojinin giderek artmasıyla beraber bunu bilgisayarlar aracılığıyla kontrol etmektedirler. Ortadoğu’nun bazı bölgelerinde ise ilk çağ dönemlerinden beri çok az bir farklılığa uğrayan aletlerle buğdaylar hasat edilmekte ve üretilmektedir. Sadece organizasyon boyutunda değil, sosyal koşullar altında da tarımsal üretimde farklar oldukça büyüktür. Amerika Birleşik Devletleri’nde veya İngiltere’de çiftçilerin birçoğu tarımsal üretimde başarılı, toprak sahibi ve zengindir. Latin Amerika’nın bir kısım bölgelerinde, kölelik sisteminden uzak olmayan şartlar altında şahıslarına ait olmayan tarım arazilerinde işçiler çalıştırılmaktadırlar. Antropolojik açıdan bakıldığında bir Amerikalı çiftlik işçisi, neredeyse elliden fazla insanı besleyecek seviyede besini üretirken, Afrika ve Asya’da birçok çiftçi kendileri ve ailelerini beslemede zorlanmaktadırlar (Balcı

Akova, 2021: 15). Bu durum tarımın tüm dünyada aynı olmadığı ve verimlilik farklarının insan yaşamı üzerinde etkilerini gözler önüne sermektedir.

1.1.3.2. Türkiye’de Tarım Politikaları

Türkiye’de tarım politikaları geçmişten günümüze oldukça aktif bir şekilde uygulanmıştır. Türkiye’de ise tarım politikaları, Osmanlı Döneminde Tarım Politikaları ve Cumhuriyet Döneminde Tarım Politikaları olarak iki döneme ayrılmaktadır. Bu dönemler içerisinde ise Cumhuriyet Döneminde Tarım Politikaları, Cumhuriyet Döneminin İlk 40 Yılı (1923-1963) ve Planlı Dönem (1963-) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Miran, 2005: 48).

Osmanlı döneminde Tanzimat fermanı ile başlatılan yenileşme hareketi çerçevesinde, Osmanlı imparatorluğu tarımda bazı modern adımlarla üretim verimini yükseltmeyi hedeflenmiştir. Bu amaç çerçevesinde 1860 yıllarında pamuk tarımını teşvik etmiş, fakat artan pamuk üretimini ülkede değerlendirmek pek mümkün olmadığından pamuk ihracatını öne çıkarmıştır. Yine benzer şekilde aynı yıllar içerisinde tütün ve ipek gibi ürünlerin üretimlerinin gerçekleştirilmesi, bu ürünlerin dış ve iç ticarete önemli yer edinmesini sağlamıştır. Bu ürünlere ek olarak şeker pancarı ve merinos yetiştiriciliği gibi yeni ürünler üretilirken incir, üzüm, tütün gibi ürünlerin üretimi katlanarak artmıştır (Sumaytaoğlu, 2012: 15).

Osmanlı döneminde tarım politikaları ise Osmanlı imparatorluğunun iktisadi anlamda en parlak olduğu 14. ve 16. yüzyıllarda gelişmiştir. Tarımda günümüz koşullarında farklı sistemler uygulayan Osmanlı devleti, malikâne, tımar ve iltizam sistemlerini kullanmıştır. Tımar (dirlik) devletin hem askeri hem zirai ekonomisinin temelini oluşturan vergiye bağlı toprak yönetim sistemidir. Malikâne, Padişah’a yakınlığını ve sadakatini gösteren, üstün hizmet göstermiş olan kişilere verilen topraklardır. İltizam ise ihale yoluyla genelde 3 yıllığına peşin paraya karşılık devlete ait gelirleri toplama hakkının kişilere kiralanmasıdır. Tımar sisteminde, toprak sisteminde ekilebilen toprakların çoğu “miri arazi” olarak tanımlanmakta ve bu miri arazi olarak adlandırılan topraklar; Ocaklık, Yurtluk, Mukataa, Paşmaklık, Malikâne, Metruk, Arpalık, Mevat ve Dirlik şeklinde belli başlıklı bölümlerden oluşmaktadır

(Köksal, 2022: 10).

Osmanlı Devleti'nde tarımın tarihsel gelişime bakıldığında ise 1839 yılında Tanzimat fermanı ile tımar Sistemi kaldırılmıştır (Sumaytaoğlu, 2012: 38). Tarımın geliştirilmesi için 1863 yılında memleket sandıkları kurulmuş çiftçilere kredi vermek üzere kurulmuş olmasına rağmen, 1888 yılında ziraat bankasına devredilmiştir. Üretimin geliştirilmesi, her vilayette ziraat ve ticaret odaları kurularak çalışılmıştır (Sumaytaoğlu, 2012: 17).

Cumhuriyet döneminin ilk kırk yılında tarım politikaları, aşar vergisinin 1925 yılında kaldırılmasıyla ve medeni kanun'un 1926 yılında kabul edilmesiyle birlikte çiftçilerin toprak mülkiyeti hakkının resmen gerçekleştirilmesiyle başlamıştır. Yine bu dönemde 1929 yılında yaşanan ekonomik çöküntü tüm dünyayı olumsuz yönde etkilemiştir ve Türkiye'de bu ekonomik buhrandan olumsuz yönde etkilenerek 1926 yılında 12.8 kuruş olan buğday fiyatını, 1933 yılında ekonomik buhran sebebiyle 4.3 kuruşa düşürmüştür. Ekonomik buhranın getirdiği bu fiyat düşüşü karşısında çaresiz kalan çiftçileri ve üreticileri korumak için dönemin hükümeti, 2056 sayılı buğday koruma kanununu 1932 yılında çıkarmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk kırk yılında tarım politikalarının bir önemli diğer gelişmesi ise 1940'lı yıllarda ikinci dünya savaşının sebep olduğu savaş şartları sebebiyle tarımsal ürünlerin fiyatının yükselmesi olarak ortaya konulmaktadır. Hükümetler bu dönemde, tarımsal ürün fiyatlarını düşürmeye çalışmıştır (Miran, 2005 :46). Bu kapsamda cumhuriyetin ilk kırk yılında tarım politikaları savaş ve ekonomik buhranın sebebiyle zorlu geçmiştir.

Türkiye'de tarım politikalarında planlı dönem ise kendi içerisinde beş yıllık sekiz kalkınma planına ayrılmıştır. Bu planlar ise, birinci beş yıllık (1963-1967), ikinci beş yıllık (1968-1972), üçüncü beş yıllık (1972-1977), dördüncü beş yıllık (1979-1983), beşinci beş yıllık (1984-1989), altıncı beş yıllık (1990-1994), yedinci beş yıllık (1996-2000), sekizinci beş yıllık (2001-2005) şeklinde ayrılmıştır. Bu planlar değerlendirildiğinde ise birinci beş yıllıkta, fiyatlara müdahale etmek yerine üretim gelirlerinin desteklenmesi ön plandadır. İkinci beş yıllıkta fiyat politikalarına daha az önem verilmesi ve tarımın desteklenmesine karar verilmiştir. Üçüncü beş yıllıkta yüksek fiyat politikasının uygulanması tarımsal ürünleri destekleme programı

kapsamına alınan ürünlerde ki iç pazar fiyatlarıyla dünya genelinde ürün fiyatlarının farkının büyümesine sebep olmuş ve bu sebeple bu farkın kapatılabilme için ödenek oluşturulması önerilmiştir. Dördüncü beş yıllık tarım politikalarında, orta ve dar gelirli üreticilerin tarımsal olarak üretim amaçlarına ulaşmak için destekleneceği açıklanmış, ürünün çeşidine göre hasattan ve ekimden önce verilecek destek fiyatlarının açıklanmasına karar verilmiştir. Ayrıca müdahale ve fiyat alımları yanında ucuz gelir temini, örgütlenme ve tarımsal eğitimde değer gösterilmesi gerekliliğine değinilmiştir. Beşinci beş yıllıkta, tarımsal gelir ve fiyatlarda istikrar sağlamak, mevcut arazinin özelliklerine, pazarlamayı kolay hale getirmek, iç ve dış-isteğe uygun bir şekilde üretim yapısıyla üretimde verimliliği yükseltmeye yardımcı olmak temel amaç olarak kabul edilmiştir. Altıncı beş yıllıkta, pazarlamayı kolaylaştıracak istikrarı sağlayacak ve ürün ekilmiş olan araziye, dış ve iç isteğe uygun bir üretim yöntemiyle, verimliliğin artırılması temel amaç edinilmiştir. Yedinci beş yıllıkta “Tarımsal Politikalar ile İlgili Yapısal Değişim Projesi” ele alınmış, sekizinci beş yıllıkta ise “Genel Tarım Politikaları” altında tarım sektörüyle ilgili politikalar ve ilkelere aynı şekilde değinilmiştir (Miran, 2005: 48).

Son olarak Türk İstatistik Kurumu Türkiye’de tarım alanlarını incelenmiş ve elde ettiği verileri bitkisel üretim istatistikleri çalışmaları kapsamında derlenen istatistiklerle birlikte alanında incelenmiştir. Bunun sonucunda oluşan veriler; tahıllar ve diğer bitkisel ürün istatistikleri, sebze ürünleri istatistikleri, meyveler, içecek ve baharat bitkileri istatistikleri, örtü altı tarımı istatistikleri, süs bitkileri istatistikleri, organik bitkisel üretim istatistikleri, gübre istatistikleri, tarımsal ilaç istatistikleri alınmış ve bunun sonucunda elde edilen veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’deki Tarımsal Alan İstatistikleri (2022a)

Ekilen Alan (m ²)	Nadasa Bırakılan Alan (m ²)	Sebze ve Bahçeleri Alanı (m ²)	Meyve, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı (m ²)	Süs Bitkileri Alanı (m ²)	Türkiyede Ekilen Tarımsal Alan Toplamı (m ²)
160,615.720	30,591.619	7,553.346	35,913.447	54.642	234,728.774

Kaynak: TÜİK, “Türkiye’deki Tarımsal Alan İstatistikleri,2022” 25 Temmuz 2022

Aynı şekilde Türkiye’deki tarım alanları, ekilen alanlar, nadas, sebze alanı, süs bitkileri, meyve, içecekler ve baharat bitkileri alanı, çayır ve mera arazisi şeklinde Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Tarım Alanları 2001-2021 (Bin hektar)

Yıl	Toplam Tarım Alanı	Ekilen Alan	Nadas	Sebze Bitkileri Alanı	Süs Bitkileri Alanı	Meyve, İçecekler ve baharat Bitkileri Alanı	Çayır ve Mera Arazisi
2001	40 967	17 917	4 914	909	-	2 610	14 617
2002	41 196	17 935	5 040	930	-	2 674	14 617
2003	40 644	17 408	4 991	911	-	2 717	14 617
2004	41 210	17 962	4 956	895	-	2 780	14 617
2005	41 223	18 005	4 876	894	-	2 831	14 617
2006	40 493	17 440	4 691	850	-	2 895	14 617
2007	39 504	16 945	4 219	815	-	2 909	14 617
2008	39 122	16 460	4 259	836	-	2 950	14 617
2009	38 912	16 217	4 323	811	-	2 943	14 617
2010	39 011	16 333	4 249	802	-	3 011	14 617
2011	38 231	15 692	4 017	810	4	3 091	14 617
2012	38 399	15 463	4 286	827	5	3 201	14 617
2013	38 423	15 613	4 148	808	5	3 232	14 617
2014	38 558	15 782	4 108	804	5	3 243	14 617
2015	38 551	15 723	4 114	808	5	3 284	14 617
2016	38 328	15 575	3 998	804	5	3 329	14 617
2017	37 964	15 498	3 697	798	5	3 348	14 617
2018	37 797	15 421	3 513	784	5	3 457	14 617
2019	37 716	15 398	3 387	790	5	3 519	14 617
2020	37 762	15 628	3 173	779	5	3 559	14 617
2021	38 089	16 062	3 059	755	5	3 591	14 617

Kaynak: TÜİK, “Türkiye’deki Tarımsal Alanları, 2022” 25 Temmuz 2022

1.1.4. Endüstriyel Tarım

İnsan aklı doğayı yönetmeye ve onu anlamaya çalıştığı sürece gerçekleştirdikleri yalnızca tarım devrimiyle sınırlı olmamıştır. Doğanın karşısında vermiş olduğu güç

mücadelesinde insan, doğanın kendine sunduğu kaynaklarla yetinmemiş, sanayi devrimini gerçekleştirerek doğada bulamayacağı kimyasal ve mekanik güçleri üretmeye başlamıştır. Sanayi devrimi tarımı da dönüştürerek ikinci tarım devrimine giden süreci başlatmıştır (Külcü, 2020: 49) Bu noktada bilim ve teknolojinin buhar makineleri, iplik dokuma tezgâhları gibi makineleşmeye yönelmesiyle birlikte sanayi devriminin temelleri atılmıştır. Böylece endüstriyel tarım özellikle 2. Dünya savaşı'nın bitmesiyle birlikte başlayan “Yeşil Devrim” hareketiyle geleneksel tarımı dönüştürerek dünya tarım sistemine egemen olmuştur (Namazcı, 2019: 4). “Yeşil Devrim” insanlığın ikinci tarım devrimi olarak tanımlanmaktadır. Tarımda kütle esaslı verimini yükseltmek için geliştirilen kimyasal süreçleri kullanmak yeşil devrimin hedefi olarak gösterilmektedir. Böylece yeşil devrimle beraber insanlar, tarımda kütle bazında verimi arttıracak birçok uygulama geliştirmeye başlamışlardır (Atalık, 2010: 4'den aktaran. Külcü, 2020: 49). Yeşil devrimle birlikte yalnızca mısır ve buğday türlerinin geliştirilmesi değil; bitki hastalıkları, tarımda kullanılabilecek kimyasal gübreler ve ıslah, zararlılarına karşı ilaçlar ve genetik çalışmaları uygulanmaya başlanmıştır. Elbette bu çalışmalar sadece bitkisel üretimde değil hayvancılıkta da benzer değişimleri getirerek, 1990'lı yıllara gelindiğinde tarımda “İkinci Yeşil Devrim” adı verilen ve “Üçüncü Tarım Devrimi” olarak adlandırılan bir devrim gerçekleşmiştir. Bu ikinci yeşil devrimle birlikte canlılar arasında gen transferleri olarak adlandırılan GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) çalışmaları başlamış ve özellikle kendi türü dışındaki canlılardan gen transferi olan transgenik uygulamalar, toplumlarda tepkiyle karşılanmıştır. Endüstriyel tarım kavramı, yeşil devrim sonrasında, geleneksel tarım tekniklerinin büyük oranda terk edilip, yeni tarım tekniklerinin uygulandığı üretim modelini ifade etmektedir (Külcü, 2020: 50).

Bir başka ifadeyle endüstriyel tarım; üreticilerin kendi ihtiyaçlarından ziyade pazara yönelik ve kar elde etmek için yaptığı, üretim aşamasında kimyasal gübrelerin, fosil yakıtların, zirai ilaçların, makinelerin, sulama sistemlerinin, genetiği değiştirilmiş tohumların ve kredi gibi dışarıdan temin edilen tarımsal olanakların yoğun olarak kullanıldığı, tek çeşit ürün yetiştirilmesine yani monokültüre dayanan, hayvan gücünün ve insan emeğinin ise daha az kullanıldığı, çevre değerinin ve doğal yapısının

önemsenmediği, bir tarımsal üretim şeklidir (Yılmaz, 2015: 21’den aktaran. Namazcı, 2019: 4).

Bir başka tanıma göre ise endüstriyel tarım; “Elektrik ve fosil yakıt gibi yoğun enerjilerin, antibiyotiklerin, sentetik gübrelerin, hormonların, ot ve böcek öldürücü ilaçların ve genetik mühendisliğinin kullanıldığı üretim sistemidir” (Aysu, 2015: 187’den aktaran. Namazcı, 2019: 4).

Böylece sanayi devrimi sonucu yaşanan gelişmelerle bağlantılı olan endüstriyel tarım, tarımın kapitalistleşmesiyle birlikte üretim endüstriyel bir şekle dönüştürülerek gıda üretimi beslenmek amacından ziyade kar için yapılan bir sektör haline gelmiştir (Atalık, 2013: 369’den aktaran. Namazcı, 2019: 4).

1.1.4.1. Çevre Sağlığı Açısından Endüstriyel Tarım

Kimyasal gübre kullanımının toprak üzerinde bir takım olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler ise; sularda fosfor ve azot bileşiklerine bağlı olarak su kalitesinin bozulması ve alg artışı olan ötrofikasyon; toprağın organik madde seviyesinde azalma, taban sularında nitrat birikimi ve toprak tuzluluğunun artması şeklinde tanımlanmaktadır (Sönmez vd., 2008: 26’den aktaran Külçü, 2020: 51). Yoğun kimyasal kullanımı sonucunda tarım topraklarını üretim için kullanılamaz hale getiren bu durum çevreye olumsuz etkide bulunmaktadır. Endüstriyel tarımın çevreye olumsuz etkilerine rağmen geleneksel tarım içerisinde kompostlaştırılmış gübre, bitki koruma ve besleme özelliğinin yanında toprağın kimyasal ve fiziksel özelliklerini düzenleyici bir etkiye sahiptir. Günümüzde kimyasal kullanımına bağlı olarak tarım yapılamaz hale gelen toprakların; porozite değerleri katyon değişim kapasiteleri, organik madde içerikleri ve daha birçok özellikleri hayvan gübrelere üretilen kompost kullanılarak rehabilite edilmektedir (Külçü, 2007: 21’den aktaran Külçü, 2020: 51). Bu noktada endüstriyel tarım, ekonomik anlamda besine ulaşmasını sağlamasına rağmen, ilaçlama ve diğer faktörlerle beraber çevreye olumsuz etkisi olmuştur. (Külçü, 2020: 51). Buna göre geleneksel tarım yöntemlerini kullanmak, endüstriyel tarımın çevreye vermiş olduğu zararları onarabilmek için oldukça önemlidir.

Tarım ilaçları, endüstriyel tarımda kullanılan kimyasalların ikinci büyük grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitkisel üretimde kullanılan ilaçlar, yabancı ot ilaçları, mantar ilaçları ve böcek ilaçları olarak sınıflandırılmaktadır. Tarım ilaçları olan pestisitler, kimyasal yapılarına göre organik klorlular, karbamatlar, pretoidler ve fosforlular olarak sınıflandırılmaktadır. Dünya’da pestisit tüketimi yılda 3 milyon ton, Türkiye’ de 33 bin tondur Dünya’da tarım ilacı satışının yıllık hacmi yaklaşık 30 milyar Amerikan doları’dır (Turabi, 2007: 55; Tiryaki vd., 2010: 155’den aktaran Külcü, 2020: 51).

Endüstriyel tarımda kullanılan fosil yakıtlar, küresel iklim değişikliğini tetiklemekte, tarımsal girdilerden kimyasal gübreler ve pestisit, toprağı, suyu ve havayı kirletmekte, asit yağmurlarına yol açmakta ve sağlık problemlerine neden olmakta, yanlış sulama teknikleri toprak erozyonuna, çölleşmeye ve tuzluluğuna neden olmakta, genetiğı değiştirilmiş tohumlar ise biyoçeşitliliğı azaltmakta ve canlıların sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu sebepler endüstriyel tarımsal uygulamalar çevre kirliliğinin artmasındaki en önemli nedenlerindendir (Namazcı, 2019: 36). Yine benzer şekilde endüstriyel tarım yalnızca toprağı değil, su kaynaklarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz etkilere örnek olarak aşırı sulama sonucu özellikle azot gibi tarım kimyasallarının yağmur sularına karışması, tarım ilaçlarının deniz ve akarsulara karışmasına sebep olmaktadır. Bu durum deniz ve akarsularda oksijensiz ölü alanlar yaratmakta ve yeraltı sularının azalmasına sebep olmaktadır (Horrigana vd. 2002’den aktaran. Aslan ve Demir 2016: 158).

1.1.4.2. İnsan Sağlığı Açısından Endüstriyel Tarım

Çevre sağlığı açısından etkisi olduğu gibi, insan sağlığı açısından da endüstriyel tarımın etkileri bulunmaktadır. Endüstriyel tarımının yapısı özellikle çevre ve beslenmeye olan etkilerinin yoğun biçimde görülebilmektedir. Kuvvetli şekilde kimyasal kullanımı, yiyeceklerin işlenme ve üretilme biçimleri sebebiyle, birçok yiyeckte toksik kimyasalların düzeyinin artmasına ve besin değerlerinin azalması gibi sorunlara neden olmaktadır. “Sanayileşmiş” gıda işleme süreçlerinin hızla ayaküstü tüketilen abur cubur yiyeceklerin düşük besin değerleri ve zehirli kimyasalların artan

kullanımı sebebiyle obezite ve bununla ilgili olan hastalıkların yaygınlaşmasıyla beraber açlık ve kötü beslenmenin sürmesine neden olmaktadır (Çağlayan, 2010: 10).

Gıda katkı maddelerinin tarihsel sürecine bakıldığında tuz ve odun tütsüsü bilinen en eski katkı kullanma yöntemidir. Şeker, sirke, baharat da kullanılan ilk maddeler arasındadır (Aksoydan, 2011: 4). Gıda katkı maddelerinin, gıda renklendirme, tatlandırma veya gıdanın korunması gibi belirli teknolojik fonksiyonları yerine getirmek amaçlı 32 değişik fonksiyonu vardır. Hazır gıdalarda da bu amaçlardan birini veya birkaçını yerine getirmek üzere kullanırlar. İşlevsel açıdan gıda katkıları; oksitlenmeyi önleyici, asitliği düzenleyici, topaklanmayı önleyici, nem tutucu, tatlandırıcı, lezzet artırıcı, renklendirici, kıvam artırıcı, yapışkanlığı azaltıcı, emülsifiye edici, bozulmayı önleyici gibi gruplara ayrılmaktadır (Aksoydan, 2011: 4).

Tarım ilacı kullanımı ekosisteme ciddi zararlar vermekle beraber aynı zamanda ekosistem içinde bulunan tüm canlılar bu ilaçların öldürücü yönlerinden etkilenmektedir. Toprak ve atmosfer üzerinde de endüstriyel tarımın birçok olumsuz etkisinin olduğu ortaya konulmaktadır. Fakat insanlar tarım ilaçlarını değerlendirirken, genellikle insanlar üzerindeki doğrudan etkilerini değerlendirmektedirler (Bayram vd., 2007: 205). Endüstriyel tarım üretim teknikleriyle üretilen, kalıntı içeren bazı hayvansal ve bitkisel ürünler insan sağlığını olumsuz yönde etkilemiş ve sağlıksız ürünlerle beslenen insanlarda başta kanser olmak üzere, sağlık sorunlarında son yıllarda önemli artışlar gözlenmiştir (Ak, 2004'den aktaran Bayram vd., 2007: 205).

Tarım ilaçlarının insan ve çevre sağlığı üzerine etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tiryaki vd., 2010: 161; Külcü, 2020 :51);

- Mikroorganizmalar, balıklar, kuşlar, arılar ve omurgasızlar gibi tarımda hedef olmayan organizmaların ölümlerine sebep olurlar,
- Balık, kuş ve diğer organizmaların üreme potansiyellerini zedelenmesine sebep olmaktadır,
- Hedef olmayan organizmalarda bağışıklık oluşturmaları sonucunda insanlara hastalık taşıyan parazit ve böceklerin kontrolden çıkması,
- Küçük çocukların beyin gelişimine zarar vermektedirler,

- Tarım ilaçları sinir sisteminde zararlar, doğumda anormallikler, kanser ve uzun sürede oluşabilecek bir takım yan etkilere sebep olurlar,
- Parçalanma ürünleri ve tarım ilaçları toksik maddeler içerirler,
- Uygulama şartlarına bağlı olarak uygulanan tarım ilacı, çevre kirliliğine sebep olmakta ve çevrede buharlaşarak solunmuş olduğumuz aşırı havayı kirletmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Tarımsal ilaç kullanımı (2006-2021) (Ton)

Yıl	İnsektisitler	Fungusitler	Herbisitler	Akarisitler	Rodentisitler Mollussisitler	Diğer	Toplam
2006	7 628	19 900	6 956	902	3	9 987	45 376
2007	21 046	16 707	6 669	966	51	3 277	48 716
2008	9 251	16 707	6 177	737	351	5 613	38 836
2009	9 914	17 863	5 961	1 533	78	2 302	37 651
2010	7 176	17 396	7 452	1 040	147	5 344	38 555
2011	6 120	17 546	7 407	1 062	421	6 978	39 534
2012	7 264	18 124	7 351	859	247	8 766	42 611
2013	7 741	16 248	7 336	858	129	7 128	39 440
2014	7 586	16 674	7 794	1 513	149	6 007	39 723
2015	8 117	15 984	7 825	1 576	197	5 327	39 026
2016	10 425	20 485	10 025	2 025	259	6 835	50 054
2017	11 436	22 006	11 759	2 452	236	6 209	54 098
2018	13 583	23 047	14 794	2 486	309	5 801	60 020
2019	11 609	19 698	12 644	2 124	264	4 958	51 297
2020	12 347	20 600	13 250	2 200	280	4 995	53 672
2021	11 071	19 098	13 320	2 342	283	6 851	52 965

Kaynak: TÜİK, “Tarımsal İlaç Kullanımı 2006-2021” 25 Temmuz 2022

Yukarıdaki Tablo 3’de verilen sayılara bakıldığında 2006 ile 2021 yılları arasındaki Türkiye’de tarımsal ilaç kullanımları verilmiştir. Tarımsal ilaç kullanımı geçmiş yıllardan günümüze hızla arttığı ve en çok 2018 yılında tarımsal ilaç kullanıldığı görülmektedir ve 2018 yılından sonra ilaç kullanımı düşüşe geçmiştir.

Benzer şekilde endüstriyel tarımın yarattığı sağlık sorunlarını incelediğimizde ise üretim sürecinde antibiyotiklerin aşırı kullanımı, tarım ilaçlarının tıp sektöründe etkin kullanımının tehlikeye atılması, kalp hastalıklarında artış, fazla tarım ilacı kullanımının sonucunda tüketici ve tarım işçilerinde artan kanser vakaları ve tarım kimyasallarının yarattığı hormonal ve üremeyle ilgili problemleri görülmektedir (Horrikan, vd. 2002'den aktaran Aslan ve Demir, 2016: 158).

Yüksek oranda kullanılan tarım ilaçlarının kalıntıları insanlar üzerinde etkileri gerçekleşmektedir. Bu kalıntıların sebebi, kullanılan ilaçların yarılanma süreleriyle ilgilidir. Klorlanmış hidrokarbon içeren tarım ilaçlarının üründe kalma süresi 2-5 yıl iken, karbamat ve organik fosforlar içeren tarım ilaçlarının 1-12 hafta, arsenik ve cıva içerenlerde sürekliir (Gül, 2017: 7'den aktaran. Külcü, 2020: 51). Bu kapsamda bazı tarım ilaçları etken maddelerinde ilaç kalıntısı her koşulda insanlara ulaşarak zarar verebilirken, bazı tarım ilaçları kullanıldıktan sonra kalıntı yapma süresi beklenerek ilaç kalıntısının insanlara ulaşması engellenebilmektedir (Tok, 1997: 81'den aktaran. Külcü, 2020: 51). Ayrıca bazı yabancı bitkiler ve böcekler tarım ilaçlarına karşı bağışıklık kazanarak hayatta kalmanın yeni yollarını bulabilmektedirler. Bu durum ise onları yok edebilmek için daha fazla tarımsal ilaç kullanılması gerektirmektedir (Kanbir, 2019: 54).

Endüstriyel tarım sebebiyle tarım ilaçlarının kullanım oranları gittikçe artmaktadır. Özellikle endüstriyel tarımla uğraşan çiftçiler tarım ilaçlarının olumsuz etkileriyle daha fazla karşılaşmaktadır. Tarım ilaçları, tarımsal arazilerin ilaçlanması sırasında çiftçilere bulaşabilmekte ve bazı sağlık problemlerine neden olabilmektedir. Tarım ilaçları genel olarak insanların doku ve organlarında birikerek, kanserojenik, akut ve kronik alerjik olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Namazcı, 2019: 42). Dünya sağlık örgütünün güncel verilerine göre ise her yıl yaklaşık olarak ortalama 1 milyon insan tarım ilaçlarından zehirlenmekte ve zehirlenen insanların yaklaşık 20 bin kadarı ölmektedir (Külcü, 2020: 51).

1.1.5. Diğer Tarım Alternatifleri

Organik tarım ve endüstriyel tarıma ek olarak alternatif tarım yöntemleri bulunmaktadır. Bu Yöntemler İyi Tarım, Geleneksel Tarım ve Helal Tarımdır.

1.1.5.1. İyi Tarım

İyi Tarım Uygulamaları, topraktan üretiminden, sofradaki tüketimine kadar uzanan tüm pazarlama ve üretim kademelerini kapsar. Karar vermeden önce üretim alanında daha önce tarımsal faaliyet ve yetiştirilen ürünler bilinmeli, çevre ve insan sağlığına olan etkileri değerlendirilmeli, kontrol altına alınamayacak riskler var ise bunlar iyi tarım uygulamalarında kullanılmamalıdır (Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022b)).

Üretim kararını vermeden önce üreticiler risk değerlendirilmesi yapmalıdır. Risk değerlendirilmesi; toprak tipi, taban suyu kalitesi ve seviyesi, erozyon, arazinin ilk kullanımı, parazit, sürdürülebilir su kaynaklarının varlığı ve diğer parazitlerle bulaşık olması ve bitişik alanlara etkisi göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Bitki sağlığının maksimum düzeyde sağlanabilmesi, toprak sağlığının korunması ve tarım ilaçlarına bağımlılığın azaltılması için üretim dönüşümlü bir şekilde yapılmalıdır (Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022b)).

İyi tarım uygulamalarında dikkat edilmesi gereken birtakım hususlar vardır. Bu hususlar (Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022b)).;

- Tarım ilaçlarının kalıntı analizlerinin sıklığı, risk değerlendirmelerine göre yapılmalı. Bütün tarım ilacı uygulamalarıyla ilgili kayıtlar tutulmalı. Maksimum kalıntı sınırlarının aşılması durumunda ise acil bir eylem planı mevcut olmalı,
- İşletmedeki kirlilik kaynakları ve olası atık ürünleri belirtilmeli,
- Gübreleme, hangi gübrenin hangi toprak yapısına göre uygun olduğunu belirledikten sonra, bitkinin ihtiyaç duyduğu zamanda ve miktarda yapılmalı,
- Hasat, sağlıklı ve temiz koşullarda yapılmalı,

- Zararlı ve hastalıklarla mücadele "Entegre Mücadele Teknik Talimatları" doğrultusunda mekanik mücadele öncelikli olmalı, biyoteknik yöntemler, biyolojik mücadele veya kültürel tedbirler uygulanmalı. Bunlar gerçekleştirilmezse kimyasal mücadele yapılmalı,
- Fide, fidan veya kaliteli tohum kullanılmalı,
- Seçilen çeşitler virüslere, zararlılara ve hastalıklara karşı dayanıklı olmalı,
- Pestisit kullanımı, ilaçlama, gübreleme, sulama ve diğer tüm uygulamalarla ilgili işlemleri kayıt altına alınmalı,
- Sulama sistemleri, su kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirebilecek ve bitkinin ihtiyaç duyacağı suyu temin edebilecek şekilde kurulmalı ve sulama için asla kanalizasyon suyu yani atık su kullanılmamalı,
- Yılda en az bir kez sulama suyu kaynağı, mineral kirleticiler, mikrobiyal ve kimyasal bakımından risk değerlendirme esaslarına bakılarak analiz ettirilmeli,
- Tarım işletmesindeki karton, kâğıt, plastik, kaya yünü, ürün kalıntısı ve yağ gibi bütün olası atık ürünler ile muhtemel kirlilik kaynakları belirtilmeli,
- Tarımsal kimyasalları taşıyan, uygulayan ve kullanan işçilere ilaçlar konusunda eğitim verilmeli; işletmelerde ilk yardım eğitimi alan yetkililer bulundurulmalıdır,
- Ürünler, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yetkilendirilmiş kuruluşlar tarafından iyi tarım ürünü sertifikası ile belgelendirilmeli,
- Toprağın işlenmesinde ve toprağın fiziksel yapısını koruyacak ve erozyonu azaltacak teknikler kullanılmalı,
- Toprak analizleri yılda en az bir defa, uygun miktarda ve zamanda gübre kullanımı için yaprak analizleri ihtiyaç duyulduğunda yaptırılmalıdır.



Görsel 1: İyi Tarım Uygulamaları Logosu

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, “İyi Tarım Uygulamaları (Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022b).

Görsel 1’deki İyi Tarım Uygulamaları logosu; İyi tarım uygulamalarının amacı olan doğal kaynakların korunması, hayvan, çevre ve insan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, tarımda sürdürülebilirlik ve izlenebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlanmasını sembolize etmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022).

Son olarak iyi tarım uygulamaları istatistikleri incelendiğinde ise 2021 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 63 şehirde, 10.265 Üretici, 389.485 hektar alan içerisinde toplam 6.162.544 yon üretim yapmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022b). Bunun neticesinde iyi tarım uygulamalarında 2007 yılından 2021 yılı içerisinde üretici sayısı 15 kat, üretim alanı 72 kat, üretim miktarı ise 110 kat artmıştır.

1.1.5.2. Geleneksel Tarım

Endüstriyel tarım uygulamalarına tepki olarak geleneksel tarım, yeşil devrim öncesindeki uygulamalara geri dönüşü ifade etmektedir. Bu tarım uygulamalarında; bitki besin maddesi ve toprak düzenleyici olarak yanmış hayvan gübreleri kullanılmakta ve organik olup olmaması fark etmeksizin herhangi bir endüstriyel işlemle geçmiş girdi asla kullanılmamaktadır. Bu kapsamda fiziksel mücadele adı

verilen çapalama gibi işlemler yabancı ot ilaçları yerine yapılırken, bitki zararlılarına karşı biyolojik düşman böcekleri kullanma, elle toplama ve sirke uygulaması gibi yöntemleri kullanmak tercih edilmektedir. Fakat organik tarım ile geleneksel tarımı birbiriyle karıştırmamak gerekir. Kimyasal kullanımı, iki tarım uygulamasında da bulunmamaktadır. Ancak organik tarımda endüstriyel süreçlerle organik hammaddelerden üretilmiş, fulvik asit, humik asit gibi girdiler kullanılmaktadır. Bu uygulamalar geleneksel tarıma aykırı olmakla beraber bu tarım yönteminde bir bileşenin organik bir bütünden izolasyonu uygun görülmemektedir (Külcü, 2020: 72)

1.1.5.3. Helal Tarım

Helal gıda üretimini hedefleyen bir üretim sürecine “Helal tarım” denilmektedir. Satın alma konusunda yapılacak tercihlerde toplumdaki dini inançların önemli bir yeri bulunmaktadır (Heiman ve Zilberman, 2007: 786’dan aktaran. Külcü, 2020: 77). Gıda tüketiminde dini inançların etkisi hem dini inancın kendisine hem de o dini inanca sahip bireylere göre şekil almaktadır. Hemen hemen her din mensuplarına bazı konuda serbestlik ve yasaklamalar getirmektedir. Gıda konusunda da benzer kısıtlamalar bulunmaktadır (Bonne ve Verbeke, 2008: 35’den aktaran. Külcü, 2020: 77). Örnek olarak İslam ve Yahudilik, alkol ve domuz etini yasaklarken, Budizm ve Hinduizm ise domuz ve inek etini tüketimini yasaklamıştır. Hristiyanlıkta ise içecek ve yiyecek tüketimi konusunda herhangi bir yasaklama bulunmamaktadır. ABD’de Yahudilerin %16’sı, Hindu ve Budistlerin %90’ı, Müslümanların ise %76’sı dinlerinin gıda konusundaki yasaklarını pratikte uyguladıklarını ifade etmişlerdir (Bonne ve Verbeke, 2008: 35; Tanakinjal ve Amin, 2009: 68’den aktaran. Külcü, 2020: 77).

Helal gıda, İslam inancına sahip insanların İslam inançlarına uygun olarak üretilmiş gıda ürünlerinin tüketilmesini belirtmiş, bu gıdaların önce Kur’an-ı Kerim, daha sonra ise peygamberin sözlerinin kayıt altına alınarak oluşturulan hadislerde yapılan uyarıları dikkate alarak belirlendiği ifade edilmiştir (Bonne ve Verbeke, 2008: 38’den aktaran. Külcü, 2020: 77).

Helal gıda kapsamında sınırlamalar genellikle 4 madde üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- 1-Alkol,
- 2-Hayvanların kesim yöntemi,
- 3-Kan,
- 4-Yenmesi yasak olan hayvanlar.

Bu noktada, helal sertifikası, tüketicinin gıda ürünlerinde helal bilgiye sahip olma konusundaki güvensizliğini ortadan kaldırmak için bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Helal logosu bu ürünlerin yasallığı ile ilgili algılanan psikolojik risklerin ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Öztürk, 2022: 130).

1.1.6. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nın tanımına göre canlı organizmalarda, türevlerinde ve biyolojik sistemlerde teknoloji kullanılarak ürün elde edilmesi, üretim süreçlerinin ve ürün özelliklerinin değiştirilmesi “biyoteknoloji”, bir organizmadaki bir veya birden daha fazla genin başka bir organizmanın genetiğine rekombinant DNA teknolojisi aracılığıyla aktarılması sonucu oluşan organizmalar ise “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO)” olarak tanımlanmaktadır (FAO, 2022).

Bir başka tanıma göre ise Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO), genetik yapısı transgenik teknoloji veya genetik mühendisliği kullanılarak bir laboratuvarında değiştirilmiş bir mikroorganizma, bitki, hayvan veya diğer organizma olarak tanımlanmaktadır. (NonGmo Project, 2022). Organik tarım sisteminde, GDO’lu ürünlerin kullanımı yasaklanmıştır. Birçok tüketici, genetik değiştirilmiş ürünleri tüketmekten kaçınmaktadırlar. Bu sebeple organik tarım ürünleri bu tüketiciler için uygun besinler arasında yer alır (Nielsen vd., 2003: 793).

Organik tarımda bu organizmalardan üretilmiş maddeler tam anlamıyla yasaklanmıştır. İnsan sağlığı bakımından GDO’nın zararlı etkisi olmadığına yönelik kesin bilgi olmamakla birlikte, yeterli sayıda yapılmış bilimsel çalışma ve araştırma bulunmamaktadır (Demiryürek, 2016: 34).

1.1.6.1. GDO’lu Ürünler

GDO’lu ürünlerle üretilen besinlerin böceklerle ve diğer zararlılara karşı dayanıklılık kazandırılmakta, bitkilerin hastalıklara karşı direnci arttırılmakta ve raf ömrü uzatılmaktadır. Böylece daha az maliyetle daha yüksek verim sağlanmakta ve bitkiler üzerinde kullanılan ilaç miktarı da azalmaktadır (Yeşilbağ, 2004: 158).

İlk olarak, 1990'lı yılların ortalarında ticari olarak yetiştirilen genetiği değiştirilmiş ürünler, genellikle gelişmiş ülkelerde yetiştirilirken, gelişmekte olan ülkelerde de yetiştirilme oranı giderek artmıştır. Ticari olarak yetiştirilen mısır, soya, kanola ve pamuk gibi bitkiler genetiği değiştirilerek, böcek direnci ve/veya genetik herbisit toleransı arttırılmıştır (Baysel, 2013: 67).

Günümüzde satılan ürünler içerisinde hangilerinin GDO’lu ürünler olup olmadığı bilinmemektedir. Birçok firmanın ürettikleri ürünlerinin ambalajında “GDO YOKTUR” etiketini taşımasına rağmen bunu kanıtlayan herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Ayla, 2011: 58).

GDO’lu ürünlerin bireyler, çevre ve toplum için çok sayıda etkisi bulunmaktadır. GDO’lu ürünlerin olumlu etkileri sıralandığında, yabancı otlara ve böceklerle karşı direncin artırılması, verimin artırılması, raf ömrünün uzatılması, çevre koşullarına uyumun artırılması, duyuşal özelliklerin geliştirilmesi, besin ögesi içeriğinin zenginleştirilmesi ve tıp alanında olumlu veya olumsuz etkileri olarak sıralanabilir (Deveci, 2014: 26).

1.1.6.2. GDO’lu Ürünlerde Toplumsal ve Ekolojik Riskler

GDO’lu ürünlerin bitki besin maddeleri içeriğinin azalması, gıda alerjisi, bitkilerde toksin madde miktarında yükseliş, antibiyotiklere direncin artması ve insan sindirim sistemine zarar vermesi gibi sorunlar insan sağlığını etkileyebilecek olumsuz etkileri arasında ön plan çıkmaktadır. Bunun yanında GDO’ların çevre açısından gen transferi, çapraz tozlanma, doğal yaşama zarar vermesi, biyo-çeşitliliğe zarar vermesi ve kimyasal girdi kullanımındaki artış gibi olumsuz etkileri de ortaya konulmaktadır. GDO’lu bitki yetiştiriciliğinde ekonomik yönden, tohum ve özellikle ot ilaçları gibi

diğer girdi masraflarındaki artış, tohum firmalarına bağımlılığın artması, verimde çok büyük artış yapmaması gibi konular diğer olumsuz yönleri arasında da gösterilebilmektedir (Demiryürek, 2016: 35).

Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yoğun hormon kullanımı ve kimyasal girdi, bu gelişmiş ülkelerdeki biyolojik çeşitliliğin yok olmasına ve tarım topraklarının çoraklaşmasına sebep olmuştur. Uzmanların daha fazla alerjik etkiye sahip olduğunu belirttiği ve özellikle son yıllarda üretimi gerçekleştirilen GDO ürünlerinin kullanımının da doğal döngüler ve insan sağlığı üzerinde, şimdiden sonuçları tahmin edilemeyen olumsuz etkiler oluşturacağı öngörülmektedir (Uzun, 2006: 7).

Organik tarımın en çok karşı çıktığı gelişmelerden biri GDO'lu ürünlerdir. GDO içeren gıdaların ekolojiiyi tehdit ettiği ve hayvan ve insan sağlığını olumsuz etkilediği gibi iddialar yoğun bir şekilde sunulmaktadır (Yılmaz, 2019: 54). Ayrıca organik tarımda kullanımı yasaklanan bazı maddelere örnek olarak sentetik kimyasal ilaçlar ve gübreler, hasattan sonra olgunlaşmayı teşvik eden ve depoda koruyuculuğu arttıran sentetik kimyasal maddeler, büyüme düzenleyici maddeler ve son olarak bitki ve hayvan yetiştirmede kullanılan hormonlardır (Enterprise Europe, 2009: 6). Genetiği değiştirilmiş gıdaların gelecekte yalnızca doğaya zarar vermekle kalmayıp, insan sağlığını da ciddi boyutlarda riske atacağı kaçınılmazdır (Deveci, 2014: 40).

1.2. Organik Tarım

Tarım gibi sürdürülebilir tarım kavramı içinde yer alan bir diğer tarım sistemi olan organik tarımın pek çok tanımını bulunmaktadır. Türk dil kurumunun tanımına göre organik tarım; “ilaç vb. kimyasal maddeler kullanmadan yapılan üretim biçimi, ekolojik tarım”dır (Türk Dil Kurumu, 2022). Üretimde kimyasal ürünler kullanılmadan, ürünlerin üretiminden tüketimine kadar her türlü aşamasını sertifikalı ve kontrollü bir şekilde gerçekleştirilen üretim şeklidir. Organik tarımın temel amacı ise su ve toprak kaynakları aracılığıyla çevreyi kirli hale getirmeden, insan, bitki, hayvan ve çevre sağlığını korumaktır (Deniz, 2009: 3).

1972 yılında kurulmuş olan Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Birliği (IFOAM), “organik” teriminin kendi standartları altında belirli bir tarım sistemi

olduğunu tanımlamışlardır. Bu standartlara göre organik tanım; yüksek besin içeriğine sahip yeterli miktarda gıda üretmek, biyolojik döngülü çiftçilik sisteminin mikroorganizmalar, toprak fauna ve florası, hayvan ve bitkileri kapsayacak biçimde özendirmek ve arttırmak, toprağın uzun süreli verimliliğini yükseltmek ve sürdürmek, su kaynaklarını dikkatli ve sağlıklı bir şekilde suda yaşayan tüm canlıları düşünerek kullanmak, çiftçilik sisteminin ekolojik ve sosyal etkilerini titizlikle dikkate almak ve incelemek, sosyal açıdan güvenilir ve çevre bilinci olan organik ürün zincirini geliştirmek ve biyolojik içerikli iyi yenilebilir kaynaklar açısından gıda dışı ürünler üretmek şeklinde bazı standartlara sahiptir (Pezikoğlu, 2006: 44).

Bir diğer tanıma göre ise organik tarım, kusurlu uygulamalar sebebiyle bozulan doğal olan dengeyi yeniden sürdürmeye doğru dost üretim sistemlerini yaratmakta, sentetik olan kimyasal gübre ile ilaçların kullanımının engellenerek yasaklanması yanı sıra yeşil ve organik gübreleme, bitkinin direncini artırma, toprağın korunması, münavebe, predatör ve parazitlerden faydalanmayı tavsiye etmekte olan ve tüm bu imkânların kapalı bir üretim sisteminde oluşturulmasını isteyerek üretimde ürünün kalitesinin yükseltilmesinin yanında ürünün miktar artışını hedefleyen bir üretim biçimidir (Marangoz 2005, :11'den aktaran. Yıldız, 2009: 26)

Çevreye zarar vermeyen dolayısıyla insanın yaşamını ve insan sağlığının kalitesini yükseltecek en uygun üretim sistemlerini gerçekleştiren organik tarımda, doğa ve insan birbirini tamamlamakta, birbirine zarar vermeksizin doğal döngüsünü birbirine zarar vermeden sürdürmekte ve gerçekleştirmektedir (Balcı Akova, 2021: 368).

Benzer şekilde European Commission tarafından hazırlanan “organik tarım sektör raporu”nda organik tarımı “kimyasal girdiler üretimde kullanmadan, üretimden tüketime kadar her aşaması sertifikalı ve kontrollü tarımsal üretim biçimi” şeklinde tanımlayarak “ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, esas itibariyle sentetik kimyasal ilaçlar ve gübrelerin kullanımının yasaklanması yanında, organik ve yeşil gübreleme, ekim nöbeti, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, parazit ve predatörlerden yararlanmayı tavsiye eden, üretimde miktar artışını değil ürünün kalitesinin yükseltilmesini amaçlayan bir üretim şeklidir” şeklinde tanımlamıştır(European Commission, 2009: 3'den aktaran Koç, 2014: 22).

Organik tarımdaki esas amaç, sadece insan ve çevre sağlığını savunmak değil, ek olarak tüketici ve üreticiler için kabul edilebilen bir maliyetin herkesin sağlıklı gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için temin edilebilmesidir. Organik tarımda kullanılan ve ülkelerin yasal sistemlerinde bir marka olarak yerini alan organik üretim teknikleri, diğer sistemler içinde de yer alabilmektedir. Çünkü tüm bu sistemin hedefi ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirliği sağlamaktır (Pezikoğlu, 2006: 44).

Benzer şekilde organik bitkisel üretimin yıllar itibarıyla gelişiminin izlenmesini sağlamak ve uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek için zaman serilerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu anlamda tarımsal üretim politikalarına ışık tutacak sağlıklı ve ayrıntılı organik bitkisel üretim istatistiklerine ihtiyaç duyulmaktadır (TÜİK, 2022).

Organik bitkisel üretim istatistiklerinde geçiş süreci dahil edilmekte olup doğal toplama ürünleri dahil olmak üzere tüm organik bitkisel ürünler kapsamaktadır.

Tablo 4: Organik Bitkisel Üretim (2002- 2021)

Yıl	Ürün sayısı	Çiftçi sayısı (Adet)	Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
2002	150	12 428	89 827	310 125
2003	179	14 798	113 621	323 981
2004	174	12 751	209 573	377 616
2005	205	14 401	203 811	421 934
2006	203	14 256	192 789	458 095
2007	201	16 276	174 283	568 128
2008	247	14 926	166 883	530 224
2009	212	35 565	501 641	983 715
2010	216	42 097	510 033	1 343 737
2011	225	42 460	614 618	1 659 543
2012	204	54 635	702 909	1 750 127
2013	213	60 797	769 014	1 620 466
2014	208	71 472	842 216	1 642 235
2015	197	69 967	515 268	1 829 291
2016	238	67 878	523 777	2 473 600
2017	214	75 067	543 033	2 406 606
2018	213	79 563	626 885	2 371 612
2019	213	74 545	545 870	2 030 466
2020	235	52 590	382 665	1 631 943
2021	263	48 244	351 919	1 590 086

Kaynak: TÜİK, “Organik Bitkisel Üretim (2002- 2021)” 25 Temmuz 2022 .

Yukarıdaki Tablo 4’de verilen sayılara bakıldığında 2002 ile 2021 yılları arasındaki organik bitkisel üretim oranları verilmiştir. Bunun sonucunda organik

bitkisel üretim oranları geçmiş yıllardan günümüze hızla artış göstermiştir. Bu noktada en çok 2016 yılında organik bitkisel üretim oranları artmış, 2016 yılından sonra ise organik bitkisel üretim oranları düşüşe geçmiştir.

1.2.1. Organik Tarımın Tarihçesi

Geçmişten günümüze, şehirleşme ve sanayileşmeyle beraber hızlı bir biçimde dünya nüfusunun artması ve bu artan nüfusun beslenme konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gıda ürünlerine olan ihtiyacın yoğun bir şekilde artması insan ve çevre arasındaki dengeyi değiştirmiştir. Hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla fazla besin maddesi üretilmeye çalışılmış, endüstriyel üretim gerçekleştirilmiştir. Endüstriyel (konvansiyonel) üretim biçimi, katkı maddeleri, kimyasal gübre ve kimyasal ilaçlarıyla en ekonomik ürünün ve en yüksek verimin elde edilmesi amacıyla kullanımını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Sonraki aşamalarda ekolojik denge ve daha farklı problemler olarak ortaya çıkmış, ürün kalitesindeki sağlık şartı göz ardı edilmiş, insan sağlığı açısından ciddi bir şekilde sorun yaratacak duruma getirmiş ve bu konudaki arayışlarını da birlikte getirmiştir (Balcı Akova, 2021: 368). Böylelikle organik tarım ile ilgili ilk düşünceler ve adımlar atılmaya başlanmaktadır.

Organik tarımın tarihçesine bakıldığında, alternatif üretim biçimlerinin arayışı, ilk olarak kimyasal tarımsal uygulamalarının olumsuz etkilerinin yaşandığı gelişmiş ülkelerde görülmeye başlanmıştır (Durak Kılıçarslan, 2015: 7).

Bu arayışlar ilk olarak, geleneksel tarım yöntemine alternatif sistem arayışlarında olan Albert Howard'ın 1910 yılında "Tarımsal Vasiyetnamesi" isimli çalışması ve Dr. Rudolf Steiner'in 1924 yılındaki "Biyodinamik Tarım Yöntemi" çalışmasıyla beraber başlamıştır (Babaoğlu, 2006: 683 aktaran. Durak Kılıçarslan, 2015: 7). 1960-70'li yıllarda tarımda "yeşil devrim" adı verilen değişim hızlı nüfus artışı ile birlikte başlatılmış, bu değişim sadece verim artışı hedeflenmiş, mineral gübrelerin ve sentetik kimyasal tarım ilaçların kullanımı artmıştır, buna bağlı olarak endüstriyel tarım yöntemine alternatif tarım yönleri arayışlarına girilmiştir (Sandallıoğlu, 2014: 28).

Türkiye’de organik tarım ilk olarak 1984-1985 yıllarında başlamıştır. Bu yıllar içerisinde Ege bölgesinde ilk organik tarım hareketi, Türkiye’nin geleneksel ürünlerinden kuru üzüm ve kuru incirin ihraç edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu ürünlere fındık ve kuru kayısı gibi ürünler de eklenerek farklı bölgelere yayılmıştır (Kurtar ve Ayan, 2004: 59).

1970’lerle birlikte daha organize bir hareket haline dönüşen organik tarıma yönelik çalışmalar, organik tarımla ilgili ilk geniş kapsamlı yönetmeliğin 1991 yılında Avrupa Birliği (AB) tarafından yayınlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu çalışmalar çeşitli değişikliklerle 1999 yılında hayvansal ürünlerle ilgili kısmının eklenmesiyle beraber, hayvan sağlığı, çiftlik yönetimi, gıda maddeleri, etiketleme ve denetim gibi konularda maddeler eklenerek kısımlar organik tarımın gelişmesinde önemli yer edinmiştir. IFOAM’ın 1972 yılında kurulmasıyla, tüm dünyada organik tarımla ilgili kurallar tanımlanmış, dünya genelindeki organik tarım hareketlerini yönlendirilmiş, bir araya gelinmesini ve bilgi alışverişini sağlamış, organik tarım konusunda yönetmelikleri ve standartları hazırlanmıştır (Akova Balcı, 2021: 369).

Organik tarımın tarihsel gelişiminde tanımlanması için organik tarımsal ürünleri ya da organik tarımsal maddeleri satan ve üretenler; ürettikleri ürünlerin ambalajlarını belirlenen logoyu kullanarak etiketlemek zorundadırlar (Resmî Gazete, 2010).



Görsel 2: Organik Tarımda kullanılacak Logo Örnekleri

Kaynak: (Resmi Gazete, 2010)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100818-4.htm>

Belirlenen logoları ürün ambalajı üzerinde kullanmayan üreticiler bu ürünleri organik adı altında iç pazarda satışa sunamaz, tanıtımları ve reklamları yapamaz ya da patent başvurusunda bulunamazlar. Logolarda kullanılan renkler ise yeşil, siyah, beyaz ve mavidir (Resmî Gazete, 2010).

1.2.2. Organik Tarımın Amacı

Organik tarım, tercih edilmesi sebebiyle birçok amaca sahiptir. Organik tarımın amacı; hava, toprak ve suyu kirletmeden tarımsal üretimin insan, bitki, çevre ve hayvan sağlığını koruyarak gerçekleştirilmesidir (Yolcu, 2013: 9).

Organik tarım ve üretimin temel amaçları şunlardır (Çakmakçı ve Erdoğan, 2005 aktaran Sandallıoğlu, 2014: 30);

- Doğal döngü ve sistemler ile beraber yaşamın korunması ve zenginleştirilmesini sağlamak,
- Bitki, hayvan, mikroorganizma ve toprak florasının dahil olmuş olduğu tarım sistemi ile beraber biyolojik döngünün teşvik edilmesi ve artırılması,
- Organik uygulama ve üretim sisteminin geniş ekolojik ve sosyal etkilerinden faydalanmak,

- Yüksek kalitede ve yeterli seviyede gıda üretmek,
- Toprak üretkenliğinin sürekliliğini sağlamak ve toprak verimliliğini artırmak,
- Sürdürülebilir ve faydalı bir su ekosistemi geliştirmek,
- Doğal bitki ve habitatların korunması dahil olmak üzere üretim sistemi ile çevresinin genetik farklılığının devamının sağlanması,
- Her bir bireyin güvenilir olan bir çevrede yeterli bir dönüşüm sağlayabilmek, temel ihtiyaçları karşılayabilmek ve yaşam kalitesini artırabilmek,
- Mümkün olduğu kadar yenilenebilir kaynakları üretim sistemlerinde kullanmak,
- Organik ürünler için kullanılmakta yenilenebilir enerji kaynaklarını özel işletmelere bağlı tutmak
- Canlılara yaşamın bütün koşullarını doğal davranışları dikkate alarak sağlamak,
- Yüksek kaliteli ve uzun süre dayanıklı tekstil ürünleri üretmek,
- Biyolojik çevre tarafından tamamen ayrıştırılarak emilebilen organik ürünler üretebilmek,
- Ekolojik ve sosyal olarak tamamen sorumlu bir üretim, dağıtım zinciri ve işleme geliştirmek,
- Uygun ve sağlıklı kullanımla beraber su kaynakları ve tüm yönleriyle yaşamın gelişmesine yardımcı olmaktır. (Çakmakçı ve Erdoğan, 2005'den aktaran Sandallıoğlu, 2014: 30);

Organik tarımsal üretim faaliyetinin başlıca amaçları daha geniş bir açıdan ele alındığında şu şekilde sıralanabilmektedir (Er, 2009: 21-22'den aktaran. Yolcu, 2013: 9);

- Her türlü enerji ve su konusunda tasarruf sağlamak, her çeşit israftan kaçınmak,
- Tüketici ile üretici arasındaki mesafeyi çiftçilerin yetiştirdikleri organik ürünlerin pazarlama sorununu çözerek kısaltmak,
- Küçük işletme sahibi üreticilerin gelirlerini olabildiğince daha uzun ömürlü ve ucuz üretim yapılmasını sağlayarak organik tarım sayesinde artırmak,
- Doğal kaynakları hava, toprak, bitki, su ve diğer kısıtlı kaynakların kalitelerini yükselterek ve geliştirerek korumak,

- Her çeşit canlı erozyonunu önlemek için başta toprak olmak üzere bütün önlemleri almak,
- Bütün canlılar için sağlıklı ve güvenli her türlü kullanım maddeleri elde etmek,
- Organik tarım yapmakta çiftçilerle anlaşma yaparak, çiftçilere destek ve prim vermek. Böylece çiftçilerin bulundukları konumda yaşamlarını devam ettirmek, yok olmalarını ve göçü önlemek,
- Üretim malzemesi olarak genetiği değiştirilmiş organizmaları hiçbir şekilde kullanmamaktır (Er, 2009: 21-22'den aktaran. Yolcu, 2013: 9).

1.2.3. Organik Tarımın Önemi ve İlkeleri

Organik tarımın bir takım önemi ve ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler, organik tarımın temelini oluşturmaktadır.

Endüstriyel Tarıma alternatif olarak ortaya çıkan organik tarımın önemi şöyle sıralanabilmektedir; (Marangoz, 2005: 11'den aktaran Yıldız,2009: 29).

- Ekonomiyi desteklemek.
- Besin kalitesi yüksek ve sağlıklı ürün elde etmek
- Gelecek nesilleri ve doğal dengeyi korumak.
- Kimyasalların olumsuz etkilerinden insanı, hayvanları ve çevreyi korumak.
- Enerji tasarrufu yapmak ve yenilebilir enerji kaynaklarını kullanmak.
- Su kalitesini ve miktarı korumak,
- Küçük çiftçilerin gelir düzeylerini veya güvenliklerini üretim döngüsü arttırarak sağlamak,
- Tarımsal işletmelerde çalışan insanların ve üreticilerin sağlığını korumak,
- Uzun dönemde toprak verimliliğini doğal yollarla sağlayarak, genetik kaynak ve toprak erozyonunu organik koşulları göz önüne alarak önlemek,
- Doğadaki canlıların sürekliliğini hastalık ve zararlıları kontrol altına alarak sağlamak (Marangoz, 2005: 11'den aktaran Yıldız, 2009: 29).

Organik tarımda çeşitli hayvansal ve bitkisel ürünler için değişik üretim yöntemleri mevcut olmakla birlikte, organik tarımın ilkeleri ise şu şekilde tanımlanabilir: (Marangoz, 2005: 12'den aktaran Yıldız, 2009: 31).

- Bitkilerin zararlılara ve hastalıklara karşı direnci bazı ek desteklemelerle artırılmalıdır,
- Tarımsal üretimle birlikte ortaya çıkarak yakın çevredeki ülkelerden temin edilen tüm hammaddelerin ve çevreyi tehdit eden diğer tüm işletme girdilerinin etkisinin azaltılmalı veya tüm bu girdilerden tamamen kurtulmalıdır,
- Tarımsal üretimle ilişkili olarak organik üretim yapacak işletmenin kendi kendine yeterliliği bütün olay ve faktörler dahilinde bir bütün halinde dikkate alınarak sağlanmalıdır,
- Toprağın içindeki organizmaların korunması, beslenmesi ve iyileştirilmesi sağlanarak toprak sömürülmemelidir,
- Bitki sağlığı açısından organik tarımda, etkileri uzun sürede görülebilen önlemlerin yanında faydalı canlıların teşvik edilmesi ve erken uyarı sistemlerinin kullanılması da bitki koruma kavramının önemli bir parçası olmalıdır,
- Humus miktarını artırıcı ve toprak yapısını iyileştirici önlemler alınmalı, çalışılan yerin şartlarına uygun bir biçimde toprak işleme yöntemlerini ve toprağın enerji tasarrufunu sağlamalı ve korumalıdır,
- Tarımsal üretimde, kalite ve verim arasında denge kurulmalı, organik tarımda bu denge kurulurken verimdeki artışla beraber ürün kalitesindeki artış da göz ardı edilmemelidir,
- Dayanıklı ve Sağlıklı tohum- fidan ve hayvan kullanılarak, hayvan ve bitki çeşit ve türlerinin seçiminde üretim yapılacak mevkinin organik koşulların hastalıklara en az seviyede yakalanma olasılıkları dikkate alınmalıdır,
- İşletmedeki hayvanların uzun ömürlü verimlilik kapasitesinin yüksek ve sağlığının iyi olması teşvik edilmelidir,
- On dönüm alan için harcanan gübre miktarı 170kg/N/ha/yıldan fazla olmamalı ve kullanılan tarımsal arazi büyüklüğü, yetiştirilen hayvan sayısına uygun olmalıdır,
- Organik işletmede, organizasyonun çok yönlü olması sebebiyle pazara farklı ürün çeşitleri tanıtılabildiği için risk, zarara uğrama olasılığı azalmaktadır,
- Rüzgâr ve güneş enerjisi gibi doğal enerji kaynakları, enerji kullanımında diğer kaynaklardan fazla tercih edilerek, petrol başta olmakla beraber fosil yakıtlar

ve öteki enerji kaynakları en iyi şekilde verimi elde edecek seviyede maksimum tasarruf prensibine uyum göstererek organik üretimi yapan tarım işletmesinde kullanılmalıdır.

- Organik tarım girdi kullanılmadan gerçekleştirilen bir tarım biçimi olduğu için kullanılacak girdilerin organik tarımda kullanma sertifikasına sahip ürünler veya ilgili yönetmeliklerde belirtilen maddeler olmalıdır,
- Organik tarımın her seviyesinde hem sentetik kimyasal girdiler ve hayvan, bitki yetiştirmede büyüme düzenleyiciler ve hormonlar yasaklanan öğelerin başında gelmektedir (Marangoz, 2005: 12'den aktaran Yıldız, 2009: 31).

1.2.4. Organik Tarımın Etkileri

Günümüzde elde edilen tarım ürünlerinin kalitelerindeki düşüşler ve gıda kaynaklı hastalıklarda meydana gelen artışlar insanları organik gıdalara yöneltmiştir. Organik gıdaların üretimi kişilere yalnızca sağlık açısından değil organik tarımın yapıldığı bölgeleri kapsayan ve organik gıda üretimi yapanları kapsayan birçok fayda da sunmaktadır (Bozok, vd. 2016: 2).

1.2.4.1. Çevre Sağlığı Açısından Organik Tarım

Çevre sağlığına etkileri olduğu gibi organik tarımın, çevrenin organik tarıma birtakım etkileri bulunmaktadır. Tarım üzerinde iklim değişikliklerinin birçok etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler değerlendirildiğinde, Son 100 yıl içerisinde küresel iklim, antropojenik faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle yaklaşık 0,5°C ısınmış, atmosfere salınan sera gazlarındaki artışlar ve günümüzün yoğun ekonomik faaliyetleri sebebiyle bu ısınma halen devam etmektedir. İklimdeki bu değişikliklerin, ilk etapta dünyadaki hidrolojik döngüde dalgalanmalara yol açarak, su akışları ve yağışlarda daha fazla değişkenliğe sebep olması beklenebilir. İklim değişikliğinin, bölgesel ve küresel anlamda birtakım etkilerinin olması kaçınılmazdır.

Bu sebeple küresel iklim değişikliğinin tarım, bitki ve orman örtüsü, deniz seviyesi, enerji, temiz su kaynakları, biyolojik çeşitlilik ve insan sağlığı üzerinde etkilerinin ortaya çıkması beklenmektedir (Akalin, 2014 :353). Diğer taraftan organik tarımla işlenen topraklardaki mikroorganizma faaliyeti olumlu bir döngü yaratarak toprağın daha fazla azot ve karbon içermesine neden olmaktadır. Bu fazla azot ve

karbon sayesinde toprak, aşırı yağış dönemlerinde daha fazla su tutabilmekte, daha az sulama gerektirmekte, kuraklık dönemlerinde konvansiyonele göre daha verimli hale gelmekte ve erozyona karşı daha dirençli olabilmektedir (Liebig ve Doran, 2003; Lotter vd. 2003'den aktaran. Aslan ve Demir, 2016: 158).

Genel olarak tüm tarım ürünlerinin büyümesi için sıcaklığa, toprak, güneş ışığı ve suya ihtiyaç vardır. Sayılan bileşenlerin tamamına etki edebilen dinamik bir bileşen iklimdir. Bu sebeple tarım sektörü için yarattığı risk ve içerdiği bilinmezlikler nedeniyle çok yüksek seviyededir. Böylece tarımsal üretimi doğrudan etkileyen etmenlerin başında iklim gelmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu, 2021).

İklim değişikliğinin etkileri ve sonuçları hissedilir şekilde yaşantımızı etkilemektedir. Bu durum; kuraklık, çölleşme, erozyon, salgın hastalıklar, deniz seviyesinin yükselmesi, şiddetli hava olaylarının artması, iklim kuşaklarının yer değiştirmesi, insan sağlığının bozulması ve doğal dengenin bozulması sonucu yabanıl yaşam türlerinin zarar görmesi gibi mevzularla karşımıza çıkmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu, 2021).

İklim değişikliğinin tarıma çeşitli etkileri vardır. Temiz suya erişimin zorlaşması bu etkilerin başında gelmektedir. Temiz suya erişimin zorluğu sebebiyle, başta az gelişmiş ve gelişmekte olan Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinin gıda güvenliği ve tarımsal üretimi iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri sebebiyle tehlikeye girmektedir. Benzer şekilde dünyada bir milyardan fazla insanın temel besin kaynaklarına istikrarlı ve kolay bir biçimde ulaşamamaktan dolayı yetersiz beslendikleri düşünüldüğünde, iklim değişikliğinin ilerleyen yıllarda tarım üzerinde daha da etkili olması şaşırtıcı olmayacaktır (Akalin, 2014: 353). Bununla birlikte tarım, iklim değişikliğinin ve küresel ısınmanın özellikle kuraklık faktöründen fazlaca muzdarip olan bir sektördür. Kuraklığın getirdiği tahrip edici yağış şekilleri, sulama suyu problemi ve yağış azlığı ya da sıcaklık ekstremlerinin tehlikeli boyutlara ulaşması önemli sorunlar yaratmaktadır (Çaltı ve Somuncu, 2019: 892).

Enerji tüketimi, ilaç, hayvan yetiştirme, üretim, gübreleme gibi tarımsal faaliyetler sonucunda N₂O, CO₂ ve CH₄ gibi sera gazları açığa çıktığından, tarımsal üretim iklim değişikliğinin sebepleri arasında sayılmaktadır (Houghton, 2003: 500-509'den aktaran. Akalın, 2014: 354). Ancak her ne kadar sera gazı emisyonu üzerinde tarımsal uygulama ve üretimlerinin, olumsuz etkileri olsa da bu faaliyetlerin dünya nüfusunun sağlıklı bir biçimde yaşamını sürdürebilmesi için de son derece önemli olduğu unutulmamalıdır (Akalın, 2014: 354).

Bununla birlikte, İklim değişikliği gıda güvenliğini dört şekilde etkilemektedir.

- 1- Gıda sistemlerinin stabilizasyonu,
- 2- Gıdalara erişilebilirlik,
- 3- Gıdaların etkin kullanımı
- 4- Gıdaların tedariki.

Bu etkiler kısa dönemde, ekstrem iklim olayları sebebiyle ortaya çıkabilirken, yağış rejimlerindeki ve uzun dönemde sıcaklıklardaki değişmelerle gıda güvenliğini risk altına sokmaktadır (FAO, 2009'den aktaran. Akalın, 2014: 360). İklim değişikliğinin tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemesinin nedenlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür; ekstrem yağışlar ve seller, uzun süren kuraklıklar, zararlılarla mücadele ve verim artışı için kullanılan pestisit ve herbisit gibi kimyasal ilaçlar, balıkçılık yapılan kıyıların elden çıkması, çiftlik hayvanlarının telef olması, tarım hastalıklarının ve zararlılarının çoğalması İklim değişikliğinin tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemesinin nedenleri arasındadır (FAO, 2009'den aktaran. Akalın, 2014: 360).

Benzer şekilde İklim değişikliklerinin Tarımsal işletmelere Etkileri ise;

- Bitkisel çeşitlilik problemleri
- Ekim-dikim problemi
- Gübreleme problemi
- Hasat-harman problemi
- İlaçlama problemi

- Kalitede problemler
- Kültürel problemler (çapalama, budama vs.)
- Suyun/sulama suyunun teminindeki problemler
- Toprak işleme problemi
- Verimde problemler
- Artan CO₂ konsantrasyonlarının bitki gelişimini artırması şeklinde sıralanmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, İklim Değişikliği ve Tarım: 9).

Ayrıca organik tarım düzeninde, çevre düzeninde zararlılar ile beslenen faydalı böceklerin beslendiği veya barındığı bitkilerin bulundurulması doğal düşmanların yoğunluğunu artıracaktır. Biyolojik çeşitlilik, ekonomiye olan doğrudan katkıları yanında, çevrenin sağlıklı kalmasını sağlayan değişik ekolojik hizmetler de yapmaktadır. Doğadaki besin zincirinin sürekliliğini sağlamakta, toprak ve su korunmasını sağlamakta, zararlı hayvan ve böcekleri biyolojik yollarla kontrol etmekte, çiçekli bitkilerin meyve tutmasını ve dölleme sağlanmakta, ekosistemlerde mineral ve su döngüsünün sağlanması, atıkların ayrışmasını ve doğal geri dönüşümün gerçekleşmesi gibi ekolojik hizmetler vermektedir (Işık,1997'den aktaran. Öztemiz, 2008: 23).

1.2.4.2. İnsan Sağlığı Açısından Organik Tarım

Tarım insanların giyim, beslenme gibi en temel gereksinimlerini karşıladığı için vazgeçilmez bir faaliyet alanıdır. Bu sebeple sağlık ve tarım arasında birbirini etkileyen bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki alanlarından ilki tarımsal faaliyetlerin gıda arzını ve üretimini belirleyerek toplum beslenmesini etkilemesidir.

Gıda güvenliği dünya tarım örgütü tarafından tüm insanların sağlıklı ve aktif bir yaşam sürdürebilmeleri için, besleyici sağlıklı ve güvenilir gıdaya ekonomik ve fiziksel olarak erişimi olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi, tüm insanların sağlığını olumsuz yönde etkilenmesi açısından bir risk oluşturabilmektedir (Akalin, 2014: 353).

Modern dünyada sağlık ve gıdanın karşılıklı ilişkisine dayalı kaygılar çeşitli endişeler ortaya çıkarmıştır. Obezite sorunundaki artışla çakışan diyet modaları; yapay olarak işlenmiş malzemelerin tüketimindeki artışla çakışan çeşitli gıdalar ile hastalıklar arasındaki ilintilere bağlı korkuları tetiklemiş ve çeşitli beslenme alışkanlıklarına ilişkin abartıları ortaya çıkarmıştır. En temel istatistiksel düzeyde, gelişmiş kelerde son yıllarda ortalama ömür önemli ölçüde yükselirken, kalp hastalıklarından ve beslenmeyle bağlantılı diğer durumlardan kaynaklanan ölümler ise düşüş göstermiştir (Freedman, 2008: 13).

Tarımda üretilen bazı sebze ve meyvelerin insan sağlığı açısından yararlı olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu sebze ve meyveler içerisinde hem sebze olarak tüketilen hem de kurtulmuş baharat olarak değerlendirilen biberin, safra asitlerinin salgılanmasını arttıran bir özelliğe sahip olduğu ve kanser önleyici etkiye sahip olmanın yanı sıra yağ yakma özelliği ve ağrı kesici etkisi de bulunmaktadır (Karaöz Arıhan, 2021: 76). Günümüzde ise sağlıklı tüketim alışkanlıklarına ilginin artmasıyla beraber, tüketiciler biberin sağlıklı etkilerinden daha verim almak istemiş ve organik biberleri tercih etmeye başlamışlardır (Akkaya, 2020: 46).

Sağlık açısından önemli bir diğer sebze ise domatestir. İnsan vücudu likopen üretemediği ve besinler yoluyla alınması gerektiği için domates likopen için oldukça iyi bir kaynaktır. Domates ayrıca A, C ve E vitamini, folik asit ve potasyum içermektedir. Sağlık açısından önemi ise kalp damar hastalıkları ve çeşitli kansere karşı koruyucu özelliğidir (Caballero, 2005'den aktaran Karaöz Arıhan, 2021: 78). Domates yetiştiriciliği hem organik hem de endüstriyel olarak retililebilmekte beraber insan sağlığı açısından organik domatesler tercih edilmektedir (zer, 2016: 44).

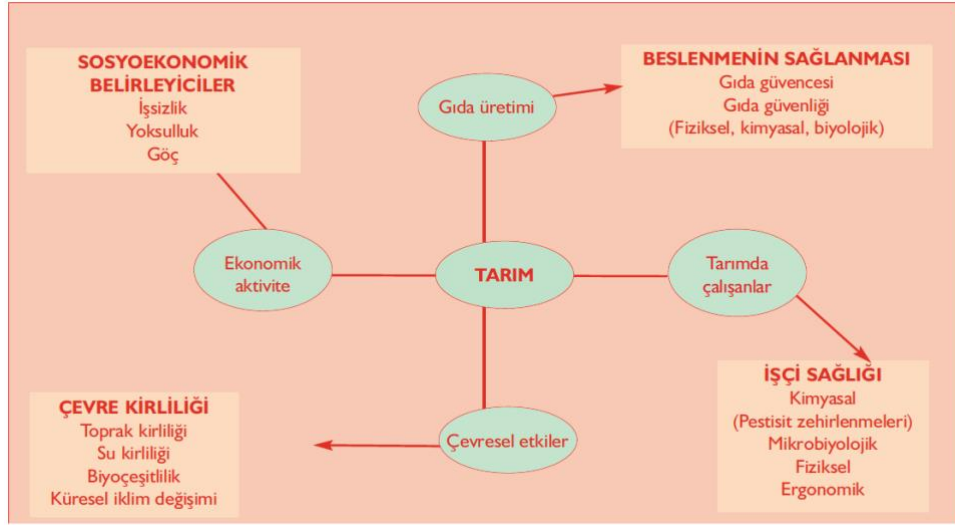
Sıkça tüketilen patatesin besin olarak faydaları olduğu gibi, pişirme yöntemleri açısından birtakım zararları da olabilmektedir. Patates besin olarak, kemik mineral yoğunluğunun sağlanmasıda kalp krizi ve hipertansiyon riskinin önlenmesinde önemli olan potasyum açısından zengin bir yapıya sahiptir. Patatesin olası zararları ise onu zararlı hale getiren pişirme teknikleridir. Patatesin yüksek sıcaklıklarda kızartma

gibi yöntemlerle pişirilmesi sağlık açısından bazı kimyasal maddelerin oluşumuna sebebiyet vermektedir (Karaöz Arıhan, 2021: 82). Organik tarım ile üretilen patateslerde ise demir ve magnezyum miktarı yüksektir (Akan ve Yanmaz, 2015: 380).

Toplumda en çok tüketilen sebzelerden biri de mısırdır. Sağlık açısından değerlendirildiğinde mısır, A vitamini açısından yüksek niasin yönünden fakir olduğu görülmektedir. Sadece Mısır'a dayalı bir beslenme alışkanlığı sürdürülürse niasin yetersizliği görülmekte ve pelagra olarak bilinen bir hastalığa yol açabilmektedir (Karaöz Arıhan, 2021 :85). Benzer şekilde organik tarım yöntemiyle üretilen mısırlarda ise antioksidan seviyesi ise yüksektir (Akan ve Yanmaz, 2015: 381).

Son olarak bir kültür haline gelen çayın insan sağlığı açısından etkileri vardır. Binlerce yıldır sağlık için kullanılan çay, obezite ve diyabet, bakteriyel hastalıklar, nörolojik hastalıklar, kalp hastalıkları ve kanser hastalıklarının önlenmesinde koruyucu etkisi bulunmaktadır. Ayrıca ağız sağlığının korunmasında da diş çürüğünün önlenmesinde ve diş minesinde bakteri oluşumunu engelleme de çayın etkileri olduğu ortaya konulmuştur (Karaöz Arıhan, 2021: 92).

Sağlık ve tarım arasındaki bir diğer ilişki ise, organik tarımın sağlık üzerindeki etkileridir. Organik tarım, insanların güvenli gıdaya erişimini genetiği değiştirilmeden doğal yollarla olmasını sağlamıştır. Bu noktada, organik tarım ile üretilen ürünler, endüstriyel tarım ile üretilen ürünlerden daha sağlıklı olsa da tüketilen organik ürünlerin miktarı insanların yaşamları üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir.



Şekil :1 Tarım ve Sağlık İlişkisi

Kaynak: Çağlayan 2010 :8

Organik tarımın insan sağlığı üzerine etkisine bakıldığında nüfusu beslemek için karbonhidratlar ve iyi yağlar içeren, dengeli bir yağ-protein, karbonhidrat oranı ile sağlıklı ve güvenli gıdalardan oluşan menüleri temel alınarak organik tarıma uygun bir şekilde beslenebileceği ortaya koyulmuştur (Aslan ve Demir, 2016: 166).

Organik tarımın insan sağlığı üzerinde yapılan çalışmalarında ise geleneksel gıda tüketen katılımcılara kıyasla organik gıda tüketen katılımcılar arasında beslenme veya sağlık durumu ile ilgili biyo belirteçlerde genel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı klinik çalışmalarından elde edilen verilerle kanıtlanmış ve özetlenmiştir (Mie vd., 2017: 3). Benzer şekilde, düzenli olarak organik gıda satın alan tüketicilerin daha fazla sebze, meyve, kepekli ürünler ve daha az et seçme eğiliminde olmaları ve genel olarak daha sağlıklı beslenme kalıplarına sahip olma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca organik tarımla beslenen kişilerin fiziksel aktiviteleri daha fazla olduğu ve sigara içme olasılıklarının daha düşük olduğu belirlenmiştir (Mie vd., 2017: 3).

Organik tarımın insan yaşamına etkilerinden biri ise bebeklerde görülmektedir. Hamilelik ve bebeklik döneminde özel organik süt ürünleri tüketen 2 yaş altındaki çocuklar ve annelerin egzama risklerinde %36 azalma görülmüştür. Yine aynı şekilde

organik tarım ürünleri ile beslenen kişilerde Obezite oranı %31 oranında düşüktür. Bunun sonucuna varılacak olursa, organik gıda tüketiminin alerjik hastalık, aşırı kilo ve obezite riskini azaltabileceğine dair düşündürücü kanıtlar olsa da organik gıda tüketicilerinin genel olarak daha sağlıklı yaşam tarzlarına sahip olma eğiliminde olmaları dolayısıyla sağlık yaşam sürdürdükleri sonucuna varılmıştır (Mie vd., 2017: 15).

1.2.5. Organik Tarımın Avantajları ve Dezavantajları

Organik tarımın avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde organik tarımın çok sayıda avantajı bulunmaktadır.

Organik tarımın avantajları şu şekilde sıralanabilir; (Demir ve Gül, 2004: 1)

- Ürüne bağlı olarak, üretici geliri artmaktadır.
- Üreticinin bütün ürünün alınması, sözleşmeli tarımla garanti altına alınmaktadır.
- Organik ürünlerin ihrac fiyatı %10- %20 oranında diğer ürünlerden daha yüksektir.
- Organik ürünlerin ihracatıyla birlikte Türkiye'deki tarım ürünleri için ek bir kapasite yaratılmasıdır.
- Ekolojik tarım modeli yeni bir istihdam alanlarını ortaya çıkartmaktadır (Demir ve Gül, 2004: 1)
- Kimyasal gübre, enerji girdiler ve pestisit fiyat yükselişinden etkilenilmemesi ve artırım edilmesidir.
- Türkiye'de çiftçilerin çok az derecede sentetik kimyasal kullandığı veya hiç kullanılmadığı için organik tarıma başlama konusunda hiç zorluk yaşanmamasıdır (Nasırlı, 2019: 31).

Organik Tarımla ilgili diğer avantajlar ise; (Doğu Karadeniz Kalkına Ajansı,2012: 65)

- Toprak, hava ve suyu koruyan bir tarım biçimidir,
- Su daha tasarruflu olarak kullanılır,
- Topraktaki biyoçeşitliliği, organik tarım faaliyetleri sonucu korur,

- Sürdürülebilir bir tarım şeklidir,
- Erozyon önlenir,
- Daha sağlıklı ürünler insan ve hayvan beslenmesi için elde edilir,
- Toprak işleme metotlarıyla beraber toprak organik maddesi toprakta muhafaza edilir (Doğu Karadeniz Kalkına Ajansı,2012: 65).

Organik tarımın dezavantajları ise şu şekilde sıralanabilir; (Demir ve Gül, 2004: 2);

- Türkiye’de tarımsal ürün talebinde yıldan yıla önemli hareketlenmeler gözükmemektedir. Hızlı bir şekilde artarak genç hale gelen nüfus, tüketim çeşitliliğinin ve düzeyinin devamlı yükselmesiyle organik tarımın kısa zamanda ilerlemesi oldukça zor olduğu görünmektedir.
- Organik tarım yöntemiyle bitkisel üretimde ortaya çıkan bir problem, arazilerin birbirine yakın, parçalı ve çok küçük olmasıdır.
- Yetiştirilen ürünlerin pazarlanması organik tarım sistemin dahil olduğu iç pazar için belirsiz ve yeni bir sorundur.
- Organik tarımın yeni yaygınlaşması sebebiyle henüz yeterli tarımsal çalışmalar ve eleman bulunmaması organik tarımın olumsuz yönüdür (Demir ve Gül, 2004: 2).

Organik Tarımla ilgili diğer dezavantaj ise;

- İlk yıllarında organik üretiminde verim azalmasının görülebilir olması,
- Organik tarımda, konvansiyonel tarımda kullanılan her bir materyalin organik alternatifleri bulunamaması,
- Henüz gelişmekte olan bir tarım çeşidi olduğundan organik tarımın yetiştiricilik konusunda yeterli veri ve donanımına sahip olmaması (Doğu Karadeniz Kalkına Ajansı,2012: 66).

1.2.6. Organik Tarımın Ekonomik Yönü

Organik tarımın ekonomik yönü değerlendirildiğinde, ortalama olarak organik tarım ürünleri geleneksel tarım ürünlere göre %40 ile %80 arasında daha pahalı olmaktadır. Bunun sebebi ise geleneksel ürünlere göre organik tarım ürünlerinin üretiminde daha zor aşamalar olmasıdır. Hiçbir kimyasalın ve katkı maddelerinin kullanılmamasıyla beraber ürüne erişebilme süresinin vakit alması, bu sürecin devamlı denetim ve kontrol masrafları, organik sertifika edilme harcamaları ve bu sertifikasyonları yapabilecek işletmelere harcanan ücretler, geleneksel ürünlere göre organik ürün fiyatlarını daha çok arttıran temel nedenlerdir (Durak Kılıçarslan, 2015: 14).

Tarımsal ürünlerin talep esnekliği, temel ihtiyaç olması sebebiyle azdır, yani talep miktarından fiyat değişimleri çok fazla etkilenmez. Fakat, organik ürünler için bu durum geleneksel tarıma göre oldukça fazla fiyatlarla talep edildiği için biraz daha farklıdır. Yüksek fiyattaki en az bir dönüşüm organik ürünlerdeki isteğin önemli derecede etkiler (Marangoz, 2008 aktaran. Sandallıoğlu, 2014: 39). Buna göre, eğer tüketici geleneksel bir ürün ile organik bir ürünü aynı olarak görüyorsa, tercih etme hakkını daha uygun olan üründen kullanmayı tercih edecek, bu durumda organik ürünün fiyatı sebebiyle talep edilme ihtimalini düşürecektir.

1.2.7. Organik Tarımın Pazarlama Karması

Organik tarım sisteminde pazarlamada temel olan, herhangi bir ürünün pazarlanma şeklinde olduğu gibi, hedef pazarın ne istediğinin iyi tespit edilmesidir. Organik ürünü talep etmiş olan müşterilerin organik ürün tercih nedenlerinin başında tat ve sağlık unsuru gelmektedir. İşletmelerin hangi pazara hitap edeceğini belirledikten sonra pazarlamadaki alt bileşenleri oluşturmalarıdır. Organik tarım ürünlerinin pazarlamasında, genel pazarlama teorisinde de olduğu gibi pazarlama bileşenlerini; ürün, fiyat, tutundurma ve dağıtım oluşturmaktadır (Yıldız, 2009: 16).

Ayrıca yeni pazarlarda organik gıda dağıtımını firmaların güçlendirmesi; doğal ve sağlıklı beslenmekle birlikte, çevrenin korunmasını sağlayan organik gıda tüketimini de teşvik edebilecektir (Sanjuan vd. 2003'den aktaran. Eryılmaz vd., 2015: 203). Benzer şekilde bölgelerde organik gıdaların benimsenmesi ve tanıtılması daha rahat olacaktır. Zira organik pazarın bulunmadığı bir şehirde yaşayan tüketiciler büyük marketlerden organik gıda satın alabilme imkanlarına sahip olduklarından, organik pazar sayılarının artırılması tüketicilerin organik gıda ve tarım ürünlerine ulaşılabilirliğini kolaylaştırmak için oldukça önemlidir (Eryılmaz vd., 2015: 203).

Organik tarımın pazarlanmasını belirleyen pek çok unsur vardır. Bu unsurlar; organik ürünlerin üretiminde ürün, organik ürünlerin markalanması, organik ürünlerin etiketlenmesi, ambalajlanması ve sertifikalandırılmasıdır.

Organik ürünlerin üretiminde ürün, bir gereksinim ve isteği karşılamak üzere; kullanım, tüketim, dikkate alınma veya ele geçirilmesi için piyasaya dağıtılan herhangi bir nesnedir. Bu noktada şirketlerin varoluşunun temel dayanağı ürünlerdir ve ürünler işletmenin veya işletmelerin temel felsefesini yansıtır. Yapısı gereği üretilen bu ürünlerin üretimlerinin etik açıdan başta insan olmakla beraber hiçbir canlıya zarar vermemesi ise organik ürünlerin üretimiyle ilgili olarak öne çıkan en önemli konudur (Nardalı, 2009: 99).

Organik ürünlerin markalanmasında modern pazarlama anlayışı sınırlarında markalaşmak, işletmeler açısından önemli birtakım üstünlüklere imkân tanımaktadır. Bu noktada ürünlerin tüketiciler tarafından tanınıp satın alınması aşamasında markalar oldukça önemli bir özelliğe sahiptir (Nardalı, 2009 :102). Buna ek olarak, türk organik ürünlerine ilişkin dış pazardan fazla rağbet gelmesinin aksine, organik ürün ihracatının markasız bir şekilde %95'i yani dökme tipi ürünlerle gerçekleşmektedir (Arat, 2006: 1'den aktaran. Nardalı, 2009: 103).

Organik ürünlerin etiketlenmesinde, ambalaj ve ürünün ayrılmaz bir bölümü olan etiketler sayesinde hem ürünler daha kolay tanınmakta hem de benzer diğer ürünlerle birlikte karıştırılmasını önlenmektedir. Aynı zamanlar etiketler sayesinde tüketicilere ürün ve ürünün içeriği hakkında detaylı bilgi vermektedir. Sahip olduğu özellikler sebebiyle etiketler, toplumdaki bireylerin kimliğine benzemektedir (Türk, 2006: 400'den aktaran. Nardalı, 2009: 104). Organik ürün tüketicisinin, ürün etiketinin

olmaması durumunda bu ürünleri kontrol etmesi ve doğrulaması mümkün değildir. Ve yine aynı şekilde birçok organik ürün tüketicisi, ürünün etiketinde belirtilen ürün sertifikasına ilişkin bilgileri organik ürünleri satın alırken öncelikle kontrol etmektedir (Nardalı, 2009: 104).

Organik ürünlerin ambalajlanmasında, organik ürünün ambalajlanırken organik ürünün organik niteliğini koruyacak bütün hijyenik önlemlerinin alınması gerekmektedir. Bu noktada organik ürün ambalajı özel üretilmiş organik malzemelerden üretilmektedir. Eğer ürünler plastik ya da metal kâseler aracılığıyla ambalajlanmak zorunda kalınmışsa, ambalajın ürüne temas eden kısmı organik maddelerle kaplanmalıdır. Sonuç olarak organik ürünlerin taşınması, üretimi, dağıtımı ve depolanması gibi faaliyetlerin hijyenik olabilmesi için ambalajlama oldukça önemli bir role sahiptir (Nardalı, 2009: 107).

Organik ürünlerin üretimi için bir takım özel düzenlemeler gerektirmektedir. Bu sebeple organik üretiminde ürünlerin yazılı sertifikalara gibi belirli bazı standartlara ihtiyaç vardır. Tüketicilerin endüstriyel ürünlerle organik ürünleri birbirinden rahatlıkla ayırabilmelerini sağlaması sertifikaların en önemli işlevidir (Siderer vd., 2005: 3'den aktaran. Nardalı, 2009: 107).

1.2.8. Organik Ürünler

Endüstriyel ürünlerin üretimi esnasında tüketilen kimyasalların insan ve çevre sağlığını tehdit etmesi sonucu ortaya çıkan endişeler insanların yaşam felsefelerini ve stillerini değiştirmiştir. Tüketiciler kullandıkları ürünlerin sağlıklı malzemelerden ve çevreye duyarlı yapılmış olmasını istemişlerdir. Bu duyarlılığın artmasına bağlı olarak öncelikle gıda ürünlerinde daha sonralarında gıda dışı ürünlerden tekstil başta olmak üzere deterjan, inşaat, mobilya, oyuncak, boya, ayakkabı, ilaç, kozmetik, sağlık ürünleri ve daha birçok sektörel alanda endüstriyel olarak tüketilebilen ürünlerin de organik olarak üretimi için adım atılmıştır (Atay ve Sarı, 2005'dan aktaran. Altun, 2012: 12).

1.2.8.1. Organik Mobilya Ürünleri

Çevre kirliliğinin neden olduğu olumsuzluklar ve insan sağlığına verdiği zararın boyutları kısa zamanda fark edilmiş, günümüzde önlenmesi mümkün olmayan bir sorun haline gelmiştir. Son yıllarda toplumlar ekolojik ürünleri kullanmaya ve onların önemini anlamaya ve hatta onları konusunda bilinçlenmeye başlamışlardır. İç mekân düzenlemesinde ve mimaride pek çok firma tasarımlarında ekolojik ürünlerin kullanımına önem vererek çevre dostu teknolojilerle üretim yapmaya başlamışlardır (Yararel ve Aytar Sever, 2019: 41).

Ekolojik anlamda mobilya tasarımları incelendiğinde, geleneksel mobilya tasarımlarının kumaş, taş, ahşap ve hasır gibi doğal malzemeler kullanılarak üretildiği görülmektedir. Ancak geleneksel yöntemlerle tasarlanan ve üretilen mobilyaların artan nüfus ve dolayısıyla kullanıcıların artan mobilya isteğine cevap veremeyecek nitelikte olması üreticileri zorunlu olarak farklı malzeme geliştirmesine ve farklı malzeme arayışlarına yöneltmiştir. Bu süreçte ilk olarak ahşap yan ürünlerinin mobilya tasarımında kullanıldığı görülmüş, lif levha, yonga levha ve kontrplak gibi ürünler endüstriyel üretime cevap verebilecek vasıfta, aynı zamanda kolay ve ucuz üretilen çevreci malzemeler geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece ahşap malzemelerin daha uygun bir şekilde kullanımına yönelik uygulamalar yapılmıştır. Özellikle geri dönüştürülebilirlik özelliği olan alüminyum esaslı metal malzeme kullanımı mobilya tasarımının biçimsel olarak yenilenmesinde ve farklı kullanılmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır (Yararel ve Aytar Sever, 2019: 41).

Endüstriyel malzemelerin zararlarını ortaya çıkması ve çevre sorunlarının artmasıyla beraber mobilya tasarımında geleneksel üretime yeniden bir dönüş başlamıştır. Geleneksel üretimle yapılan mobilyalarda kullanılan malzemelerin doğal kaynaklı olması ve zararlı malzeme içermemesi, mobilyanın sağlam ve uzun ömürlü olmasını sağlarken tasarımında da farklı yeni arayışlara gidilmesini beraberinde getirmiştir. Mobilya tasarım tarihi göz önüne alındığında çevre dostu mobilya tasarımından günümüzdeki anlamıyla söz etmek oldukça zordur. Tasarım tarihinde tasarımcıların çok az bir kesimi bu konuyla ilgilenmesine rağmen her dönem için geçerli olan klasik veya bilinen ürünlerin yanı sıra alternatif, sadece fikir olarak ilgi

eken veya sıra dışı tasarımlar söz konusu olmuştur. Genellikle mobilya tasarımlarında estetiğe, fonksiyonelliğe ve pratikliğe önem verilmektedir. Günümüzde daha çok bireysel tasarımlar ön plana geçmiş bu sebeple teknoloji, sanat ve endüstri birbiriyle iç içe geçmiş duruma gelmiştir. Böylelikle, düşünceler ve tasarım kavramı ön plana çıkmış, evre dostu tasarım son yıllarda giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bununla beraber evre dostu mobilya tasarımı, malzemelerin evre dostu olması yönünden özelliklerinin iyileştirilmesi ve kaynakların çevreye daha az zarar verecek şekilde daha idareli kullanımında önemli katkısı olmuştur (Yararel ve Aytar Sever, 2019: 44).

1.2.8.2. Organik Tekstil Ürünleri

1990 yıllarının başından günümüze üreticilerin ve tüketicilerin çevresel ve insan sağlığı konularda bilinenmesiyle beraber organik tekstil ürünlerinin kullanımı ve üretiminin giderek arttığı söylenebilir (Azizağaoğlu ve Aksu, 2018: 255).

Organik tekstil özeline inecek olursak başlıca kullanılan hammaddeler; kenevir lifi, keten lifi, organik pamuk lifi, bambu lifi, soya lifi, ısırgan lifi ve ananas lifidir. Milattan önce 3000 yılından günümüze kadar kullanım alanına sahip en fazla tüketilen doğal tarım bitkisi ise pamuktur. Dolayısıyla, organik tekstilde kullanılan en yaygın hammadde, hava geçirgen ve doğal kaynaklı yapıdaki organik pamuktur. Pamuk lifi, yapısı gereği hijyenik olma, nemi iyi çekme ve kolay yıkanabilme gibi özellikler gösterdiğinden organik tekstil üretiminde başı çekmektedir (Özgün, 2019: 13).

Her ne kadar doğal olduğu bilinse de geleneksel tarım ve üretim yöntemleriyle en kirli tarımsal ürün haline gelen ve kimyasala en çok maruz kalan ürünlerden biri de yine pamuktur (Myers ve Stolton, 1999: 8'den aktaran. Özgün, 2019: 14). Bu nedenle geleneksel yöntemlerle yetiştirilen pamuklu tekstil ürünleri insana da çevreye de zararlı etkiler teşkil etmiştir. Pamuğun yetiştirilmeye başlanıp toplanarak tekstil ürününe dönüştürölmesine kadar uzayan süreçte gerçekleştirilen işlemler sebebiyle çevreye, insana ve diğer canlılara zararı bulunan kimyasallara karşı toplumda bir yeşil hareket ve sürdürülebilirlik başlamıştır. Böylelikle organik üretim, evre ve canlı refah

ve sağlığını g zet n b t ns l bir yaklaşım olduğundan farkındalığı ve önemi giderek artmaktadır ( zg n, 2019: 14).

Organik tekstil ürünlerinin üretiminde bu hammaddeler farklı kompozisyonlarda kullanılarak organik tekstil çeşitlendirilmiştir. Genel anlamda bakıldığında önceleri çeşit sayısı sınırlıyken günümüzde hammadde, tasarım, şıklık renk, kalite ve moda gibi unsurlar sayesinde birçok alanda kullanılan pek çok çeşitli ürünler türetilmektedir. Bu  r nler, organik tekstil standartları göz önünde bulundurularak, insan ve  evre sağlığına zarar vermeyen boylarla renklendirilerek, yeşil ve  evre dostu etiket ve ambalaj uygulamalarıyla pazar trendlerine sunulmaktadır ( zg n, 2019: 21).

1.2.9. Organik Tarım ile İlgili Uluslararası Aracı Kuruluşlar

Organik tarım ile ilgili uluslararası aracı kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlar; Uluslararası Organik Tarım Hareketi (IFOAM), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım  rg t  (FAO) ve Organik Ticaret Birliği (OTA)'dır.

Uluslararası Organik Tarım Hareketi (IFOAM),    k tadan 5 kurucu organizasyon tarafından oluşturulmuştur. Tüm dünyada ki organik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı, hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli yönetmelik ve standartları hazırlamayı, tüm gelişmeleri çiftçilere ve üyelerine aktarmayı amaçlamıştır (Sandallıoğlu,2014 :29). Ayrıca bugün IFOAM yaklaşık 100 ülkede 750  ye organizasyonu ve enstitüsü bulunmaktadır (Deniz, 2009: 8).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım  rg t  (FAO), 1945 yılında İtalya'da kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım  rg t 'nün 192  ye ülkesi bulunmaktadır (Deniz, 2009: 9 aktaran. Yolcu,2013 :22). FAO, uluslararası gıda güvenliği ve kalitesine ilişkin standartların belirlenmesinde oldukça önemli rolü olmakta, böylece t k tici sağlığını koruyarak uluslararası ticareti kolaylaştırmaktadır (Gök, 2008: 12). Türkiye ise 6 Nisan 1948'den FAO ya katılmıştır (Yolcu, 2013: 22).

Bir grup organik satıcı ve  retici Kuzey Amerika'da Kuzey Amerika Organik G dalar  retim Birliği (The Organic Foods Production Association of North America-OFPANA)'ni 1985 yılında kurmuş, Organik Ticaret Birliği (The Organic Trade Association-OTA) adını 1994 yılında almıştır. Kuzey Amerikalı olan organik endüstri

profesyonellerini bir araya toplayan ticari bir dernek olan OTA'nın kuruluş amacı, pazar payını artırmak ve organik ürünlerin standartlarını korumaktır (Kurt, 2006: 40'dan aktaran. Yolcu, 2013: 22).

1.2.10. Organik Tarımda Yasal Düzenlemeler

Organik tarıma yönelik ilk yasanın hazırlanması teorik olarak Türkiye'de 2004 yıllarında hayata geçirilmiştir. Fakat pratikte ise organik tarımın Türkiye'ye girişi Avrupalı tüccarlar aracılığıyla 1984 yılına denk gelmektedir (Ölgen vd., 2009'dan aktaran. Okudum, 2021: 5).

Türkiye'de organik tarım konusundaki yasal düzenlemeler, 18 Aralık 1994 tarihinde Avrupa Birliği'nin organik tarım konusundaki ilk yönetmeliği olan 2092/91 sayılı mevzuatından 3 yıl sonra yapılmıştır. Türkiye' ilk yasal düzenleme, 22145 sayılı 'Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Üretilmesine İlişkin Yönetmelik' yürürlüğe girmiştir (Kantar ve ark., 2011'den aktaran. Çakal, 2013: 2).

Organik tarımda hatalı uygulamalarda gereken yaptırımların ve güvencelerin oluşturulması, kanuni çerçevenin tanımlanması amacıyla 5262 Sayılı "Organik Tarım Kanunu" 03 Aralık 2004 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlanarak uygulamaya başlanmıştır. Kanunun değişikliği ise 18 Ağustos 2010 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2010).

Avrupa'da ise organik tarım ile ilgili yasal düzenlemeler Türkiye'den önce başlamıştır. Konvansiyonel yani endüstriyel tarımın insan ve çevre sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa Birliği'nin uyguladığı Ortak Tarım Politikasının (OTP) hedefi, 2000'li yılların başından bu yana Avrupa Birliğinin tarım politikasını organik tarıma doğru yöneltmek olarak belirlenmiştir (Sayın, 2002; Papadopoulos vd., 2015: 90'dan aktaran. Okudum, 2021: 5). Ayrıca Türkiye tarımın tam olarak endüstrileşememesinden dolayı tarımsal, ekoloji ve iklimsel bilgi pratiği açısından organik tarıma geçişte çok daha avantajlı bir durumdadır. En sonunda 2004 yılında çıkarılan 'organik tarım kanunuyla' Türkiye'nin

yasal olarak organik tarıma geçiş macerası başlamıştır. Sonrasında ise günümüze kadar devam eden süreçte ulusal tarım politikası içerisinde bir dizi yönetmelik çıkartılarak organik tarım yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yönetmeliklerden bazıları doğrudan organik tarımla ilişkiliyken bazıları ise milli tarım projesi ekseninde organik tarımı ilgilendirmektedir (Okudum, 2021: 51).

1.2.11. Organik Tarım Uygulamaları

Geçmiş zamanlardan günümüze, organik tarım uygulamaları insan yaşamının bir parçası olmuştur. Bu kapsamda organik tarım uygulamaları, Dünya’da ve Türkiye’de organik tarım uygulamaları başlıkları altında incelenecektir.

1.2.11.1 Dünya’da Organik Tarım Uygulamaları

Dünyada organik tarım uygulamalarının geçmişi 1900’lü yılların başlarına dayanmaktadır. 1910 yılında Albert Howard’ın “Tarımsal Vasiyetnamesi”, 1924 yılında Dr. Rudol Steiner’in “Biyodinamik Tarım Yöntemi” çalışmaları ile endüstriyel tarım yöntemine alternatif sistem arayışları başlamıştır (Üye, 2007: 3). Organik tarım uygulamaları 1910’lu yıllarda Avrupa’da uygulanmaya başlanmış, 1930’lu yıllarda kontrollü üretim yaygınlaşmıştır. Kimyasal gübrenin ve pestisitlerin keşfiyle beraber “Yeşil Devrim” olarak tanımlanan tarımsal üretimin arttırılma çabalarının dünyadaki açlık problemine çözüm olmadığı ortaya çıkmıştır. Çözüm olmanın aksine bu durumun insan sağlığını ve doğal dengeyi olumsuz etkilediğini fark eden gelişmiş ülkeler, 1970’li yıllarda ticari olarak organik tarım çalışmalarına başlamışlardır (Öztemiz, 2008: 20).

Üretim bakımından ele alındığında organik tarım, Dünya’da birçok ülkede tarımda kimyasal maddelerin yaygın olarak tercih edilmesinden önce, çiftliklerde ve araştırma merkezlerinde araştırma konusu olmuştur. Küçük çaplı uygulamalarda İsviçre ve İngiltere gibi ülkelerde kendini 1900’lü yılların başından itibaren göstermeye başlamıştır. Öte yandan 1893–1925 yılları arasında Almanya’da sağlıklı ürünlerin satıldığı reform mağazalarının kurulması da organik tarım uygulamaları olarak değerlendirilebilir (Uzun, 2006: 4’den aktaran. Durak Kılıçarslan, 2015: 7).

1970’li yıllara kadar farklı yer ve zamanlarda süren çalışmalar, 1972 yılında Uluslararası Organik Tarım Hareketi (IFOAM) kurulmasıyla birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Bu kuruluş dünyadaki tüm ekolojik tarım hareketlerini bir masada toplamayı, ekolojik tarım hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, tüm gelişmeleri üyelerine ve bütün ilgili sektörlerle aktarmayı, gerekli yönetmelik ve standartları hazırlamayı amaçlamaktadır (Üye, 2007: 3).

Organik tarım üretimi yapan ülkeler ülkelerinin geleneksel ürünlerinden başlamayı tüm dünyada genellikle üretime geçiş sürecinde tercih etmişlerdir. Örneğin Arjantin’de et ve mamulleri, Danimarka’da süt ve ürünleri, Hindistan’da çay, Tunus’ta hurma, zeytinyağı, Orta Amerika ve Afrika ülkelerinde muz, Türkiye’de ise sert kabuklu meyveler, organik olarak üretilen ilk ürünlerdir (Usal, 2006: 18).

1.2.11.2 Türkiye’de Organik Tarım Uygulamaları

Türkiye’de organik tarım uygulamaları ilk olarak 1980 yılında başlamış olup, 1991 yılından itibaren 2092/91 sayılı Avrupa Birliği organik tarım yönetmeliği esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ülkemizde organik tarım mevzuatı ile ilgili tarihsel gelişmelere kronolojik olarak bakıldığında (Durak Kılıçarslan, 2015: 7);

- 1992 yılında Türkiye’de organik tarımın, organik tarım ilkelerine uygun ve sağlıklı bir şekilde gelişmesi için Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO) kurulmuştur (Zaman, 2021: 53).
- 1994 yılında, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” 18.12.1994 tarihli ve 22145 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 2002 yılında, “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” 11 Temmuz 2002 tarihli ve 24812 sayılı ile Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 2004 yılında, 5262 Sayılı “Organik Tarım Kanunu” 03.12.2004 tarihli ve 25659 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 2005 yılında, Organik Tarım Kanunun uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ise 5262 Sayılı Kanun’a dayanılarak, 10.06.2005 tarihli ve 25841 sayılı Resmî

Gazete’de yayımlanan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikle” belirlenmiştir.

- 2010 yılında, 18.08.2010 tarihli ve 27676 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” ile 2005 tarihli yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. (Durak Kılıçarslan, 2015: 7).

Türkiye’de organik tarım, 1984-1985 yıllarında geleneksel ihraç ürünlerinden kuru incir, kuru üzüm ve kuru kayısı ihracatı ile başlamış ve daha sonraki yıllarda üretilen ve ihraç edilen ürün sayısı, hammaddelerden elde edilen işlenmiş ürünlerle birlikte düzenli bir artış göstermiştir (Durak Kılıçarslan, 2015: 35).

1.2.12. Türkiye’de Organik Tarım Potansiyeli

Organik tarıma olan isteğin artması ve bu talep doğrultusunda yükselişin sürecektir olması, organik tarım ürünlerinin üretimini oldukça cazip olmasını sağlamaktadır. Organik tarımın verimli bir şekilde her mevkide yapılabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple Türkiye coğrafi yapısı ve iklimi itibarıyla organik tarım yapmaya elverişli bir yapıda olduğu için oldukça şanslı bir konumdadır. (Yolcu, 2013 :80). Bu kapsamda Türkiye organik tarım potansiyeli bakımından bölgesel olarak Akdeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Marmara ve Trakya Bölgesi’nin organik tarım potansiyeli incelenecektir.

Akdeniz bölgesi Türkiye’nin 4. gelişmiş bölgesidir. Az bir nüfusa sahip olmasına rağmen, büyük bir alana sahiptir. Akdeniz Bölgesi’ndeki tarım alanlarından verimli toprak yapısı, uygun iklim koşulları, kullanılan teknoloji ve yoğun girdi sayesinde yıl içinde birden çok ürün almak mümkündür (Yolcu, 2013: 81). Akdeniz bölgesinde endüstriyel tarımın uygulanma sebebiyle kolay olması ve çiftçinin üretim alışkanlıkları, üreticilerin organik tarıma yönelmelerini sınırlı hale getirmektedir (Ulukapı ve Şener, 2017: 277). En önemli ekonomik etkinliğin tarımsal faaliyetler olarak Akdeniz Bölgesi kıyı şeridinde görülmektedir. Bu bölgenin önemli tarım bölgeleri arasında başta Çukurova olmak üzere Antalya ve Amik ovaları bulunmaktadır. Akdeniz bölgesinde organik üretime uygun şekilde üretilen 95 farklı

ürün vardır (Erkan ve Gültekin, 2006: 844 aktaran. Yolcu, 2013: 81).

Doğu Anadolu bölgesinde istihdam %70 oranında tarıma dayalıdır. Bu sebeple çok düşük düzeylerde bulunan pestisit ve suni gübre kullanımı, üretim çeşitliliği ve çevreyi kirletebilecek büyük sanayi fabrikalarının olmaması dikkate alındığında organik tarım açısından oldukça avantajlıdır (Kantar ve diğerleri, 2006: 757'den aktaran. Yolcu, 2013: 84).

Ege bölgesi, organik tarım yapan tarım işletmelerin içinde Türkiye'nin yaklaşık iki katı bir yoğunluğa sahiptir. Ayrıca ilk olarak 1984-1985 yıllarında Ege bölgesinde, İzmir'de çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirde yurt dışından gelen talep doğrultusunda yerleşik ihracatçı firmalar aracılığıyla Türkiye'de organik tarım uygulamaları başlamıştır (Marangoz, 2008: 49 akt. Yolcu, 2013 :80).

Güneydoğu Anadolu bölgesinin organik tarım potansiyeli değerlendirildiğinde, tarımsal olarak çok geniş arazilere sahip olduğu için bölge halkının geçim kaynağı ve ekonomisi tarıma dayalıdır. Arazi genişliğinin fazla olmasına karşın sulama ve yağış imkânlarının sınırlı oluşu sebebiyle ortaya çıkan kuraklık verimi büyük ölçüde düşürmektedir (Yolcu, 2013 :84). Cumhuriyet tarihinin en büyük kalkınma projesi olan ve bölgede uygulanmaya başlanan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) sayesinde bölgede kalkınmaya yönelik ciddi gelişmeler olmaya başlamıştır (Candemir, 2006 :726'den aktaran. Yolcu, 2013 :84). Bölgede üretilebilir organik tarım ürünleri; meyve ağaçlarından (üzüm, erik, incir, nar, dut, zeytin), tıbbi ve aromatik bitkiler (çemen, anason, kimyon, kekik, kişniş, safran, nane), sert kabuklu meyveler (antep fıstığı, badem), endüstriyel bitkiler (pamuk, soya, mısır), tahıl ve sebze grubu ve hububat (buğday, arpa, nohut, mercimek) oluşmaktadır (Bengisu, 2014: 41).

İç Anadolu bölgesi, en fazla nüfusa sahip olan ikinci bölgedir. Bölgenin ekonomisi önceli derecede tarıma dayalıdır. Türkiye'de yetiştirilen tahıllardan buğdayın %31'i, arpanın da %39'u bu bölgeden elde edilmektedir (Er, 2009: 282 aktaran Yolcu, 2013: 81).

Karadeniz bölgesi'nde tarım arazileri dar ve parçalıdır ve araziler genellikle eğimlidir. Bu sebeple tarımda mekanizasyonu zorlaştırmakta, hatta önlemektedir. Orta ve Batı Karadeniz'de bu durum nazaran daha iyi olmakla beraber, Doğu Karadeniz'de işletmelerin küçüklüğü ve bölünmüş yapıda olması tarımsal üretim önündeki zorluklar arasındadır. Trabzon, Ordu, Rize, Giresun, Bolu, Düzce, Samsun, Zonguldak ve Artvin illerinde ağırlıklı olarak fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bölgenin doğusuna doğru gidildiğinde fındık yerini çaya bırakmaktadır (Yolcu, 2013: 82).

Marmara ve Trakya bölgesi'nde hayvancılık ve tarım oldukça gelişmiştir. Ayçiçeği, önemli bir ürün olarak birinci sırada gelmektedir. Türkiye ayçiçeği üretiminin %80'i bu bölgeden karşılanmaktadır. Mısır ve buğday yetiştiriciliğinde, çeltik yetiştiriciliğinde Türkiye'de ikinci sırayı almaktadır. Bu bölge zirai mücadele ilacı ve suni gübre kullanımı bakımından da ön sırada gelmektedir (Yolcu, 2013: 79).

1.2.13. Organik Tarıma yönelik SWOT (Güçlü ve Zayıf yanları ile Fırsat ve Tehditler) Analizi

Bu analiz yardımıyla organik ürünler açısından Türkiye ve dünya için önemli sayılabilecek güçlü ve zayıf yanlar ile fırsat ve tehditler (SWOT) belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda organik ürünler konusunda ülkemizi ilgilendiren gerek iç odaklı gerekse dış kaynaklı her türlü durum önem derecesine göre ele alınmaya çalışılmıştır.

Organik Tarımda Fırsatlar: (Nardalı, 2009: 87 ; Demircan, 2017: 34)

- Organik tarıma ilişkin tüketici bilincinin giderek artması.
- Organik ürünler konusunda üniversitelerle özel sektör arasında güçlü bir koordinasyon olması.
- Önemli bir organik ürün pazarı olan Avrupa Birliği ülkelerine Türkiye'nin yakın olması.
- Organik ürünlere yönelik toplumun ilgisinin ve buna bağlı olarak bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısının artması.

- Organik ürün üretimine ilişkin yeni projelerin geliştiriliyor olması.
- Organik ürünler hakkında iç pazardaki tüketicilerin bilgilendirilmelerine yardımcı olan bilgi kaynaklarının giderek artması,
- İhracatçı firmalar aracılığıyla organik ürünlerin dış pazara yönlendirilmesi,
- Organik ürünlere ve ürünlerin üretimine yönelik talebin her geçen gün artması,
- Organik ürün satışlarının güvenilir alışveriş sitelerinde daha yaygın olarak kullanılması,
- Organik ürünlerin yüksek fiyatlarına rağmen alıcı bulabilmesi,

Organik Tarımda Tehditler: (Nardalı, 2009: 87 ; Demircan, 2017: 34)

- Hükümetlerin de bu ürünlerin üretimini AB ülkelerinde olduğu kadar desteklememesi,
- Toplumumuzda çevre koruma bilincinin yeterince gelişmiş olmaması,
- Yaşanan iklim değişikliği ve kuraklıklar,
- Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı ve erozyon,
- Sanayi ve evsel atık gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan tarım alanı kirlilikleri,
- Organik ürün fiyatlarının geleneksel ürün fiyatlarına göre yüksek olması,
- Çevre koruma bilincinin toplumdaki bireylerin genelinde henüz yeterince gelişmemiş olması,
- Son yıllarda iyi tarım uygulamalarına artan üretici ilgisi ve devlet desteği
- Sertifikalara güven seviyesinin tüketicilerde oldukça düşük olması,
- Organik ürün adı altında Sertifikası olmayan ürünlerin pazarlanması,

Organik Tarımda Güçlü Yönler: (Nardalı, 2009: 87 ; Demircan, 2017: 33)

- Organik tarım ürünlerinin emek yoğun bir çaba gerektirmekte ve Türkiye’de gerek işgücü sayısı gerekse potansiyeli açısından bu imkana sahip olması,
- Türkiye’nin önemli bir kısmında yani tarımsal üretim esnasında kimyasal girdi kullanılmaması organik tarıma geçiş sürecini kolaylaştıran önemli bir etmen olması,

- Türkiye'nin sahip olduğu farklı iklim şartları nedeniyle farklı ürünleri kolaylıkla üretilebilmesi,
- Türkiye'nin önemli bir kesiminde tarımın hala modernize olmamış olması emek yoğun çaba gerektiren organik tarım açısından önemli bir gereklilik olması,
- Türkiye'de incir, fındık gibi ürünlerde dünya piyasalarında rekabetçi üstünlüğe sahip olması,
- Türkiye'nin yeniliklere açık genç bir nüfusa sahip olması,

Organik Tarımda Zayıf Yönler: (Nardalı, 2009: 86 ; Demircan, 2017: 33)

- Tarım kesiminde istihdam edilen kişilerin eğitim seviyesinin düşük olması,
- Ekim yapılan alanlar çok küçük ve parçalı bir yapıya sahip olması,
- Ülke genelinde organik tarımla uğraşan işletmelerin sayısı çok az olması,
- Üreticilerin ve tüketicilerin yeterince örgütlenememiş olması,
- Organik üretim ve ürünler konusunda yeterli bilgi ve veri tabanı olmaması,
- Organik tarıma ilişkin ülke genelini kapsayan stratejik planlar oluşturulamamış olması,
- Organik Tarımla ilgili yeterli AR-GE çalışmaları yapılmamış olması,
- Organik tarım konusunda yapılan yayın ve çalışma sayısı yetersiz olması,
- Organik ürün üretim maliyetlerinin yüksek olması,
- Eğitim seviyelerinin organik tarım ürünleri konusunda düşük olması,
- Küçük yerleşim yerlerinde organik pazarın yeterince geniş olmaması ve pazar sıkıntısı yaşanması,
- Hem üretici hem de tüketici kesiminde örgütlenmenin yetersiz olması.

1.2.14. Tüketicileri Organik Tarım Ürünlerine Yönelim Nedenleri

Günümüzde bütün dünyada artan sağlıklı yaşam ve bilinçli beslenme eğilimleri sonucunda tüketicilerin çoğu, artık ne yediğine ve ne içtiğine özel olarak dikkat etmektedir (Bengisu, 2014: 40). Bu noktada günümüz toplumlarında gıda güvenliği insan sağlığı ve beslenme açısından oldukça en önemli konulardan biridir (Akan ve Yanmaz, 2015: 379).

Avrupa'daki bazı çalışmalar tüketicinin organik besinleri seçmesinin temel sebebinin, Organik retim yöntemlerinin çevreyi daha az kirlettiğini, Organik besinlerin daha güvenilir olduğunu, Organik retim hayvan sağlığı ve hakları yönünden daha uygun olduğunu kabul etmelerinden kaynaklandığını ortaya koymuştur (Atasever ve Adığzel, 2006 :117).

Tarımsal retimde verim artışı ve zararlılarla mücadele gibi çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal ilaçların çevreye olduğu kadar başta insan olmak üzere tüm canlılara olumsuz etkileri olmaktadır. Son yıllarda hemen hemen tüm lkelerde yoğun bir şekilde artan kanser vakalarının başlıca sebeplerinden biri de tüketilen gıdalardır (Sertoğlu, 2009: 124). Haşarat kontrolü amacıyla kullanılan organik klorlu pestisitler, çevrede uzun süre kalmalarından dolayı ciddi problemlere yol açan bileşikleridir. Bu zararlı bileşikler yağlı dokularda birikerek hayvanlarda birikerek hayvanlarda yüksek seviyelere ulaşmakta ve dolayısıyla gıda zincirine etki etmektedir. Lipofilik ve stabil özellik gösteren bu bileşikler, beslenmede olduğa önemli birde olan süt ve süt ürünlere, özellikle de anne sütlerine geçmektedir. Bununla birlikte süt ve süt ürünlerine tüketen annelere, dolayısıyla bebek ve çocukların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Dervişoğlu vd., 2013: 31).

Yukarıdaki bu sebeplerden ötürü, insanlar endüstriyel tarım ile üretilmiş ürünler yerine organik tarım ürünlerini daha çok tercih etmektedirler. Bunun sebebi ise, “organik” tanımının insanlarda daha fazla güven oluşturmasıdır.

1.3. Beslenme Antropolojisi

Beslenme insan yaşamının temel eylemlerinden biridir. İnsanlık medeniyeti boyunca binlerce yıllık yaşamımızda hayatın döngüsü içerisindeki elzem ihtiyaçlarımızdan biri olan beslenme için insanlar, yaşanılan coğrafyanın sunduğu kaynakları araştırmış ve bu kaynakların yenilenebilir olup olmadığını deneme yanılma yöntemi ile öğrenmiştir. Yerleşik yaşamın başlamasının ardından süreç köylerden şehirlere kadar değişen bir yapı izlemiş ve günümüze kadar ulaşmıştır (Karaöz Arıhan, 2021: 96).

Beslenme antropolojisiyle ilgili literatürde pek çok tanım örneği bulunmaktadır. Tanımlamalar tarihsel olarak değerlendirildiğinde beslenme antropolojisi, “Üretime dahil olan bir sosyal grup içerisinde, kültürel inançların gıda dağıtımı ve tüketimi” şeklinde tanımlanmaktadır (Peltó, vd., 2000: 2). Başka bir tanıma göre ise beslenme antropolojisi; genel olarak toplumların beslenme durumlarını ve besin tüketimini etkileyen eğitimsel, coğrafi, sosyal, psikolojik, teknolojik, geleneksel, ekonomik, politik biyolojik ve benzeri faktörleri ortaya çıkarmayı hedefleyen bir bilim dalıdır (Merdol, 2012: 2). Kısacası beslenme antropolojisi, yemek ve besinlerin insan yaşamı ve sağlığı üzerindeki etkileri araştıran bir bilim dalı olarak tanımlanabilmektedir.

Antropolojinin kapsayıcı hedefi, “anlamak” üzerine kuruludur. Geçmişe ve günümüze biyolojik ve kültürel değişkenliğin yanı sıra insan içindeki ve insanlar arasındaki farklılıkları analiz etmektir. Bütüncül bir yaklaşımın güçlü bir bakış açısıyla insan gıda kullanımı ve sağlık üzerindeki sonuçları beslenmeye ve antropolojiye taşınır (Himmelgreen, 2002: 3).

Biyokültürel bir fenomen olarak gıda, gıda kullanımı ve tüketiminin anlaşılmasında hem beslenme hem de antropolojik yaklaşımları birleştiren biyokültürel bir bakış açısı olmuştur. Beslenme açısından bakıldığında, bu bakış açısı insanların yiyecek tercihlerini ve alışkanlıklarını fiziksel bedenin işleyişi ile ilişkilennmiştir (Ogoye-Ndegwa, 2003: 71). Farklı pişirme yöntemleri, farklı üretim teknikleri, eklenen tatlandırıcı baharatlar ya da sosların uygulanması ile besinlerin oldukları hallerde başka lezzetleri ulaşması sağlanmıştır. İnsan beslenmeyi karın doyurmanın ötesinde bir kültüre dönüştürmüş ve besinlere farklı anlamlar da yüklemiştir. Böylece beslenme Mitolojilerin, hikayelerin, dinlerin, törenlerin ve şölenlerin bir parçası olmuştur. Anadolu’da yaşamış her uygarlık beslenme ilgili kültürel bir katkı sunmuştur (Karaöz Arıhan, 2021: 74). Yemek uygulamaları ise insan vücudunun gelişimi için iyi ya da kötü olarak görülmektedir. Olumlu uygulamalar teşvik edilmeli, olumsuz uygulamalar ise cesaret kırılmalıdır. Yaklaşım, gıdayı “hem genetik yatkınlıklar hem de kültürel olarak yapılandırılmış tercihler tarafından yönlendirilen insan diyeti için doğal bir temelden ortaya çıkan” olarak görmektedir (Lupton, 1996’dan aktaran. Ogoye-Ndegwa, 2003: 71).

Beslenme antropolojisinde bir diğ er  onemli konu ise beslenme iletişimidir. Beslenme iletişimi, sağlıklı yeme alışkanlıklarını daha yaygınlaştırmak için kullanılan, besin işleme ve beslenme ile alakalı bilgi ve davranışları değiştirebilmek için kullanılan ikna edici bir iletişim formudur (  n san, 2001: 35) Beslenme iletişiminin temel amacı, toplumun temel beslenme bilgilerine sahip bir şekilde besin seçimini daha dikkatli yaparak dengeli ve yeterli beslenme alışkanlığı kazanmalarını sağlamaktır. Yine ekonomik ve sosyal  evre içinde etkili olan beslenme iletişimi, başarılı olabilmesi için saptama, planlama, yürütme, materyalleri hazırlama ve değerlendirme gibi aktiviteleri başarı içinde yürütmelidir (  n san, 2001: 36).

1.3.1. Beslenme Antropolojisinin Tarihçesi

Yemek, binlerce yıldır insanoğlunun yaşamında her daim en temel ihtiyaç olmuştur. İlkel topluluklar, en temel ihtiyaçlarını sağlayabilmek, a  karınlarını doyurmak ve yaşamlarını sürdürmek için çevrelerinde bulabildikleri yenilebilir her şeyle beslenmek zorunda kalmışlardır. Temelleri binlerce yıl öncesine dayanan ve yüzyıllar boyunca süren gelenekler sonucunda oluşan yemek kültürünü, yapılan akademik çalışmalarla ve arkeolojik kazılardan elde edilen verilerle anlamak mümkündür (şensoy ve Tirit ğlu, 2018: 209).

Beslenme Antropolojisine yönelik temel çalışmalar ilk olarak İngilizce yayınlanmış ve 1930'lu yılların sonrasında Amerika'da bölgesel beslenme alışkanlıkları üzerine yapılan çalışmalardan esinlenerek hazırlanmıştır (Merdol, 2020: 1).

1825'te Brillat-Savarin'in 1825 yılında yazdığı 'Physiologie du gout, ou Meditations de Gastronomie Transcendante' isim yayınında geçen "Bana ne yediğini söyle sana kim olduğunu söyleyeceğim" cümlesiyle kültür, yemek ve biyoloji arasındaki ilişkiyle beraber birleşince daha sonraki yıllarda beslenme antropolojisinin sloganı haline gelmiştir (Himmelgreen, 2002: 2).

1974 yılında Beslenme Antropolojisi Komitesi bu konularda artan ilgiye yanıt olarak düzenlendi. Sosyal bilimlerin ve insanın kesiştiği beslenme ile ilgili olarak fikir alışverişi için bir forum sağlamak olan komite, farklı alanlardaki bilim adamları arasındaki fikirleri daha sonra Amerika Antropoloji Derneği'nin bir bölümü olan Beslenme Antropolojisi Konseyi'nde (CNA-Council on Nutritional) paylaştı. Bugün, Beslenme Antropolojisi Konseyi'nin (CNA) hedefi, beslenme bilim adamlarının yaptığı fikirlerin, teorilerin, yöntemleri ve beslenme değişim araştırmalarını teşvik etmenin yanı sıra sosyal kurumlar arasında pratik iş birliğini teşvik ederek iletişim ve etkileşim için bir forum sağlamaktır (CNA 1998'dan aktaran. Himmelgreen,2002: 3).

Beslenme antropolojisi, Paleolitik Çağ, Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ başta olmak üzere diğer çağlar açısından incelendiğinde yapılan çalışmalardan toplumun beslenme alışkanlıklarına yönelik sonuçlar edinmek oldukça mümkündür. Bu noktada Beslenme kültürü içerisinde Paleolitik Çağda, Alt Paleolitik insanı yemek yapmamış, değişik bitkilerden deneme yanılma yoluyla yenilebilir olanlarını belirlemiş ve belirlediği bu bitkilerin hangi kısımlarının yenilebildiğini saptayarak bunlarla yaşamlarını devam ettirmişlerdir (Güleç ve Açıkkol, 2006'dan aktaran. Şensoy ve Tiritoğlu,2018 :210). Neolitik Çağ'da yemek yemenin ve yemek yapmanın, insanlık tarihini geriye dönüşü olmayan bir devrim olarak değiştirmiştir. Yine bu dönemde değişik baharatlar, hayvansal ürünler ve bitkiler karıştırılarak kilden yapılmış fırınlarla yemek yapılmaya başlanmıştır. Pişmiş topraktan yapılmış kaplara ve mutfak eşyalarına yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda rastlanmıştır (Martin, Russel ve Carruthers 2002: 194-197'den aktaran. Şensoy ve Tiritoğlu,2018: 211). Son olarak Kalkolitik Çağ'da ise farklı baharatları, hayvansal ürünleri ve bitkileri karıştırarak yemek yapılmasının yaygınlaşmaya başladığı ve bununla beraber neolitikten kronolojik olarak sonra geldiği için kalkolitik çağda karışık beslenmeye geçilmiştir. Genel olarak bakıldığında ise bu çağda insanlar hayvansal ve bitkisel protein kaynaklarıyla, karbonhidratla beslenmişlerdir. Dönemin insanları tahılları ve bakliyatları kullanmış, kabuklu yemişleri tüketmişlerdir. Yapılan arkeolojik çalışmalarda ise tütsüleme kurutma, dövme, kızartma, öğütme, mayalama, tuzlama, süzme, turşulama, doğrama ve kesme gibi birçok çeşit yemek hazırlama teknikleri kullandıklarına dair bulgulara rastlanmıştır (Şensoy ve Tiritoğlu, 2018: 212).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra bireylerin ve toplumların tüketim alışkanlıkları sosyal bilimler alanında artarak önem görmeye başlamıştır. Böylelikle tüketime dair antropolojik ve sosyolojik bir bakış açısı toplumla ilgili pek çok bilgiyi sunmaktadır (Cengiz ve Brina Lopar, 2020: 211).

1.3.2. Evrimsel Süreçte Beslenme Antropolojisi

Evrimsel süreçte beslenme antropolojisi beraberinde birçok yeniliği getirmiştir. İnsanların beslenmelerinin yaşamları üzerinde etkilerine bakıldığında ve hem kültürel hem de biyolojik adaptasyonda beslenme üzerine değerlendirilmiş, bunun sonucunda beslenme alışkanlığını etkileyen pek çok faktör olduğunu ve toplumda beslenmeyi ısı, diyet, stres vb. faktörlerin etkilediği ortaya çıkmıştır (Hass ve Harrison, 1977 :72). Bunlara örnek olarak soğuk ortamlarda yaşayan Eskimoların vücutlarının soğuğa maruz kalmasıyla beraber metabolizmalarının çok hızlı çalıştığının, tükettikleri fok balığı ve balıklar sebebiyle vücutlarında yüksek miktarda protein ve yağ biriktiği ortaya çıkmıştır (Bang vd., 1980: 2657).

Antropoloji bilim dalı beslenme konusunu kültür kavramı ile kültür bütünlüğü anlayışı içinde doğal kaynaklar, fizik ve çevre, tüketim-üretim ilişkileri, semboller, teknolojik gelişim düzeyi, dil yapısı, ticaret, hastalık ve sağlık gibi kültür öğeleriyle birlikte değerlendirmekte ve ele almaktadır (Kaynak, 2018: 148).

Beslenme antropolojisi aracılığıyla toplumun geçmişten günümüze geçirdiği evrimsel süreçler ve bu evrimsel süreçlerin beslenme tutumları üzerine etkisi hakkında bir toplumun mutfağına bakılarak yorum yapılabilir (Ulijaszek, 2018: 2). Beslenme antropolojisi, evrimsel çerçevelerde gıda, diyet ve beslenme anlayışlarını derinleştirmeye devam etmektedir. Buna ek olarak gıdaların endüstriyel süreçlerle nasıl işlendiği ve mutfağın küreselleşmesiyle ilgili çağdaş konulara eşleşmekte ve gıda tüketim kalıplarının eşitsizlik, modernleşme ve küreselleşme ile nasıl yapılandırıldığını ele almaktadır. Diyet ve beslenmeye yönelik uzman yaklaşımlar artık evrimsel, ekolojik, kültürel ve politik-ekonomik çerçeveleri ve yöntemleri

içermekte olup, genellikle insan beslenmesini sosyal bağlamda araştırırken bu tür iki veya daha fazla yaklaşımı bütünleştirmeye çalışmaktadır (Ulijaszek, 2018: 4).

Beslenme antropolojisi, bireylerin ve toplulukların beslenme alışkanlıkları üzerinden kültürel biçimler hakkında bilgi sahibi olabilmek amacıyla sosyal bilimler alanında çalışmalar yapar. Bugün beslenme antropolojisinde genel yönelim, besini bir obje olarak değil, yeme işlemini bir eylem olarak görme eğilimine doğru yönelmektedir. Beslenme eylemini salt bir şeyler yemek üzerine kurmaya ek olarak içme eylemini de buna dahil etmek gerekmektedir. Benzer şekilde tüketimde olduğu gibi beslenme alışkanlıkları ve beslenme eylemi de kimliğin inşası ve oluşumu için önem taşımaktadır. Besin kimliği duygumuza ait temel bir öneme sahiptir ve herhangi bir kitleye ait besin bilgisi, o kitlenin hiyerarşisini yani toplumsal katmanlarını, organizasyonunu ve çeşitliliğini aynı zamanda onun ötekiliğini yani yedikleri aracılığıyla diğerlerinden farklılığını ve tekliğini gösterir (Cengiz ve Brina Lopar, 2020: 212).

Beslenme ve tüketim alışkanlıkları, bir toplumun iktisadi yaşamına, düşünüş biçimlerine ve aynı zamanda bireyler arası ilişkilere dair birtakım bilgileri barındırır beslenmeyle ilgili bir nesnenin veya bir tüketim malzemesinin toplum içerisindeki değişimi ve kullanımı üzerinden o toplumla ilgili detaylı bilgiler edinilebilir. Toplum içerisindeki besin paylaşımı ortak olan biçimlerin görünür olmasını sağlayacaktır. Besinlerin tüketilebilir hale getirilmesini ve yiyecek hazırlanmasını içeren bir dönüşüm sürecinin olmasının yanında vücuda güç verdiği gibi haz verdiği de bilinmektedir. Hem bir haz vermesi hem de zaman harcanması bakımından besinler anıların oluşturulmasında önemli bir katkı sağlar. Beslenme, toplum içerisindeki sınıfsal farklılıkların görünmesine bir tüketim davranışı olarak da aracılık eder. İçecekler de yiyeceklerde olduğu gibi kolektif ve bireysel farklılıkların ve benzerliklerin görünmesi için bize birtakım bilgiler verir. Örneğin tüketim malzemesi olarak kahve, sıcak içecekler kategorisinde popüler kültür çerçevesinde tüm dünyada tüketilen bir tüketim maddelerinden birisidir (Cengiz ve Brina Lopar, 2020: 210).

Günümüzde kentleşme, bilgisizlik, küreselleşme, yaşam biçimindeki değişiklikler sonucunda sürdürülebilir besin güvencesi ve besin güvenliğinin sağlanamaması, geleneksel besin kültüründeki kayıplar, beslenme örüntüsündeki ve alışkanlıklarında değişiklikler sosyokültürel süreçleri içerisinde beslenmenin sorunlarının nedenlerinden bazılarıdır (Türkiye Beslenme Rehberi, 2019: 9).

Beslenme antropolojisinin en temel önermesi, insanın gıda kullanımının ve beslenme sağlığının, farklı fiziksel ortamlarda faaliyet gösteren sosyal ve biyolojik güçlerin etkileşimi ile şekillendiğidir. Bu karşılıklı ilişkileri incelerken, beslenme antropolojisindeki biyokültürel bakış açısı, halk sağlığı beslenme ve beslenme eğitimindeki sorunları ele alabilir ve bu sorunları çözmek için yine sorunları kullanılabilir (Himmelgreen, 2002: 8).

Beslenme antropolojisinde ev halkının sosyokültürel yaşantısı değerlendirildiğinde, üretim ve tüketim birimlerinin kadınlar etrafında nasıl örgütlendiğini, artık erkeklerin üretim tablosunda özellikle ekim mevsiminde daha az yer almasına ve bu durumunun kadınların yetersiz enerji alımının bireyleri, haneleri ve toplumu nasıl bir bütünlük içine soktuğuna dikkat çekmiş, bunun sonucunda var olan bu durumun ev halkı için yetersiz gıda, yetersiz beslenme ve sağlık durumu ve yoksulluktan oluşan devam eden bir döngü olduğunu ortaya koyulmuştur (Messer, 1983: 4).

1.3.3. Beslenme Antropolojisinde Biyokültürel Perspektif ve Modeller

Adaptasyon süreci, insanların maddi ihtiyaçları karşılamak için nasıl başa çıktığı ve uyum sağladığı, beslenme antropolojisinin ayırt edici bir odak noktasıdır. Biyoloji ve kültür etkileşimleri hakkında hipotezlerin geliştirilmesine bilgi verir ve rehberlik eder. Besin ve beslenme ile ilgili olarak, genetik adaptasyon, fizyolojik adaptasyon ve sosyokültürel adaptasyon şeklinde üç adaptasyon tipi vardır (Pelto, vd., 2000: 2).

Genetik adaptasyon, bir genin (veya genler grubunun) biyolojik kalıtımı yoluyla bir nesilden diğerine geçerek, avantajlı gene sahip bireylerin hayatta kalmasını

(dolayısıyla üreme potansiyelini) iyileştiren bir değişikliktir. Genetik adaptasyonlar nispeten nadirdir, oysa fizyolojik ve sosyokültürel adaptasyonlar yaygın ve hızlıdır. Çevresel değişime yanıt vermenin bir yolunu sağlarlar. Fizyolojik adaptasyonun bir şekli, kronik kalori eksiklikleri karşısında bazal metabolizma hızında bir azalmadır (Pelto, vd., 2000: 2).

Sosyokültürel adaptasyonlar, biyolojik uyumlardan ziyade davranışsal ve teknolojik yenilikleri içerir. Enerji verimiyle beraber tarım gelişen bir yenilik olmaktadır. Sosyokültürel açıdan uzun süredir devam eden gıda kalıpları bulunmaktadır. Bu kalıplar, beslenme refahını optimize eden olumlu kültürel adaptasyonları temsil etmesine rağmen, her zaman böyle değildir. Hem biyolojik hem de sosyokültürel adaptasyonlar, bunları yaşayan bireyler için olumsuz sonuçlar doğurabilir. En rahatsız edici olumsuz veya uyumsuz gıda uygulamalarından biri, bir toplumdaki belirli insan sınıflarına, özellikle de kadınlar ve çocuklara bazı gıda türlerinin verilmemesidir. Bazı durumlarda, ayrımcı yemek kalıpları, resmi olmayan gelenekler yoluyla sürdürülür ve bunları uygulayan kişiler tarafından kolayca dile getirilmeyebilir. Bununla birlikte, yemek yasakları, geleneksel sağlık inançları veya ritüel gıda kısıtlamaları tarafından da yüksek oranda yapılandırılabilir (Pelto, vd., 2000: 2).

Örnek olarak yıllar önce Malezyalı çocuklarda A vitamini eksikliğine bağlı bir göz hastalığında bir faktör olarak gıda yasaklarının rolü olmuştur. Bir tür solucandan kaynaklandığı düşünülen A vitamini eksikliğinin erken belirtilerinin, çocuklara yeşil veya sarı sebzeler verilmesiyle daha da kötüleştiğine inanılmıştır. Ancak bu gıda yasaklanmaları sonucundaki Sebzeleri alıkoyma uygulaması, çocukların diyetindeki A vitaminini daha da azaltmış ve körlük olasılığını arttırmıştır (McKay, 1971'den akt. Pelto, vd., 2000 :2).

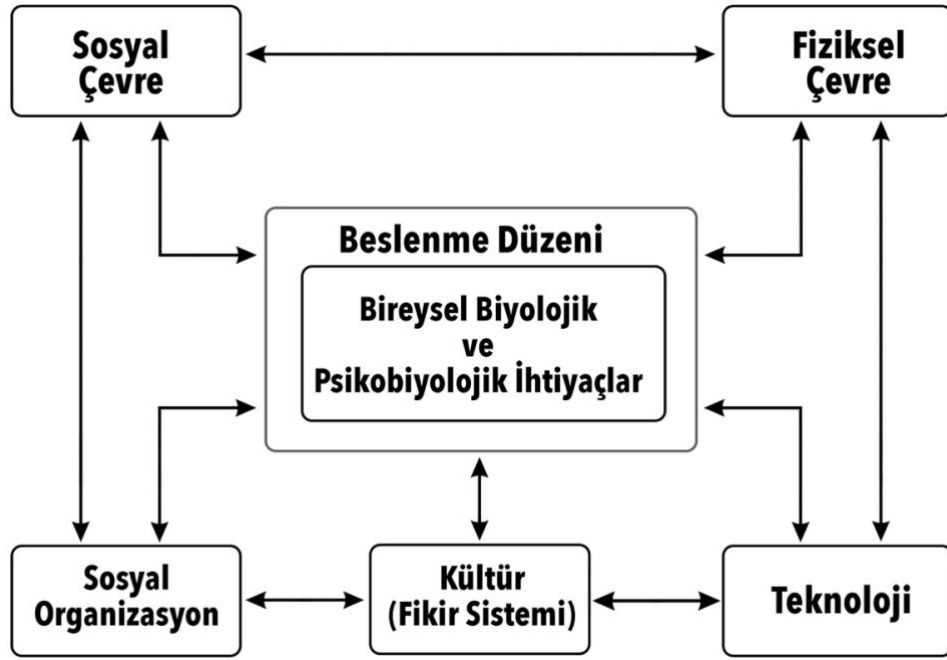
Sosyokültürel adaptasyonlar çerçevesinde geleneksel gıda uygulamalarının sağlık üzerindeki etkileri açısından Faydalı uygulamalar, zararlı uygulamalar, tarafsız uygulamalar ve sağlık etkisi bilinmeyen uygulamalar şeklinde dört kategoride sınıflandırılmıştır. İnsan kültürleri yanılabilir, ayrıca nüfusun genel olarak hayatta

kalmasını tehdit ederlerse ciddi şekilde uyumsuz uygulamaların ortadan kaldırılacağı açık bir şekilde ortadadır (Jelliffe ve Bennett,1961'den aktaran Pelto, vd., 2000: 2).

1.3.3.1. Gıda ve Beslenmede Ekolojik Model

Ekolojik gıda ve beslenme modelinde, toplumsal ve çevresel sektörler içerisinde beslenmeyi etkileyen faktörler tanımlanmaktadır. Artırılmış ekolojik modeli gıda ve beslenme ayakta altında bir biyokültürel yaklaşım için bir çerçeve sağlar (Pelto, vd., 2000: 2).

Şekil 2: Ekolojik Gıda ve Beslenme Modeli



(Türkçe'ye uyarlanmıştır) (Jerome, vd., 1980'den aktaran. Pelto, vd., 2000: 2)

Bu durumda ekolojik gıda ve beslenme modeli kendi içerisinde birçok maddeye ayrılır. Bunlar; sosyal çevre, fiziki çevre, sosyal organizasyon, kültür (fikir sistemleri) ve teknolojidir.

Fiziksel çevre; iklimi, su kaynakları, toprak özellikleri, doğal olarak oluşan flora ve fauna ve gıda tedarik ve üretim koşullarını oluşturmak diğer özellikler içerir.

Sosyal Çevre; gıda üretimi ve dağıtımı davranışları söz konusu toplum ve sosyal grup üzerinde derin etkileri olabilecek daha geniş, dış çevreyi (diğer toplumlar, bölgeler ve topluluklar) ifade eder.

Sosyal organizasyon; hanenin yapısı ve organizasyonundan gıdanın üretimi, dağıtımı ve tüketimi ile ilgili siyasi ve ekonomik yapılara kadar geniş bir sosyal kurum ve düzenlemeler dizisini kapsar.

Teknoloji; gıdanın üretimi, dağıtımı, satın alınması, depolanması ve hazırlanması için kullanılan tüm araç ve teknikleri içerir.

Kültür (fikir sistemleri); gıda tercihleri ve kısıtlamaları, gıdanın sosyal etkileşimlerde kullanımı, gıda ile ilgili dini inançlar ve gıda ve sağlık hakkındaki fikirler gibi gıda ile ilgili fikir ve kavramları ifade eder (Pelto, vd., 2000: 2).

Şekildeki okların amacı, modelin dinamik, etkileşimli yapısını göstermektir. Tüm sektörler birbirine iki yönlü oklarla bağlansaydı, diyagramın deşifre edilmesi zor olacağından, yalnızca bazı karşılıklı ilişkiler gösterilmiştir. Ancak teoride, bu sektörlerin birbiriyle bağlantılı olduğu birçok yol vardır ve her birinde meydana gelen değişiklik ve gelişmeler diğerlerini de etkiler. Başka bir ifadeyle, beslenme antropolojisi araştırmalarının dayandığı ekolojik model, temelde bir sistem modelidir (Pelto, vd., 2000: 2).

1.3.4. Beslenme Antropolojisinde Kültür ve Alışkanlıklar

Beslenme antropolojisinde tüketim alışkanlıkları toplumdaki bireylerin beslenme alışkanlıklarıyla alakalı olarak doğrudan veya dolaylı yoldan ilgili olduğu görülmüştür. Bu tüketim alışkanlıkları beslenme kültürü edinen bireylerde kimlik inşasına yardımcı olmuştur.

Beslenme davranışı sebep-sonuç ilişkisi anlamında ortaya çıkan sonuçları neticesinde biyolojiktir. Ancak sosyo-kültürel bakımından sahip olduğu özellikle beraber, gizli sonuçlarıyla ise sosyolojiktir. Bu durumda etkili diğer faktörler ise ekonomik, dini, psikolojik, coğrafi ve sosyaldır. Çünkü yemek yeme davranışında ve beslenmede hem kültürel hem de biyolojik cevaplara karşılık verilmektedir. Bununla beraber tüketimler ve besinler, sosyo-kültürel bir tema olmasıyla beraber biyo-kültürel

bir konudur (Beşirli, 2017: 179'den aktaran Dikici ve Sağlam,2021 :300). Bu noktada Beslenme antropolojisinde önemli olan etkenler arasında tüketim alışkanlıkları, kültürel beslenme alışkanlıkları ve mutfak kültürü gelmektedir.

1.3.4.1. Tüketim Alışkanlıkları

Kimlik duygusunun merkezinde yer alan yemek, herhangi bir insan grubunun yemek yeme şekli, kendi iddiasını ortaya koymasına yardımcı olur. Çeşitlilik, hiyerarşi ve organizasyon değil, aynı zamanda hem birliğini hem de farklı yiyeceğin ötekiliğini vurgular. Yiyecek aynı zamanda bireysel kimliğin merkezinde yer alır, çünkü insan herhangi bir veriyi biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak sahip olduğu besinlerle inşa eder (Fischler, 1988 :275).

Kimlik inşasında üretimin oldukça önemli bir yeri olmasıyla beraber tüketim alışkanlıkları kişilerin kimliğinin anlaşılmasına destekçi olur. Aynı şekilde çağdaş toplumlarına bakıldığında tüketebilmek hayatın temel bir parçasıdır. Buna örnek olarak önemli bir başarıdan dolayı ödüllendirilirken, bir eğlence düzenlenirken veya önemli bir olayı kutlarken tüketimi bir şenlik ya da festival havasında gerçekleştirilir (Bauman,2007 :24-25'dan aktaran Cengiz ve Brina Lopar, 2020 :211). Tüketim toplumunun hayatta kalabilmek için tüketmeye ihtiyacı vardır. İhtiyaçlar sistemi içerisinde günümüzdeki toplumları, bir tüketim toplumu şeklinde görmektedir. Bununla beraber bireyin statüsünün tükettiği nesneler, tüketim nesnesi aracılığıyla değer bulmuştur. Çünkü besin de gündelik yaşamın önemli bir tüketim malzemesidir (Baudrillard,2016 :79'dan aktaran. Cengiz ve Brina Lopar, 2020 :211). Sınıf, yiyecek, yaşam şekli, bağlar, etnik grup ve diğer sosyal yerler arasında iletişim görevi görür; böylece yiyecek onu tüketen kişinin yaşamıyla ilgili önemli olarak pek çok şeyi göstermenin bir yoludur ve ayrıca kişilerarası ilişkileri ilerletmekte uluslararası bir araçtır (Fieldhouse; 2013: 83'dan aktaran Cengiz ve Brina Lopar,2020 :211).

Benzer şekilde tüketim davranışı olarak değerlendirilen beslenme alışkanlıkları, ilişki ağlarını, kişiler arası ilişkileri ve toplumun davranış biçimlerini gösterebilmesi açısından oldukça önemlidir. Toplumun var olan kültürü hakkında bilgi sahibi olmak için tüm bunlar ihtiyaç olan veriyi sağlar. Buna göre beslenme alışkanlıkları kültürel

anlamda üç farklı konumda bulunur: kültürel olarak oluşturulmuş dünya, tüketim malı ve bireysel tüketici; kültürel çeşitlerin onaylanmasının en önemli yollarından birisi maddi objelerdir ve maddelerin kültürel olarak betimlenen dünyanın inşa edilmesinde katkıda bulunmaktadır (McCracken; 1986:71)

1.3.4.2. Kültürel Beslenme Alışkanlıkları

Beslenme antropolojisinde ve kültürel antropolojide besin sadece bir nesne olmanında ilerisinde bireyin deneyimini görüntülemek amacıyla bir maddi kültür unsuru olarak ortaya çıkar. Besin tüketimi, hazırlanması ve paylaşımı aile ve arkadaşlık bağları, etnik grup, sosyal sınıf ve aidiyet gibi kültürel yapıları ortaya çıkarır. Küçük yaşlardan itibaren beslenme alışkanlıkları başladığından ötürü bireyler bu beslenme alışkanlıklarını değiştirmeye karşı bağışıklık gösterirler. Besin paylaşımı ve hazırlanması bir zaman alması, haz ilkesiyle beraber değerlendirildiğinde beslenme anıların hazırlanmasına katkı sağlar. Böylelikle beslenme, bireyin kimliğinin inşasıyla birlikte önemli bir yer tutar (Cengiz ve Türkan, 2019 :964).

Belirli bir kültürün simgesel davranışların ve pratiklerini görmemize aracılık eden beslenme alışkanlıkları, mercek altına alındığında alışkanlıkların normal gözlemciler için manalı olmasa da belli bir kültürler bakımından önemli olduğu ortadadır. Yapılan çalışmalarda genel olarak beslenme alışkanlıklarının erken yaşlarda kazanıldığı ve bu alışkanlıklar kazanıldıktan sonra uzun bir süre dönüşüme karşı da bağışıklık göstereceğini ortaya koyarak beslenme alışkanlıklarının psikolojik, sosyal ve kültürel olarak öğretici olduğu ortaya koyulmuştur. Bununla beraber sosyal bir birey olan insan beslenme eylemini genel olarak bir toplulukla veya grup içerisinde gerçekleştirir (Cengiz ve Brina Lopar, 2020 :212).

Beslenmenin etkilerinin kültüre yansımaları oldukça yoğun bir şekilde görülebilmektedir. Geleneksel besin saklama teknikleri olan salamura ve kurutma oldukça eskilere dayanmakta ve Anadolu bölgesinde kullanılmaktadır. Anadolu'daki önceki medeniyetlerin etkileriyle beraber yemek isimleri oluşmuştur. Günümüzde Anadolu'da yemeklerin İslami usullere uygun olmasının sebebi ise en yaygın dinin İslam olmasıdır. Aynı şekilde Anadolu mutfağının sağlık açısından riskli yanları

özellikle meyve-sebze çeşitliliğinin azlığı ve hayvansal tüketimin fazlalığında ötürü artan yüksek doymuş yağ alımıdır (Muslu ve Şensoy, 2020 :26).

Toplumların çeşitliliğini ve birikimini yüzyıllardır devam ettiren yemek kültürü yalnızca bir karın doyurmak değil, düğünlerin, festivallerin, eğlencelerin, ölümlerin, dinsel merasimlerin, törenlerin ve birçok toplumsal davranışın önemli parçalarından biri olmuştur. Toplumdan topluma farklılaşmayla beraber, coğrafyalar farklılaştıkça, yiyeceklerin ve yiyeceklere ait olan toplumsal kültürün biçimleri de değişmektedir (Sağır, 2012: 2676). Tüm bu faktörler beraber düşünüldüğünde, günlük yaşamdaki yemek yeme davranışının, biyolojik bir hareket olmadığı ve kültürle beraber anlamlandırılması zorunluluğunun olması çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Gıdayla ilişkili hafıza ise kültürel beslenme alışkanlıkları açısından oldukça önemli bir noktadadır. Tüketilen gıdalardaki duygusal hatıralar insanların anılarını canlandırmaktadır. Duygular cisimleşir ve gıdalarla bağdaştırılır. Buna örnek olarak yenilen bir tat duygusunun yani bir yemeğin, çocukken yaşanan bir anıyla bağdaştırılmasıdır. Bu durum, gıdanın hafızasıdır (Holtzman,2006 :365). Böylece yemek, yalnızca yiyeceği oluşturan kimyasal organizmalar ve maddelerin canlılığını sürdürebilmesi için sahip olduğu önem açısından değerlendirilebilecek bir durumda değildir. Yemek, üretiminden tüketimine kadar yemekle ilgili vakalar yemek kültürünü yani insanların toplumsal davranışlarını önemli bir hale getirmiştir (Beşirli, 2010 :168).

1.3.4.3. Mutfak Kültürü

Yemek kültüründe, gıdayı kültürel değerlerin ve sosyal süreçlerin bir göstergesi olarak kabul edilmesine yönelik bir eğilim vardır. Bu kapsamda beslenme kültürü, sosyal süreç, sosyal değer ve kültürel gösterge örneği olarak kabul görmektedir. Yemek kültürü ister şehirlerde ister kırsal kesimlerde olsun, tüm toplumlarda yiyeceğe yönelik tutumlar, sosyal yapıyı tümüyle genel olarak yansıtmaktadır. Halk tipine daha yakın olan daha küçük toplumlarda, yiyecek elde etme faaliyetleri insan çabasının en büyük bölümünü oluşturduğundan ötürü yemek, sembol ve değer sistemleri içinde daha derin bir bütünleşme sağlar. Kent tipinde ise yiyecek bulma konusunda

yüzeysellik ön plandadır. Bu nedenle toplum ne kadar küçükse, gıdanın temel sosyal değerlerin bir göstergesi olarak kullanılma şansı o kadar artar (Bennett, 1943: 561). Yani küçük toplumlarda yemeğin bir kültür olması durumu, büyük kültürlerle göre daha fazladır.

Yemek ve mutfak kültürü, bir bireyin karnını doyurma aktivitesinden daha fazlasını içeren bir eylemdir (Sağır, 2020: 312). Şu nedenle kültürün bir parçası olan beslenme, her kültürde olduğu gibi bu duruma kaçınılmaz olarak maruz kalmaya devam etmektedir. Ayrıca kültür, tükettiklerimizin önemli bir belirleyicisi durumundadır. Yemek yeme davranışı, beslenmeyle beraber biyolojik olarak sosyal ihtiyaç haline gelmesi bakımından biyokültürel bir anlama gelmektedir (Fiedlhouse, 1996: 1'den aktaran Dikici ve Sağlam,2021 :300). Beslenme ve gıda alışkanlıklarına ilginin artmasıyla birlikte disiplinler arası çalışmalar birçok çalışmaya öncülük etmiş, beslenme ve yemek kültürü alanında yapılacak akademik çalışmalara da ilham kaynağı olmuştur (Uzunağaç, 2015: 6'dan aktaran Dikici ve Sağlam,2021 :300). Tüm toplumlarda içme-yeme aslında törenlerin gerçekleştirilmesi ve toplumsal etkileşim için çeşitli ortamlar yaratmaktadır. Bu durum sosyolojik inceleme için de oldukça geniş bir konuyu ortaya sunmaktadır (Giddens, 2012: 39'den aktaran Dikici ve Sağlam,2021 :300).

Yemeklere ait kültürel anlayışları ve yemekler coğrafyalar değiştikçe değişmektedir (Sağır, 2016 :272). Bu sebeple geleneksel toplumda yemek hazırlama rolünde olan anne, ev içerisinde aile bireylerine besleyici, gelen misafirine de çeşitli yemekleri yaparak ve misafirlerle paylaşarak sosyalleşmenin kendi için önemini ve anlamını ifade edebilmektedir. Yine aynı şekilde ailece akşam yemeklerinin yenmesi de yemeğin sosyal yapısının bir göstergesidir. Bu noktada kültürlerin farklılığını ortaya koyan en karakteristik çıktı yiyecek ve yemeklerdir (Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005 :81). Aynı şekilde beslenme kültürü toplumlarda törensel bazı öğeleri de barındırmaktadır. Bunlar; ölüm sonrası kişinin yokluğunun kapatılmaya çalışıldığı ölü yemeği, kurak geçen bir dönemden sonra yağmur yağması için yapılan yağmur duası sonrası kurban kesilmesi, dinsel bağlamda ölenlerin ruhu için pişirilip dağıtılan helva ve kербela şehitleri için aşure ayı, kandil gibi dini törenlerin olduğu zamanlarda

dağıtılan şeker, çikolata, kandil simitleri, helvalar ve lokmalar toplumun yemek kültürünü benimsemesi için toplumda ortaya çıkmış öğelerdir (Sağır, 2012 :2682).

Besin kaynaklarındaki aşırı kirlilik ve zayıf hijyen koşulları sebebiyle hayvanlar arasında yayılan salgınlar, birçok insanı organik gıda tüketimine yöneltmiş, organik besinlerin üretiminde böcek ilaçları ve katkı maddeleri bulunmaması, gezegende olabildiğince az ayak izi bırakmıştır. Besin işleme sektörü yapay tatlandırıcılar ve trans yağlar kullanırken, organik besinlerde doğal çeşnilere başvurulmasıyla birlikte trans yağların yasa dışı olmasını sağlayan yasaların geçmesi için başarılı bir baskı kurulmuştur. Besin işleme sektörü, okullardaki öğle yemeklerinde yüksek yağ, yüksek şeker, yüksek tuz içeren öğlen yemekleri sağlarken, organik tarım okullar için kongreden sağlık politikasını geçirmiş, okullara salata barlarının kurulmasını sağlamıştır (Civitello,2019 :403).

Yemek, kişisel ve toplumsal tarafları olan ve pek çok değişik etkileyicisi olan bir kültür ögesidir. Fizyolojik yapısıyla insan yemekle doğrudan ilgili olduğu gibi yaşamış olduğu kültürün etkisi altında bir beslenme algılayışına sahip olmakla birlikte bireyin içinde biçimlendiği toplum da yaşanmakta olan kültürel ve fiziki çevresine karşı bir beslenme kültürü geliştirmiştir. Hatta yaşanan kültürel ve fiziki coğrafya beslenme kültürünü de yakından etki etmektedir. Hayattaki bu dönüşüm ve değişimler, beslenme kültürünün de değişmesine neden olur. Bu anlamda değerlendirildiğinde yeme-içmede yerleşik hayat ve göçebe yaşam şeklinde değişiklikler görülmekte, görülen bu değişiklikler beslenme kültürüne de önemli derecede etkili olmaktadır. Bununla beraber yemek kültürü üzerinde birçok farklı etken de etkili olabilir. Örnek olarak inanç gibi farklı kültürel unsurlar, beslenme kültürü üzerinde oldukça etkilidir; ne çeşit yiyecekler yenilebilir veya yenilemez, günün hangi saatlerinde yemek yenilir, yılın belli zamanlarında ne yenilebilir gibi. Sonuç olarak yemek kültürü sadece yenilen şeylerle değildir, yenilen şekille de ilgilidir (Çetin 2006:108).

1.3.4.4. Beslenme Alışkanlıklarının İnsan Sağlığına Etkisi

Beslenme antropolojisinde, beslenmenin insan sağlığı ve yaşamı üzerine kalıcı etkileri olmuştur. Bu etkiler, beslenmenin doğrudan veya dolaylı yoldan insan yaşamını veya sağlığını etkilemiştir. Geçmiş medeniyetlerde fazla olmak üzere

günümüzde devam etmektedir. İnsanların beslenmeyle ilgili yanlış tercihleri veya varoluşsal durumların yarattığı olumsuzluklar üzerinden toplum yine yaşamın bir parçası olan beslenme üzerinden cezalandırılmıştır.

Beslenme antropolojisinde insan yaşamı üzerine örnek verildiğinde Meksika'nın Tarahumaralarında çocukların "engelli" olarak algılananları açlıktan ölmeleri için yalnız bırakılır veya doğrudan öldürülür (Mull ve Mull 1987'den aktaran Dettwyler,1993 :18). Kenya'da, Masai bölgesinde çok ağlayan bebekler, kişilik ve iradeleriyle "savaşçı" olarak algılanırlar. Bu bebekler hayatın zorlu koşullarında hayatta kalmak için daha çok sık emzirilir ve beslenir. Daha sessiz oldukları için Uysal bebekler ise "savaşçı" olarak algılanmadığı için yetersiz beslenmeden daha sık acı çeker ve ölür (de Vries,1987'den aktaran Dettwyler,1993 :18).

Yine benzer şekilde dini inançlarda sosyokültürel bağlamda yetersiz beslenmeye sebep olabilmektedir. Hamilelik ve emzirme döneminde oruç tutmak, annenin besleme düzeyini ve doğrudan çocuğun sağlığını olumsuz etkilemektedir. Aynı şekilde profesyonel olarak destek alınmadan yapılan diyetler, beslenme üzerinden insanların sağlığını olumsuz etkilemektedir (Peltö, vd., 2000: 7).

Dengeli veya bozuk beslenme, elbette sosyolojik ve demografik bir takım olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurmuş, kıtlık sonucu büyük kitleler ölmüştür. İnsanlar tabii kaynakları tükenen bölgelerden başka bölgelere, daha zengin alanlara göç etmek zorunda kalmışlardır. Yanlış veya eksik beslenme sağlık sorunları yaratmış, bireylerde veya kitle halinde yanlış bilginin yayılmasına neden olmuştur (Ünal, 2007: 188).

Daha eski dönemlere yani Çatalhöyük neolitigine ait olmakla birlikte, yapılan çalışmalar, beslenme ile metabolizma bozukluklarının enfeksiyon hastalıklar ve ağız sağlığı arasında yakın ilişki olduğunu göstermiştir (Ünal, 2007: 191).

Hastalık ve ölümlerin bazılarının temelinde yanlış beslenme ve açlık yatabilmektedir. Hitit tıbbında hastaya ilaç adı altında verilen maddelerin pek çoğunun

besleyici niteliği olmakla birlikte, büyüle tedavide de hastaya verilen maddelerin pek çok besin maddesidir (Ünal, 2007: 59). Beslenme ile insan sağlığı ve hastalıkları arasındaki yakın ilişki yapılan çalışmalarda bulgular elde edilmiş, bu bulgulara örnek olarak ise Eski Hitit Kraliçesi hasta olduğu, hastalığının sebebi ise beslenmedeki düzensizlik olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü kraliçe etli ekmekten ve sebzededen başka bir şey yememektedir. Bu durumda kraliçenin beslenmesinin sağlığı üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir (Ünal, 2007: 59).

Benzer şekilde Hititlerin yapmış oldukları ekmekteki unda fazla olan taş miktarından dolayı diş minelerinin aşırı derecede aşındığını, hatta dişlerin neredeyse diş etlerine kadar tükenmiş olduğu yapılan Alacahöyük kazılarında çıkan çene kemiklerinde gözlemlenmiştir (Ünal, 2007: 190).

Gıdaya erişim, beslenme kültüründe önemli bir etkidir. Çocukların gıda ve sağlık hizmeti kaynaklarına erişim seviyeleri çocukların yemek kültürü seviyesini belirler. Hane hakkında doğmuş bir çocuğun gıdaya erişim seviyesi, kentte doğmuş bir çocuğa göre daha azdır. Hane hakkında gıdaya erişim azaldıkça, verilen emek artmaktadır (Bledsoe,1991'den aktaran Dettwyler,1993: 18). Yetersiz beslenmeden daha fazla etkilenen hane hakkında, çocuk yemek kültürü konusunda avantajlı olsa da besin değerleri konusunda dezavantajlıdır.

Beslenme alışkanlıklarının insan yaşamına olumsuz etkisine bir örnek olarak ise Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları yani Amerikalılar beslenme kültürlerine şekeri entegre etmişlerdir. Bununla beraber şekeri hayatlarının birçok yerine kullanmışlardır. Şekeri tatlılarda jöle, şurup, çikolata vb. ürünlerle, hamurlarda, içecekler ve yiyeceklerde yoğun olarak kullanmaktadır. Bu durum Amerikalılarda obezite oranı oldukça arttırmıştır (Barthes, 1997: 20).

Beslenme üzerine olumlu ve olumsuz etkiler olabilecek kültürel inanç ve uygulamalar vardır (Pelto, vd., 2000: 4).

Bunlar değerlendirildiğinde;

Olumlu etkiler;

- Kutsal ve/veya Dünyevi inançların kirlenmiş gıdaların tüketimini engellemesi,
- Besin değerini arttıran yiyecekleri hazırlama tekniklerindeki kullanılabilirliğin artması,
- Kutsal ve/veya dünyevi inançlar ve ritüellerde (gebelik, emzirme vb.) yiyeceklerin artması,
- Besin kalitesini arttıran gıda depolama uygulamaları (fermantasyon vb.)

Olumsuz etkileri;

- Stres zamanlarında yemeğin kesilmesine yol açan inançlar,
- Besin olarak tüketimi kısıtlayan inançlar,
- Besin değerlerini azaltan gıda hazırlama teknikleri (kaynatma vb.)
- Kirletici maddelerle beslenme kalitesini düşürmek

Sağlık ve beslenme biçimi ile beraber kabul gören bir bağ vardır. Ancak bu bağ algılama şekli olumlu veya olumsuz manada toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Birtakım besinlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu yöndeki etkilerinden söz edilebilmektedir. Yani birçok çeşit hastalığa karşı kişiler üzerinde destekleyici etkisi olduğuna yönelik bir inanış oldukça fazladır. Bununla beraber kilo kaybına hatta ölüme yetersiz besin tüketiminin yol açabileceği görülmektedir (Beardsworth ve Keil, 2011: 211-212'den aktaran Selimoğlu vd., 2018: 393).

1.4. Antropolojik Bakış Açısıyla Organik Tarım ve Türkiye ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Günümüzde tarımla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Akademik boyutta, çeşitli olarak birçok makale ve tez çalışması yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bugüne kadar yapılmış olan bütün çalışmalar, amacı yöntemi sonucuyla birlikte sunulmuş, incelenen çalışmalardan elde edilen bulgular antropolojik bakış açısıyla sunulmuştur.

Akalın (2014), “İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri” isimli çalışmasında, iklim değişikliğinin tarımsal üretim ve gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkileri olduğunu belirtmiş, bu etkileri azaltabilmek için organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekliliği sonucuna varmıştır (Akalin, 2014 :374).

Akan ve Yanmaz (2015), “Organik Gıdaların Besin Kalitesi ve İnsan Sağlığına Etkileri Yönünden Değerlendirilmesi” isimli çalışmalarında Sertifikalı ve kontrollü bir üretim şekli olması sebebiyle organik tarımın güvenilir ve sağlıklı gıdaya ulaşmanın yollarından biri olduğunu belirterek, bitki kökenli organik ürünlerin besin değerinin, endüstriyel tarım yöntemiyle yetiştirilmiş olan ürünlerle karşılaştırmış ve son yıllarda yapılmış olan araştırma sonuçları değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda yapılan çalışmalar, endüstriyel tarımla yetiştirilen ürünlerdeki üretimin yanlış dozda uygulanmış olan ilaçlama ve gübreleme, vejetasyon aşamasında karbonhidrat, protein gibi vücudun gelişim ve beslenmesi için mutlak gerekli besin maddelerinin birleşimini desteklerken, sağlık açısından çok önemli olan vitamin ve polifenol gibi generatif fazda sentezlenen bileşikler engellediğini göstermiştir (Akan ve Yanmaz, 2015: 383). Sonuç olarak organik ürünlerle uzun süre beslenmenin olumlu sonuç verebileceği, fakat sadece organik ürünlerle beslenmenin insan sağlığına zarar olabileceğidir.

Albeni'nin (2011), “Kırsal Kalkınmada Organik Tarımın Rolü ve Bucak İlçesi Melli Yemişi (İncir) Örneği” isimli Yüksek Lisans Tezi çalışmasında çevre, insan ve doğa sağlığına uygun şekilde üretim yapma kavramlarının kırsal kalkınmada önemli unsurlardan olduğunu belirtmiş, bu kavramların organik tarımda yer bulduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte araştırmanın kapsamında Bucak ilçesi Melli yöresinde Melli Yemişi yöre adıyla yetişen İncir örnek alınarak bu ürünün mevcut durumu ve organik olarak sertifikalandırılarak üretimin yapılabilirliği incelenmiş ve inceleme kapsamında 80 üreticiye sorular sorulmuştur. Alınan cevaplar sonucunda yöreye ait olan Melli Yemişi (incir) üretiminin arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği, pazarlama ve tanıtım kanallarının geliştirilerek bölge ekonomisine olan katkı düzeyinin arttırılması gerektiği sonucuna varılmıştır (Albeni, 2011: 76). Buna göre Bucak ilçesi Melli yöresindeki organik incir üretimin satışının artması, ekonomik

kalkınmanı sağlanması işsizliği azaltarak, yöredeki gençlerin yöre dışına göç etme ihtimallerini azaltabilecektir.

Altun (2012), “Tüketicilerin Organik Tekstil Ürünleri Satın Alma Davranışını Etkileyen Değişkenler Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında, organik tekstil ürünlerinin sağlıklı olması sebebiyle, tüketicilerin bu ürünleri satın alma davranışına teşvik eden en önemli etken olarak belirlenmiştir. Ayrıca Organik ürünlerin fiyatların pahalı olması, organik tekstil ürünlerinin satın alınmamasında en önemli neden olarak tespit edilmiştir (Altun, 2012: 103).

Aslan ve Demir (2016), “Organik Tarım Türkiye’yi besler” isimli çalışmalarında Organik tarımın, endüstriyel tarıma göre kıyaslandığında zehirli kimyasalların kullanılmadığı, ekolojik döngüleri desteklediğini, zehirli kimyasal kullanmadığını, çevre ve toprak üzerinde onarıcı bir etkisi olduğunu, biyolojik mücadeleye katıldığını ve kardeş bitkiler gibi uygulamaların yapıldığı doğa dostu bir tarım yöntemi olduğunu belirtmiştir (Aslan ve Demir, 2016: 155).

Atasever ve Adıgüzel (2006), “Organik Besinlerin Kalitesi” isimli çalışmalarında Organik Tarım üretiminde otçul hayvana kemik unu veya et unu yedirilmesi gibi hayvanın tabiatın aykırı yem verilmesi yasaklanmış, böylece hayvandan elde edilen etin ve sütün zararlı olmasının önüne geçilmiştir. Ayrıca organik tarım ürünlerinin hızlı şekilde büyümesine ve uzun süre muhafaza edilmesine olanak sağlayan iyonize enerji uygulaması olan besin ışınlaması yasaklanmış, böylece ürünlerin lezzetlerinin bozulmasının önüne geçilecek halk sağlığı radyoaktif etkilerden korunmuştur (Atasever ve Adıgüzel, 2006: 121).

Azizoğlu ve Aksu (2018), “Organik Tekstil Ürünlerine Yönelik Tüketici Tutumlarının İncelenmesi” isimli çalışmasında tüketicilerin tercih etme sebepleri içerisinde sosyal sorumluluk bilincinde olan organik tekstil ürünlerinin insan ve çevre sağlığına zarar vermediğini, özellikle bebekler ve çocukların sağlığı açısından önemli olması sebebiyle organik tekstil ürünlerini tercih ettiğini ortaya koymuştur (Azizoğlu ve Aksu, 2018: 262).

Barthes (1997) “Towards a psychology of contemporary food consumption” isimli çalışmasında, beslenme alışkanlıklarının insan yaşamına olumsuz etkisi olduğunu, organik beslenmenin sağlık olabildiğini, buna örnek olarak ise bazı toplumlarda beslenme alışkanlıklarını kültürlerine entegre ettiklerinin bununda sağlık üzerinde etkilerinin olduğu sonucuna varmıştır (Barthes, 1997: 20).

Beşirli (2010), “Yemek, Kültür ve Kimlik” isimli çalışmasında, yemeğin bir kültür ve kimlik parçası olduğu, özellikle yemeğin aile içindeki paylaşımsal farklılıklarının, tarım toplumu, çiftçi aile ve endüstriyel düzenlemelerde oldukça çok olduğu ve erkeğin ailenin tarımsal aktivitelerinden büyük oranda sorum olması sebebiyle yemeğin en iyi kısmını alma ve ilk önce alma hakkına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Beşirli, 2010: 168).

Çağlayan (2010), “Tarım Politikalarındaki Değişimin Sağlık Üzerine Etkileri” isimli çalışmasında, Tarım politikalarında alınan yanlış kararlar, çevresel kirliliğin yanı sıra insan sağlığı da olumsuz etkilemekte, kimyasal gübre kullanımı sonucunda su kaynakları kirlenmekte ve kanser dahil birçok hastalık içme sularına gübreler yoluyla karışan nitratlar sonucunda ortaya çıktığını ortaya koymuştur (Çağlayan, 2010: 13).

De Flippo ve Tuohy (2015), “A Nutritional Anthropology of the Human Gut Microbiota. In Diet-Microbe Interactions in the Gut” isimli çalışmasında, insanların beslenme gereksinimlerinin milyonlarca yıl boyunca vahşi hayvanlardan ve ekilmemiş bitkilerden oluşan bir menüden doğal seleksiyonla oluşmuş olduğunu belirtmiş, eski ve avcı-toplayıcı toplumdaki diyetleri, günümüz diyetlerinden ayıran detayların gıdanın makro bileşeni, lif miktarı ve kalitesi olduğunu ortaya konmuştur (De Flippo ve Tuohy, 2015: 20).

Dedeoğlu ve Savaşçı (2005), “Tüketim Kültüründe Beden Güzelliği ve Yemek Yeme Arzuları Kadınların Tüketim Pratiklerine Yansıması” isimli çalışmalarında, beslenme pratiklerinin sağlık olarak değil, gastronomik olarak şekillendiğini,

insanların diyet süreçlerinde sağlıklı ve doğal beslenmek için organik tarımı tercih edebileceklerini ortaya koymuştur (Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005 :85).

Demircan (2017), “Türkiye’de Organik Tarım Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi ve İstanbul İli Örneğinden Yola Çıkarak Türk Ekonomisine Etkilerinin Araştırılması (2000-2015)” isimli yüksek lisans tezi çalışmasına göre tarımsal alanda yapılan yöntemlerin insan sağlığına olumsuz etki ettiği, özellikle kanser oranlarının artmasında ve çocukların gelişim bozukluğu göstermesinde, hatta kişilerin hayatına negatif etki edebilecek problemlerin meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple sağlıklı besin tüketimi için bireyler organik tarım ürünlerine yönelmelidir (Demircan, 2017: 100).

Demiryürek (2016), “Organik Tarım ve Ekonomisi” isimli çalışmasında karbon ayak izinin önemine değinmiş, bu göre; organik tarımda kullanılan organik gübre kullanımı, topraktan karbondioksit salınımını azaltmakta ve doğadaki karbon ayak izini azaltmaktadır. Organik gübrenin kullanılmaması durumunda ise toprak kalitesi düşmekte ve kurak dönemlerde toprakta alırı su kaybının yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum insan sağlığını doğrudan etkilemektedir (Demiryürek, 2016: 60-61).

Dettwyler (1993) “The Biocultural Approach in Nutritional Anthropology: Case Studies of Malnutrition in Mali” isimli çalışmasında, sosyokültürel beslenmeyi incelemiş, bazı toplumlarda beslenmenin yaşam standartlarını belirlediğini, toplumdaki sosyal durumu belirlediğini bununla beraber gıdaya erişimin beslenme kültüründe önemli bir etken olduğunu, özellikle çocukların gıda ve sağlık hizmeti kaynaklarına erişim seviyeleri çocukların yemek kültürü seviyesini belirlediğini sonucuna varmıştır (Dettwyler, 1993: 18).

Deveci (2014), “Organik Tarım ve Gıda Piyasaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezi çalışmasına göre yanlış tarım teknikleri ve endüstriyel kirlilik sonucu beslenme biçimlerinden kaynaklanan sağlık sorunlarının,

artan eğitim seviyesiyle birlikte insanların yaşam kalitesini yükseltmesi amacıyla organik tarıma yönlendirmiştir (Deveci, 2014: 74).

Dikici ve Sağlam (2021), “Geleneksel/Alternatif Tıp Uygulamalarına Yeni Yaklaşım Olarak Beslenme ve Yemek Kültürü: Şalpazarı Örneği” isimli çalışmalarında, insanların sağlık kalabilmesi için beslenme ve yemek alışkanlıklarını sağlıklı sürdürmesi gerektiğini, bunun içinde sağlıklı ve organik gıdalar tüketmeleri gerektiğinin önemini vurgulamıştır (Dikici ve Sağlam, 2010: 305).

Eryılmaz, Demiryürek ve Emir (2015), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları” isimli çalışmalarında, tüketici davranışlarını inceleyerek, Avrupa Birliğindeki tüketicilerin organik tarım ürünlerini tüketme alışkanlıklarını eğitim düzeyine bağlı olduğunu fakat gelir seviyesine bağlı olmadığını ortaya koymuş, Türkiye’deki tüketicilerin ise organik tarım gıdalarını satın alma potansiyellerinin eğitim seviyesi ve gelir düzeyleriyle alakalı olduğu sonucuna varmışlardır (Eryılmaz vd., 2015: 203).

Karaöz Arıhan (2021), “Biyolojik ve Kültürel Antropolojik Boyutlarıyla Beslenme” isimli çalışmasında, geleneksel tarımda üretilen bazı sebze ve meyvelerin insan sağlığı açısından yararlı olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu sebze ve meyveler içerisinde; biberin safra asitlerinin salgılanmasını arttıran bir özelliğe sahip olduğu ve kanser önleyici etkiye sahip olmanın yanı sıra yağ yakma özelliği ve ağrı kesici etkisi olduğunu, patatesin kemik mineral yoğunluğunun sağlanmasında kalp krizi ve hipertansiyon riskinin önlenmesinde önemli olan potasyum açısından zengin bir yapıya sahip olduğunu, mısırın ise A vitamini açısından yüksek niasin yönünden fakir olduğu sonucuna varmıştır (Karaöz Arıhan, 2021: 76).

Kaynak (2018), “Günümüzde Antropolojik açıdan Toplum Bireylerinin Diş Çürüğü Sıklığı ile Beslenme Alışkanlıkları arasındaki İlişki” isimli çalışmasında, hastaların diş çürüğü dolayısıyla diş kaybı ile beslenme alışkanlıkları arasındaki ilişkileri antropolojik açıdan incelemiş, bunun sonucunda beslenme şeklinin insan sağlığı açısından bir çok şeyi etkilediği gibi ağız ve diş sağlığını da doğrudan

etkilediğini, küçük yaşlardan itibaren aileden gelen beslenme kültürünün ağız ve diş sağlığı açısından olumsuz etki oluşturabileceği sonucuna varmıştır (Kaynak, 2018: 150).

Kurtar ve Ayan (2004), “Organik Tarım ve Türkiye’deki Durumu” isimli çalışmalarında, Türkiye’nin bir organik tarım ülkesi olduğu, organik tarım açısından bilinçlenmenin oldukça sık görüldüğü, “büyük mavi gezegen” felsefesinin benimsenerek, bireysel hareketlerle başlayan bilinçlenmenin, dünyadaki tarım sağlığı açısından faydalı olabileceği sonucuna varmışlardır (Kurtar ve Ayan, 2004: 63).

Messer (1983), “The Household Focus In Nutritional Anthropology: An Overview.” isimli çalışmasında, tarımın beslenmenin bir parçası olduğunu, hasat sonrası insanların sosyalleşmek için yemek festivalleri yaparak sosyalleştiğini, çocukların beslenme alışkanlıklarına göre toplumda bir statüye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde çocukların kazanmış oldukları kültürel zevkler onları yüksek rafine şeker alımına yöneltmekte, şeker hastalığı gibi sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. Ve son olarak kadınlar hane halkına ve özellikle çocuklarına sunacağı yiyecekleri sağlıklı olarak tercih ederken fiyatına bakmakta, bunun neticesinde ürünü satın almak yerine kendi üretmeyi tercih etmektedir (Messer, 1983: 6).

Mie ve arkadaşları (2017), “Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive review” isimli çalışmalarında organik tarım ile sağlık arasındaki ilişkiler incelenmiş, insanların organik tarımı tercih sebepleri içerisinde sebze, meyve ve kepekli ürünleri seçtikleri, meyve ve sebze tercihlerini organik tarım ürünlerinden yana kullandıkları sonucuna varılmıştır (Mie vd., 2017: 3).

Wilson (1973), “Food Habits: A Selected Annotated Biblograph” isimli derleme çalışmasında insanların beslenme alışkanlıklarıyla ilgili 1928-1972 yılına ait çalışmaları derlemiş, çalışma dönemindeki literatürleri özetlemiştir. Bu kapsamda “kültürel ve çevresel faktörler” içerisinde insanın bir et yiyici olarak doğduğu, tahılların yetersiz büyüdüğü tropik bölgelerde amino asitlerin nüfusun artışın sınırlayıcı bir faktör olduğu sonucuna varmış, “beslenmenin ekonomik yönleri” başlığı

altında yiyeceklerin bir sosyal statü göstergesi olduğunu ve toplumun yeme alışkanlıklarını değiştirmenin yavaş bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Yine benzer şekilde insanların yemek alışkanlıklarını belirlemede kültürden çok ekonominin baskın olduğunun, insanların yerel olarak mevcut olanı tükettiklerini, eski yemek alışkanlıklarını yeni evlerine taşıdıklarını ve ardından yavaş yavaş yeni kaynaklara uyum sağladıklarını ortaya koymuştur. “Yemeğin Sosyal Rolü” başlığında ise yemeğin sosyal bir statü olduğunu, bazı toplumlarda tarım ürünlerinin bereket göstergesi olarak günlük hayatta tüketildiği, etin yemek değil oburluk olarak görüldüğünü ortaya koyulmuştur. Benzer şekilde, ekmeğin bölünmesinin güven vermesi gibi yemeğin paylaşım biçimlerinin anlamı olmaktadır. “Din yasaları” başlığında ise beslenmenin toplum inancında önemli bir yeri olduğunu, buna örnek olarak ise Yahudilerin saf ve temiz olmayan yiyeceklerin yasak olduğu için tüketmemeleri, Müslümanların ise domuz eti tüketmemeleri örnek olarak gösterilebilmektedir (Wilson, 1973: 42).

Muslu ve Şensoy (2020), “Muş Yemeklerinin Beslenme Antropolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi” isimli çalışmalarında, Muş bölgesinde yükseltinin yüksek olması ve iklim koşulları sebebiyle meyve ve sebze tüketiminin çok olmadığı, hayvancılığın oldukça yaygın olduğu ve bunun sonucunda yöre mutfağında hayvansal tüketimin fazla olması sebebiyle yüksek doymuş yağ tüketimi insan sağlığı açısından risk oluşturmaktadır (Muslu ve Şensoy, 2020: 26).

Nasırlı (2019), “Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları: Antalya Örneği” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında anket çalışması gerçekleştirmiş ve yapılan araştırmanın sonucunda, markette satılan dondurulmuş gıdaların, konserve gıdaların, meyve suların, unlu mamullerin, et ve süt ürünlerinin içinde kimyasal kalıntı, hormon ve ilaç düzeylerinin sağlığa zararlı boyutta olduğunu düşündükleri, organik tarım ürünlerinin ise çevreye zarar vermemeleri, kolay erişebildikleri ve çevre dostu olmaları sebebiyle tercih ettikleri sonucuna varılmıştır (Nasırlı, 2019: 130).

Ogoye-Ndegwa (2003), “Traditional Gathering Of Wild Vegetables Among The Luo Of Western Kenya-A Nutritional Anthropology Project” isimli çalışmasında bazı Afrika topluluklarında geleneksel tarım ürünlerinin önemli bir yeri olduğunu ortaya koymuş, bazı bitkilerin toksik etkileri olması sebebiyle iyi araştırması gerektiğini bununla beraber organik tarımın sosyo-kültürel olarak önemli bir yerde olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca organik tarım ile üretilen geleneksel sebzelerin gıda güvenliği açısından daha çok tercih edildiğini belirtmişlerdir (Ogoye-Ndegwa, 2003: 87).

Pelto ve arkadaşları (2000), “The Biocultural Perspective in Nutritional Antropology” isimli çalışmalarında beslenme antropolojisini ve biyokültürel perspektifleri incelenmiş, dini inançlarda sosyokültürel bağlamda yetersiz beslenmeye sebep olduğunu, bu durumda toplumdaki bireylerin yaşantıları doğrudan veya dolaylı yolda etkilediğini ortaya koyulmuş, Hamilelik ve emzirme döneminde oruç tutmak, annenin besleme düzeyini ve doğrudan çocuğun sağlığını olumsuz etkilediğini, benzer şekilde profesyonel olarak destek alınmadan yapılan diyetlerin, beslenme üzerinden insanların sağlığını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Pelto, vd., 2000: 7).

Rende (2012), “Organik Tarımın Türkiye Turizm Ekonomisinde Olası Payı” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında organik tarımda ekolojik tarım turizmi gelirinin tamamen tarıma dayalı aileler için ek gelir getirdiği ve bu durumun kırsal alanlardan kentlere göçü önemli derecede azaltabilecek bir faaliyet olduğu sonucuna varmıştır (Rende, 2012: 70).

Sağır (2020), “Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Katmanlaşma Teorisi Bağlamında Yemeğin Sosyolojik İzdüşümleri (Karabük Örneği)” isimli çalışmasının sonucuna göre bölgelere göre tarımsal üretimin denize yakınlık ya da iç bölgelerde yaşayış, kentte veya taşrada yaşıyor olmak, iklim koşulları ve pek çok fiziksel unsur coğrafyayı etkilemekte ve yemek kültürünün, kimliğin ve aidiyet duygusunun oluşmasında kilit rol oynamaktadır (Sağır, 2020: 325).

Sandallıoğlu (2014), “Adana İlinde Organik Tarım Ürünleri Tüketimi ve Tüketicilere Eğilimleri” isimli doktora tezi çalışmasında, Adana ilinde yaşayan tüketicilerin organik tarım ürünlerine yönelik tüketim eğilimlerini ve tüketim yapısını incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen veriler neticesinde kişilerin gıda alışverişlerini genellikle semt pazarlarından, alışveriş merkezlerinden ve marketlerden yapmayı tercih ettiklerini, organik ürünleri ise katkısız, GDO’suz hormonsuz, ilaçsız, doğal ve sağlıklı olarak yetişen ürünler olarak tanımlamışlardır. Organik ürün tüketicileri ise organik ürünleri daha çok süpermarketlerden / marketlerden, üreticilerden ve semt pazarlarından satın almakta ve organik ürünleri tüm aileyi düşünerek tercih etmektedirler. Ayrıca organik ürün tüketen kişilerin organik ürünleri tercih etme nedenlerinin başında sağlıklı, besleyici, katkısız ve lezzetli olmaları gelmektedir (Sandallıoğlu, 2014: 156). Ve son olarak organik ürün tüketenlerin organik ürün tüketimleri üzerine toplam aylık gelirleri, aylık gıda harcama tutarları, medeni durumları ve öğrenim seviyelerinin etkili olduğu belirlenmiştir (Sandallıoğlu, 2014: 131).

Selimoğlu, Bektaş, Özkocak ve Gültekin’in (2018), “Beslenme Şeklinin Zaman İçindeki Tarihsel Yolculuğu” isimli çalışmalarının sonucunda çığ gıdalar tüketen insan toplumlarının yavaş yavaş besinleri işleyerek çeşitli yöresel kültürler haline getirdiğini ve bu kültürler beslenme anlamında toplumların ayırt edici özellikleri haline gelerek yerleşik yaşamın getirdiği tarım, hayvancılık ve bitki ehlileştirmenin onlara bulundukları bölgede yaşadıklarını bununla beraber besinlerini işlemek ve saklamak için fırın, çömlek çanak gibi dönemlerine uygun teknolojik aletleri de beraberinde geliştirmelerini sağladıkları sonucuna varmışlardır (Selimoğlu vd., 2018: 396).

Sertoğlu (2009), “Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Türkiye’nin Tarım Politikalarını Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi” isimli doktora tezi çalışmasında endüstriyel tarımda kullanılan kimyasalların toprağı ve suyu zehirlendiğini, bunların dolaylı veya dolaysız yollardan besinlere geçtiğini ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bununla beraber, organik

tarım yapılan ülkelerde sağlık harcamaları uzun vadede düşüş göstermiştir (Sertoğlu, 2009: 124).

Şensoy ve Tiritoğlu (2018), “Beslenme Arkeolojisi: Günümüz Ankara Yemeklerinde Geçmişin İzleri” isimli çalışmalarında Kalkolitik Çağ’da avcı toplayıcı geçim ekonomisinden tarım toplumuna geçişle birlikte değişik baharatları, bitkileri ve hayvansal ürünleri karıştırarak yemek yapmak neolitik çağ başlarında yayılmaya başladığı ve kalkolitik çağda karışık beslenmeye geçilmiştir. Bunun antropolojik olarak somut örneği ise karbonhidrat, hayvansal ve bitkisel protein kaynaklarıyla beslenmeleri ve bu besin tüketiminin sonucunda diş taşının artması gösterilmektedir (Şensoy ve Tiritoğlu, 2018: 212).

Ulijaszek (2018), “Nutritional Anthropology” isimli çalışmasında, kilo vermek isteyen insanların beslenme düzenlerini geçmiş zamandaki beslenme alışkanlıklarına göre şekillendirebildiklerine değinerek, Paleolitik dönemdeki insanların beslenme düzenlerinin sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzde ise “Taş Devri” diyetinin temellerinin yüksek kalitede minimum organik besin alımının sağlıklı olduğu için tercih edildiği sonucuna varmıştır (Ulijaszek, 2018: 6).

Uzun (2006), “Organik Tarım Üretim ve İhracatı” isimli yüksek lisans tezi çalışmasında, organik tarımsal üretimin çevreyle dost olduğunu, sürdürülebilirliği sağladığını, ekonomik açıdan da uzun vadeli yatırımlarda gerek küçük yapılanmalara gerekse büyük oluşumlara, kendi kendine yeten bir kırsal kalkınma olduğunu ortaya koymuştur (Uzun, 2006: 152).

Ünusan (2001), “Beslenme İletişimi” isimli çalışmasında beslenme iletişiminin önemli olduğunu, tüketicilerin özellikle sağlık stratejisine yönelik tutumlarını tüketmiş oldukları ürünlerin zarar/yarar durumunu bilinerek hareket edilmesi gerektiğini, bunun içinde ürün ambalajlarında ve etiketlerinde bulunan bilgilerin verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Ünusan, 2001: 36).

Üye (2007), “Geleneksel ve Organik Tarım Koşullarında Yetiştirilen Bazı Sebze Bitkilerinin Mineral Madde İçeriklerinin Karşılaştırılması” isimli yüksek lisans tezi çalışması sonucunda patates, soğan ve sarımsak bitkilerinin mineral madde içeriklerinin organik tarım sonucunda elde edilen miktarlarda normalden yüksek çıktığı fakat bu durumun ciddi bir farkının olmadığı ortaya çıkmıştır (Üye, 2007: 46).

Yarael ve Aytar Sever (2019), “Ekolojik Mobilya Tasarım Süreci Üzerine bir İnceleme” isimli çalışmalarında Endüstriyel malzemelerin zararlarını ortaya çıkması ve çevre sorunlarının artması ile birlikte çevre dostu mobilya tasarımında geleneksel üretime tekrar bir dönüş sağlanmış olduğunu, böylece keçe, kâğıt, yün ve ahşap esaslı biyolojik malzemelerle organik kökenli bir mobilya üretimini gerçekleştirmeye başladığı sonucuna varmışlardır (Yarael ve Aytar Sever,2019: 40).

Yolcu (2013), “Organik Tarım ve Türkiye’de Organik Tarımın İstihdam Yaratma Potansiyeli” isimli yüksek lisans tez çalışmasında organik tarımın Türkiye’de istihdam yaratma potansiyeli incelenmiş ve bu değerlendirme sonucunda kırsal alanda çok yüksek bir nüfusa sahip olması ve nüfusun büyük bir çoğunluğunu tarımla uğraşması sebebiyle organik tarım ürünlerinin ihracatın artması sonucunda organik tarımın Türkiye’de istihdam yaratma potansiyeli yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Yolcu 2013: 107). Ayrıca organik tarım ürünlerini ekim ve hasat dönemlerinde makinelerin aksine insan gücü ihtiyacının gerekli olduğunu, bu sebeple de organik tarım ürünlerinin ekim ve hasat dönemlerinde insan gücünün tercih edildiği ortaya koyulmuştur (Yolcu 2013: 110). Ve son olarak organik tarımın istihdam yaratma potansiyelindeki en önemli ikinci bir etkisi ise de danışmanlık hizmetidir. Çiftçilerin organik tarım uygulaması yaparken danışmanına ihtiyacı olması, istihdam yaratmaktadır.

1.5. Bulguların Yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde antropolojik bakış açısıyla organik tarım incelenmiş, elde edilen bulgular kategorize edilerek madde madde yorumlanmıştır.

Türkiye’de organik tarımın genel olarak değerlendirildiğinde;

- Türkiye’de tarıma yönelik artan talepler, organik tarım ürünlerini cazip hale getirmiştir.
- Coğrafi yapının tarıma elverişli olması, Türkiye’yi tarım için elverişli bir hale getirmiştir.
- Organik tarım ilkelerine uygun ve sağlıklı bir şekilde gelişmesi için dernekler kurulmuştur.
- Organik tarımın sürdürülebilmesine ilişkin bakanlık tarafından yönetmelikler yayınlanmıştır.
- İncir, kuru üzüm ve kuru kayısı gibi ürünler ihracat edilmesi, organik tarımın ekonomik yönünü ortaya çıkartmıştır.
- Akdeniz bölgesinde tarım alanlarından verimli toprak yapısı, uygun iklim koşulları, kullanılan teknoloji sayesinde organik tarım ve istihdam için önemli bir bölgedir.
- Doğu Anadolu bölgesinin %70’inin tarıma dayalı olması pestisit ve suni gübre kullanımının düşük düzeylerde kullanılmasını sağlamış, çevreyi kirlilecek büyük sanayi fabrikaların olmaması ise organik tarım açısından avantajlı hale getirmiştir.
- Ege bölgesinin organik tarım yapan işletmeler içerisinde iki katı yoğunluğa sahiptir.
- Güneydoğu Anadolu bölgesinde, tarımsal olarak çok geniş arazilere sahip olması, bölge halkının geçim kaynağı ve ekonomisini tarıma dayandırmıştır.
- İç Anadolu bölgesinde Türkiye’de yetiştirilen tahıllardan buğdayın %31’i, arpanın da %39’u üretilmektedir.
- Karadeniz bölgesi’nde tarım arazileri dar, parçalı ve arazilerinin genellikle eğimli olması, üretimi zorlaştırmaktadır.
- Marmara ve Trakya Bölgesi’nde hayvancılık ve tarım oldukça gelişmiştir. Fakat bölge zirai mücadele ilacı ve suni gübre kullanımı bakımından da ön sırada olması bölgeyi organik tarım için dezavantajlı duruma getirmiştir.

İnsan sağlığı organik tarım açısından değerlendirildiğinde;

- Gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi, tüm insanların sağılığını olumsuz yönde etkilenmesi açısından bir risk oluşturabilmektedir
- Organik tarımda üretilen bazı sebze ve meyvelerin insan sağılığı açısından yararlıdır.
- Organik tarım, insanların güvenli gıdaya erişimini genetiğı değıştirilmeden doğal yollarla olmasını sağılamıştır.
- Organik tarım ile üretilen ürünler, endüstriyel tarım ile üretilen ürünlerden daha sağıklıdır
- Organik gıda tüketen katılımcılar ile geleneksel gıda tüketen katılımcılar arasında biyo belirteçlerde genel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
- Organik tarımla beslenen kişilerin fiziksel aktiviteleri daha fazladır ve sigara içme olasılıkları daha düşüktür.
- Organik gıda tüketicilerinin genel olarak daha sağıklı yaşam tarzlarına sahip olma eğilimindedir.
- Gıda zincirine etki eden zararlı bileşenler süt ve süt ürünlerine karışmakta, bu ürünleri tüketen annelerin, dolayısıyla bebek ve çocukların sağılığını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Bebekler ve çocukların sağılığı açısından önemli olması sebebiyle organik tekstil ürünlerini tercih edilmektedir.
- Ayrıca organik ürün tüketen kişilerin organik ürünleri tercih etme nedenlerinin başında sağıklı, besleyici, katkısız ve lezzetli olmaları gelmektedir.
- Organik üretim yöntemleri hayvan sağılığı ve hakları yönünden daha uygun olduğu için tercih edilebilmektedir.
- Organik tarım yapılan ölkelerde sağılık harcamaları uzun vadede düşüş göstermektedir.
- Sağıklı beslenme iletişimi sayesinde insanlar organik tarımın tercih edebilmekte, yeterli ve dengeli beslenme alışkanlığı edinebilmektedirler.

Çevre Sağılığı açısından organik tarım değıerlendirildiğinde;

- Endüstriyel malzemelerin zararlarını ortaya çıkması ve çevre sorunlarının artması ile birlikte çevre dostu mobilya tasarımında geleneksel üretime tekrar bir dönüş sağlanmıştır.
- Organik tarımla işlenen topraklardaki mikroorganizma faaliyeti olumlu bir döngü yaratarak toprağın daha fazla azot ve karbon içermesine neden olmaktadır.
- Organik tarım düzeninde, çevre düzeninde zararlılar ile beslenen faydalı böceklerin beslendiği veya barındığı bitkilerin bulundurulması doğal düşmanların yoğunluğunu artıracaktır.
- Organik tarımda kullanılan organik gübre kullanımı, topraktan karbondioksit salınımını azaltmakta ve doğadaki karbon ayak izini azaltmaktadır.

Organik tarımda ekonomi politikalarına bakıldığında;

- Organik tarım ürünlerini tüketen kişilerin organik ürünleri tercih etme nedenlerinin başında sağlıklı, besleyici, katkısız ve lezzetli olmaları gelmektedir
- Organik tarım ürünlerini tüketenlerin organik ürün tüketimleri üzerine toplam aylık gelirleri, aylık gıda harcama tutarları, medeni durumları ve öğrenim seviyelerinin etkili olduğu belirlenmiştir
- Organik tarım ürünlerini talep etmiş olan müşterilerin organik ürün tercih nedenlerinin başında tat ve sağlık unsuru gelmektedir.
- Organik pazar sayılarının artırılması tüketicilerin organik gıda ve tarım ürünlerine ulaşılabilirliğini kolaylaştırmak için oldukça önemlidir
- Organik tarım ürün üretimin satışının artması, ekonomik kalkınmanın sağlanması işsizliği azaltarak, yöredeki gençlerin yöre dışına göç etme ihtimallerini azaltmaktadır.
- Organik tarım ürünlerini ekim ve hasat dönemlerinde makinelerin aksine insan gücü ihtiyacının gerekli olduğunu, bu sebeple de organik tarım ürünlerinin ekim ve hasat dönemlerinde insan gücünün tercih edildiği.

- Organik tarımın istihdam yaratma potansiyelindeki en önemli ikinci bir etkisi ise de danışmanlık hizmetidir. Çiftçilerin organik tarım uygulaması yaparken danışmanına ihtiyacı olması, istihdam yaratmaktadır.

Türkiye’de organik tarım genel olarak değerlendirildiğinde, organik tarıma elverişli bir ülke olduğu, bununla birlikte toplumda organik tarıma yönelik taleplerin artmasıyla birlikte Türkiye’de organik üretim yapılan tarım arazi bölgelerinde istihdamın sağlanabildiği görülmektedir. Bölgelere göre değerlendirildiğinde ise Doğu Anadolu bölgesinde tarım topraklarının verimli olduğu görülmektedir.

İnsan sağlığı organik tarım açısından değerlendirildiğinde, insanların organik tarımı tercih etme sebeplerinin sağlıklı, besleyici, katkısız ve lezzetli olduğu, organik tarım yöntemlerinin hayvan sağlığına ve haklarına daha uygun olduğu için tercih edildiği sonucuna varılmıştır. Sağlık açısından bakıldığında ise organik tarım ile üretilen sebze ve meyvelerin sağlıklı olduğu, organik tarım yapılan ülkelerde ise sağlık harcamaların da düşüş gözlemlenmektedir. Bununla beraber organik tarımın bu ürünleri tercih eden insanlarda sağlıklı bir yaşam tarzı yarattığı, yeterli ve dengeli beslenme alışkanlığı edinildiği sonucuna varılmıştır. Yine benzer şekilde organik tarım ürünleri tüketen insanların fiziksel aktiviteleri fazladır.

Çevre sağlığı açısından organik tarım değerlendirildiğinde; organik tarımda kullanılan doğal gübrelerin toprak sağlığı başta olmak üzere çevre sağlığını olumlu etkilediğini, gerçekleşen döngünün toprakta azot ve karbon miktarının artmasına sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM 2

KONU, AMAÇ, ÖNEM, MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Konu ve Amaç

Yaşamı boyunca insanoğlu doğayı, kendi gereksinimlerini karşılayacakları bir kaynak topluluğu olarak görmüş ve tarımın getirdiği yeniliklerden ve yararlarından faydalanmıştır. Bu kapsamda tarımın gelişmesi beraberinde üretimin şekillerinin değişmesine yol açmış ve tarımda kimyasal ürünlerin kullanımı artmış, bu kimyasal üretimlerin fazlalığı ürünlerin genetiklerinin değiştirilmesine ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin olmasına neden olmuştur.

Tarım ilaçlarının insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin artmasıyla beraber insanlar, tarımın getirdiği bitkisel ve hayvansal ürünlerde işlenmemiş doğal ürünleri tercih etme yoluna gitmiş, bunun sonucunda organik tarıma yönelmişlerdir. Günümüzde bir yaşam tarzı haline gelebilecek seviyeye gelmiş, insan yaşamında yer edinmiştir.

Bu çalışma, bir yaşam tarzı haline gelen organik tarımın insanların yaşamı ve sağlığı üzerine etkilerini antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmasını amaçlanmıştır. Bu bağlamda, yapılan bu çalışmada organik tarım ve beslenme antropolojisi kavramları incelenmiştir. Bu kapsamda literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili olan yapılmış olan çalışmaların sonuçlarına yönelik bulgular elde edilmiş ve elde edilen bu bulgular, antropolojik bakış açısıyla açıklanmaya çalışılarak organik tarımın insan yaşamı üzerinde etkileri beslenme antropolojisi kapsamında antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada beslenmenin insan yaşamı üzerindeki etkilerini organik tarım ve beslenme antropolojisi bakımından incelendiğinde, beslenmenin insan yaşamı üzerine etkisi, toplumda insanların beslenme kültürünün önemli olduğu ve bu beslenme kültürü olan organik tarımın insan yaşamı üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna dair dikkat çekilmesi amacıyla önem taşımaktadır. İnsanların organik beslenme alışkanlıkları, beslenme antropolojisi kapsamında incelenecek ve bu beslenmenin insan yaşamı üzerinde nasıl etkilerde olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu

Çalışmanın kaynakçası, organik tarım ve beslenme antropolojisi kapsamında yapılacak olan çalışmalarda yararlı olacağı açısından önem teşkil etmektedir.

2.3. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın yöntemi literatür taraması ve bu tarama sonucunda elde edilen bulgulara organik tarımın beslenme antropolojisi kapsamında insan yaşamı sağlığı üzerinde etkilerin incelenmesi ve elde edilen bulguların antropolojik bakış açısıyla yorumlanmasıdır. Bu kapsamda güncel literatür kaynakları içerisinde organik tarım ve beslenme antropolojisi kavramları incelenmiştir. Özellikle uluslararası kaynaklar ve uluslararası veri tabanlarında yayınlanan Türkçe ve yabancı dilde makaleler incelenmiştir. Bu kapsamda organik tarım, tarım, beslenme antropolojisi, antropoloji, beslenme kültürü gibi anahtar kelimelerle yayınlar tespit edilmiştir.

Literatür taramasının ardından, elde edilen sonuçlar gözlemlenmiş çalışmaların amaç ve sonuçlarına yer verilmiş, organik tarımın beslenme antropolojisi kapsamında insan yaşamı ve sağlığı üzerinde etkileri incelenerek antropolojik bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

SONUÇ

İnsanoğlu yaşadığı ortamda hayatta kalabilmek ve yaşamını devam ettirebilmek için tarih öncesi çağlardan beri çeşitli mücadeleler vermiştir. Yaşamın en temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme ise bu mücadeleler içinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. İlk başlarda çiğ tüketilen besinler, ateşin bulunmasıyla birlikte yemek gıda hazırlama tekniklerini ortaya çıkartmış, insan toplumlarının çeşitli beslenme kültürlerinin edinilmesini sağlamıştır. İnsan toplumlarının yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, tarım ve hayvancılık, bitki yetiştirme gibi besin faaliyetleri artmış, ürettikleri yemekleri pişirmek ve saklamak için yeni teknikler geliştirerek çağa uygun bir şekilde kilden çanak, fırın, çömlek üretmişlerdir.

Sanayi devriminin yaygınlaşmasıyla beraber ise tarımsal üretim faaliyetleri toplumun geleneksel yemek kültürlerinden giderek uzaklaşarak yerini kimyasal ürünlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı konvansiyonel tarıma bırakmış aynı zamanda hızla artan dünya nüfusunun beslenme ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) üretimi başlamış kısa vade de birim alandan maksimum verim almak amacı ile genetiğiyle oynanmış besinler üretilmiştir. GDO'lu ürünlerin üretiminde kullanılan tarımsal ilaçlar ve üretilen ürünler, insan sağlığını olumsuz derecede etkilenmesine sebep olmuş ve çeşitli sağlık sorunlarını ve hastalıklarını beraberinde getirmeye başlamıştır.

Yaşanan bu olumsuz etkiler ve insanların temel ihtiyacı olan beslenmenin yemek kültürünü bu şekilde bozulmaya uğratması, insan sağlığı üzerine olumsuz etkiler yaratması insanları sağlıklı beslenmeye yöneltmiş, genetiği değiştirilmiş ve işlenmiş gıdalardan uzak durarak yeni bir yaşam tarzı benimsemişlerdir.

İşte bu noktada yapısı maddi imkanlar veya eğitim düzeyi sonucunda geleneksele dönüş gerçekleşmiş, sağlık yaşam için insanlar ev yapımı gıdalara, hayvansal ürünlere, proteinli gıdalara ve organik sebze ve meyvelere yönelmişlerdir. Böylece insanlar sağlıklı beslenme adı altında “organik tarım” faaliyetlerine girmişlerdir. Tarımsal faaliyetlerin giderek endüstrileşmesi, bilinçsiz ilaç kullanımından ötürü meydana gelen doğal dengenin bozulmasıyla organik tarım

faaliyetlerine yönelen insanlar, çevre kirliliğini önleyerek insan ve çevre sağlığına zararı olmayacak bir üretim tarım faaliyeti amaçlamışlardır. Fakat tarımın potansiyelinin yüksek olduğu Türkiye’de önemli üstünlüklere sahip olmasına rağmen eğitim düzeyi ve maddi imkanlar sebebiyle organik tarım zayıf durumdadır. Bu sebeple organik tarım gelişim sürecinde bu olumsuz bir etki olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda organik tarım ve beslenme antropolojisiyle ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş ve elde edilen bulgular antropolojik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, Organik tarımın insan sağlığı ve yaşamı için önemli olduğunu, verimi arttırmak adı altında yapılan konvansiyonel tarım işlemlerinin toprak yapısını bozarak insan sağlığına zararlı besinler ürettiği sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde beslenme antropolojisi açısından değerlendirildiğinde, geçmişten günümüze insanlarda bir yemek kültürü olduğunun, bu yemek kültürünün, kültürel beslenme alışkanlıklarıyla ilgili olduğu ve farklı toplumlarda yemek kültürünün insan sağlığı üzerinde olumlu/olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Beslenme, insanın yaşamı boyunca varlığını sürdürecektir. Bu neticede insan/yemek ilişkisinin ömür boyu süreceği kaçınılmaz bir gerçektir. Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular neticesinde temel sonuca varılacak olunursa, organik tarım ve beslenme kültürünün insan yaşamı üzerinde etkisinin büyük olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Organik tarım; yalnızca insanların sağlıklı yaşaması için değil, çevrenin, hayvanların, hatta toprağın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilir olması için önemli bir noktadadır. Endüstriyel tarımın özellikle toprak başta olmak üzere çevreye ve insan sağlığına zararının olması, gıda güvenliğini tehdit etmesi insanları organik tarım ürünlerini tüketmeye yönlendirmektedir. Bunun sonucunda gıda güvenliği için organik tarım ürünleri tercih edilmeli, toplumun organik tarım uygulamalarına ilişkin bilgilendirilmesi için sağlıklı bir beslenme iletişimi kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağar, S., Aydınoglu, H., Temel, O., İkizunal, K. ve Ece H. (1991). Pestisit kullanımının tarihçesi, bugünü ve geleceği. **Türk Entomolog Dergisi**, 15(4), 247-256.

Akalın, M. (2014). İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(2), 351-377.

Akan, S. ve Yanmaz, R. (2015). “Organik Gıdaların Besin Kalitesi ve İnsan Sağlığına Etkileri Yönünden değerlendirilmesi” [Bildiri]. **Doğu Karadeniz II. Organik Tarım Kongresi**, 6-9 Ekim 2015, 378-386, Rize: Pazar.

Akan, S. ve Yanmaz, R. (2015). Organik Gıdaların Besin Kalitesi ve İnsan Sağlığına Etkileri Yönünden Değerlendirilmesi. [Bildiri]. **Doğu Karadeniz II. Organik Tarım Kongresi** (6-9 Ekim 2015), Pazar/Rize.

Akdoğan, A., Divrikli, Ü. Ve Elçi, L. (2012). Pestisitlerin Önemi ve Ekosisteme Etkileri, **Akademik Gıda**, 10(1), 125.132.

Akkaya, S. (2020). **Organik ve konvansiyonel sivri biber üretiminin ekonomik yönden karşılaştırılması**. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aksoydan, E. (2011). **Gıda Katkı Maddeleri ve İnsan Sağlığına Etkileri**. İstanbul: Mikado Yayıncılık.

Albeni, N. (2011). **Kırsal Kalkınmada Organik Tarımın Rolü ve Bucak İlçesi Melli Yemişi (İncir) Örneği**. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altun, A. B. (2012). **Tüketicilerin Organik Tekstil Ürünleri Satın Alma Davranışını Etkileyen Değişkenler Üzerine Bir Araştırma**, (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıhan Karaöz, S. (2021). Anadolu'nun “Anadolulu Olmayan” Bitkisel Besinleri. Timur Gültekin ve Melike Kaplan (Ed.), **Biyolojik ve Kültürel Antropolojik Boyutlarıyla Beslenme** (73-99). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arslan, S. ve Çiçekgil, Z. (2018). Türkiye’de Tarım İlacı Kullanımı Durumu ve Kullanımı Öngörüsü, **Türk Ekonomisi Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 1-12.

Aslan, B. ve Demir, Y. (2016). Organik Tarım Türkiye’yi Besler!, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 138, 155- 168.

Atar, B. (2017). Gıdamız Buğdayın, Geçmişten Geleceğe Yolculuğu. **Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi**, 2(1), 1-12.

Atasay, A. (2011). **Organik Meyve Yetiştiriciliğinin Temel Esasları**, Isparta: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.

Atasever, M. ve Adıgüzel G. (2006). Organik Besinlerin Kalitesi, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 37 (1), 117-122.

Ayla, D. (2011). **Türkiye’de Organik Tarım**, (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Azizağaoğlu, A. ve Aksu B. (2018). Organik Tekstil Ürünlerine Yönelik Tüketici Tutumlarının İncelenmesi, **Tekstil ve Mühendis**, 25(111), 254-263.

Balcı Akova, S. (2021) **Tarım Coğrafyası**. (Ders Notu). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi/Coğrafya Lisans Programı.

Bang, H. O., Dyerberg, J. ve Sinclair, H. M. (1980). The Composition of the Eskimo Food in North Western Greenland. **The American Journal of Clinical Nutrition**, (33), 2657-2661.

Barthes, R. (1997). “Towards a psychology of contemporary food consumption”, in C. Counihan and P. van Esterik (Eds.) **Food and culture**. New York: Routledge, 20–27.

Bayram B., Yolcu, H. ve Aksakal V. (2007). Türkiye’de Organik Tarım ve Sorunları, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 38(2), 203-206.

Baysel, B. (2013). **Türkiye’de Organik Tarım Üretimini Önemi ve Tarımsal Ürün İhracatı İçerisinde Payı**. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bengisu, G. (2014). GAP Bölgesinin Organik Tarım Potansiyeli ve Uygulanabilirliği, **Alınları Ziraat Bilimler Dergisi**, 26(B), 38-44.

Bennett, W. J. (1943). Food and Social Status In A Rural Society. **American Sociological Review**, 8(5), 561-569.

Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik. **Milli Folklor Dergisi**, 87, 159-169.

Beşirli, H. (2011). Türk Kültüründe Güç, İktidar, İtaat ve Sadakatin Yemek Sembolizmi Esasında Değerlendirilmesi. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 58, 139-152.

Bozok, D., Narin, M. ve Girdin, G. K. (2016). Organik Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Kırtık Köyü Örneği. **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 6(1), 1-6.

Cengiz, A. K. (2019). Beslenme Antropolojisi Bağlamında Hatay Ovakent Özbek Türklerinde Pilav ve Kimliğin İnşası. **Folklor/Edebiyat**, 25(100), 953-969.

Cengiz, A. K. ve Brina Lopar, E. (2020). Tüketim ve Beslenme Antropolojisinin Bakışıyla Prizren’de Kahve ve Türk Kahvesi İçme Kültürü, **Millî Folklor**, 16(126), 210-222.

Civitello, L. (2019). **Mutfak & Kültür İnsanın Beslenme Tarihi**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Çağlayan, Ç. (2010). Tarım Politikalarındaki Değişimin Sağlık Üzerine Etkileri, **Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Ekim-Kasım-Aralık 2010, 7-17.

Çakal, M. A. (2013). **Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Sektörü, Kuzeydoğu Anadolu Kalkına Ajansı**.

Çaltı, N. ve Somuncu M. (2019). İklim Değişikliğinin Türkiye’de Tarım Üzerindeki Etkisi ve Çiftçilerin İklim Değişikliğine Yönelik Tutumları. [Bildiri]. **1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı**, 20-22 Haziran 2019, 890-912.

Çetin, A. (2006). Memluk Devletinde Yemek Kültürüne Genel Bir Bakış, **Millî Folklor Geleneksel Yayıncılık**, 18(72), 107-117.

De Filippo, C., ve Tuohy, K. M. (2015). A Nutritional Anthropology of the Human Gut Microbiota. In Diet-Microbe Interactions in the Gut. **Academic Press**, 17-26.

Dedeoğlu, A. Ö., ve Savaşçı, İ. (2005). Tüketim Kültüründe Beden Güzelliği ve Yemek Yeme Arzuları: Kadınların Tüketim Pratiklerine Yansıması. **Ege Academic Review**, 5(1), 77-87.

Demir, A. ve Gül, U., (2004). Organik Tarım, **Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü**, 5(3), 1-4.

Demircan, S. (2017). **Türkiye’de Organik Tarım Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi ve İstanbul İli Örneğinde Yola Çıkarak Türk Ekonomisine Etkilerinin Araştırılması (2000-2015)**. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demiryürek, K. (2011). Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye'deki Durumu, **GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 28(1), 27-36.

Demiryürek, K. (2016). **“Organik Tarım ve Ekonomisi”**, Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Projesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Giresun.

Dervişoğlu, M., Gül, O., Yazıcı, F. ve Aydemir O. (2013). Süt ve Süt Ürünlerinde Organik Klorlu Pestisit Varlığı, **Gıda ve Yem Bilimi Teknoloji Dergisi**, (13), 31-40.

Dettwyler, K. A. (1993) “The biocultural approach in nutritional anthropology: Case studies of malnutrition in Mali”, *Medical Anthropology: Cross-Cultural Studies in Health and Illness*, 15(1), 17-39.

Deveci, Z. (2014). **Organik Tarım ve Gıda Piyasaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**. (Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). **Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu** (Rapor No: DPT: 2681). Ankara: DPT.

Dikici, E., ve Sağlam, A. (2021). “Geleneksel/Alternatif Tıp Uygulamalarına Yeni Yaklaşım Olarak Beslenme ve Yemek Kültürü Şalpazarı Örneği”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 295-329.

Doğu Karadeniz Kalkına Ajansı, (2012). **“Vizyon 2023”** Doğu Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Master Planı. Kalkınma Bakanlığı, Doğu Karadeniz Kalkına Ajansı, Gümüşhane. Erişim Adresi: <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/vizyon-2023-organik-tarim-master-plani.pdf> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2022).

Enterprise Europe. (2009). **Organik Tarım Sektör Raporu**. (Hazırlayan: Esmâ DENİZ), Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz.

Eryılmaz, G. A., Demiryürek, K. ve Emir, M. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye’de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları, *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 30, 199,206.

FAO. (2022). **“FAQs about FAO and Agricultural Biotechnology”**, Erişim Adresi: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/biotech/docs/faqs.pdf Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022)

Fischler, C. (1988). Food, self and identity. *Information (International Social Science Council)*, 27(2), 275-292.

Freedman, P. (2008). **Yemek: Damak Tadının Tarifi**. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Gök, S. A. (2008). **Genişleyen Avrupa Birliği Pazarında Türkiye’nin Organik Tarım Ürünleri Ticareti Açısından Değerlendirilmesi**. (AB Uzmanlık Tezi). Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı/Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.

Haas, J. D., ve Harrison, G. G. (1977). Nutritional anthropology and biological adaptation. *Annual Review of Anthropology*, 6, 69-101.

Himmelgreen, D. A. (2002). “You Are What You Eat and You Eat What You Are.” The Role Of Nutritional Anthropology In Public Health Nutrition And Nutrition Education. *Nutritional Anthropology*, 25(1), 2-12.

Holtzman, J. D. (2006). “Food and memory.” *Annu. Rev. Anthropol*, (35), 361-378.

İzmir Ticaret Borsası. (2014). “**Rakamlarla Dünya Tarımı**”, İzmir Ticaret Borsası Ar-Ge Müdürlüğü. Erişim Adresi: <<https://itb.org.tr/dosya/rapordosya/rakamlarla-dunya-tarimi.pdf>> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2022.

Kanbir, Ö. (2019). Endüstriyel Tarımın Krizi ve Küba Tarımı. *Praksis Dergisi*, 25, 49-68.

Kaynak, B. A. (2018). “Günümüzde Antropolojik açıdan Toplum Bireylerinin Dış Çürüğü Sıklığı ile Beslenme Alışkanlıkları arasındaki İlişki”. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 131-151.

Kılıçaslan Durak, N. S. (2015). **Türkiye ve AB’de Organik Tarım Mevzuatı, Uygulamaları ve Değerlendirilmesi**, (AB Uzmanlık Tezi). Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Koç, M. (2014). Organik Ürünler ve Tarım Makineleri / Gıda Politikaları Organik mi, endüstriyel mi?. *Gıda Dergisi*, Ekim 2014, 20-24.

Köksal, T. (2022). **Türk Tarımında Kamu Yapılanması ve Kamu Hizmetlerinin Değerlendirilmesi** (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kurtar E. S. ve Ayan, A. K. (2004). Organik Tarım ve Türkiye’deki Durumu, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 56-64.

Külcü, R. (2020). **Etik Sorun Alanı Olarak Endüstriyel Tarım**. (Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

McCracken, G. (1986). “Culture and Consumption: A Theoretical Account of the Structure and Movement of the Cultural Meaning of Consumer Goods”, *Journal of Consumer Research*, 13(1), 71-84.

Merdol, T. K. (2012). **Beslenme antropolojisi I**. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.

Messer, E. (1983). “The Household Focus In Nutritional Anthropology: An Overview.” *Food and Nutrition Bulletin*, 5(4), 1-12.

Mie, A., Andersen, H. R., Gunnarsson, S., Kahl, J., Kesse-Guyot, E., Rembiałkowska, E., ... ve Grandjean, P. (2017). Human health implications of organic

food and organic agriculture: a comprehensive review. *Environmental Health*, 16(1), 1-22.

Miran, B. (2005). 2. Tarımsal Yapı ve Üretim. Fahri Yavuz (Ed.), **Türkiye’de Tarım**. Ankara: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı.

Muslu, M., ve Şensoy, F. (2020). “Muş Yemeklerinin Beslenme Antropolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(UMS'20), 21-27.

Namazcı, G. (2019). **Endüstriyel Tarım ve Endüstriyel Tarımsal Uygulamaların Çevreye Etkileri**. (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nardalı, S. (2009). **Etik Pazarlama Anlayışı Çerçevesinde Organik Tarım Ürünleri Pazarlaması**. (Doktora Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nasırlı, A. D. (2019). **Organik Gıda Ürünleri ve İyi Tarım Ürünlerine İlişkin Tüketici Algı ve Tutumları: Antalya Örneği**. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nielsen, C. P., Thierfelder, K. ve Robinson S. (2003). Consumer preferences and trade in genetically modified foods, *Journal of Policy Modeling*, (25), 777–794.

Non Gmo Project, (2022). “**What is GMO?**” Agricultural Crops That Have a Risk Of Being GMO Erişim Adresi: <http://www.nongmoproject.org/learn-more/what-is-gmo/> (Erişim Tarih:15 Mayıs 2022)

Ogoye-Ndegwa , C. (2003). “Traditional gathering of wild vegetables among the luo of Western Kenya-a nutritional anthropology Project” *Ecology of Food and Nutrition*, 42(1), 69-89.

Okudum, R. (2021). **Aydın ve Van illerinde Organik Tarım Uygulamaları: Kültür, Mekân ve Kalkınma (KMK)**. (Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. (2010). T.C. Resmi Gazete, 27676, 18 Ağustos 2010. Erişim Adresi:<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100818-4.htm> (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022).

Özer, H. (2016). Organik Domates Yetiştiriciliği. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 2(1), 43-53.

Özgün, B. (2019). **Organik Tekstil Tasarımının Günümüz Hazır Giyim Sektöründeki Önemi, İşleyişi ve Örnek Bir Koleksiyon Sunumu**. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 41-64.

Öztemiz, S. (2008). Organik Tarımda Biyolojik Mücadele. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-27.

Öztemiz, S. (2008). Organik Tarımda Biyolojik Mücadele, *GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-27.

Öztürk, A. (2022). The Effect of Halal Product Knowledge, Halal Awareness, Perceived Psychological Risk and Halal Product Attitude on Purchasing Intention, *Business and Economics Research Journal*, 13(1), 127-141.

Pelto, G. H., Goodman, A. H. Ve Dufour D. L., (2000). “The Biocultural Perspective in Nutritional Antropology”, *Mountain View, Mayfield Pub. Co.*, 1-10.

Pezikoğlu, F. (2006). **Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım Uygulamaları ve Yönlendirilmesi Gerekli Politikaların Belirlenmesi.** (Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Rende, S. (2012). **Organik Tarımın Türkiye Turizm Ekonomisinde Olası Payı.** (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Atılım Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağır, A. (2012). “Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı”. *Turkish Studies*, 7(4), 2675-2695.

Sağır, A. (2016). “Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 271-298.

Sağır, A. (2020). “Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Katmanlaşma Teorisi Bağlamında Yemeğin Sosyolojik İzdüşümleri (Karabük Örneği)”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 309-338.

Sandallıoğlu, A. (2014). **Adana İlinde Organik Tarım Ürünleri Tüketimi ve Tüketici Eğilimleri.** (Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sarioğlu, T. (2022). **Türkiye’de Tarım Sektöründe İstihdam: Hatay Alt Bölgesi (Tr63) Örneğinde Tarımda Suriyeli Sığınmacı İstihdamı.** (Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Selimoğlu, E., Bektaş, Y., Özkocak, V., Gültekin, T., Turizm, A. Ü. B. M. Y., & Fiziki Antropoloji, A. B. D. (2018). “Beslenme Şeklinin Zaman İçindeki Tarihsel Yolculuğu”. *In 2nd International Symposium on Innovative Approaches in*, (3), 390-398.

Sertoğlu, K. (2009). **Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinin Türkiye'nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi.** (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sumaytaoğlu, E.C., (2012). **Osmanlıda ve Türkiye'de Tarımsal Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Uygulaması.** (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Çankaya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şensoy, F., ve Tiritioğlu, S. (2018). "Beslenme Arkeolojisi: Günümüz Ankara Yemeklerinde Geçmişin İzleri". *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 209-233.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2021). **Tarım ve Orman Bakanlığı, İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu.** Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/IKLIM%20DEGISIKLIGI%20VE%20TARIM%20DEGERLENDIRME%20RAPORU.pdf> Erişim Tarihi: 22 Haziran 2022.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022a). **"İyi Tarım Uygulamaları"** Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari> Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022b). **"İyi Tarım Uygulamaları İstatistikleri"** Erişim Adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Istatistikler> Erişim Tarihi: 19 Haziran 2022.

The Luo Of Western Kenya-A Nutritional Anthropology Project", *Ecology of Food and Nutrition*, 42(1), 69-89.

Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). **"Türkiye'deki Tarımsal Alan İstatistikleri"** Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022.

Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). **"Türkiye'deki Tarım Alanları"** Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022.

Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). **"Tarımsal İlaç Kullanımı"** Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022.

Türk İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). **"Organik Bitkisel Üretim"** Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022.

Türk Dil Kurumu. (2022). **"Organik Tarım"** Tanımı: Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2022).

Türk Dil Kurumu. (2022). **"Tarım"** Tanımı: Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2022

Türkiye Beslenme Rehberi TÜBER (2019). *T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1031* Erişim Adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Turkiye_Beslenme_Rehberi_TUBER_18_04_2019.pdf> Erişim Tarihi: 9 Haziran 2022.

Uhri, A. (2011). *Boğaz Derdi. Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi*. İstanbul: Ege Yayınları.

Ulukapı, K. ve Şener, S. (2017). Antalya İlinin Organik Bitkisel Üretim Potansiyelinin Dünya ve Türkiye ile Kıyaslanması ve Gelişmesine Yönelik Öneriler, *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (6), 271-279.

Ulijaszek, S. (2018). “Nutritional Anthropology”, *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1-10.

Usal, G. (2006). *Toros Dağ Köylerinde Organik Tarım Yoluyla Üretici Gelirlerini Arttırma Olanakları* (Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.

Uzun, F. (2006). *Organik Tarım Üretim ve İhracatı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, A. (2007). *Anadolu’nun En Eski Yemekleri Hititler ve Çağdaş Topumlarda Mutfak Kültürü*. İstanbul: Homer Kitapevi.

Ünüsan, N. (2001). “Beslenme iletişimi”. *Selçuk İletişim*, 1(4), 35-37.

Üye, A. (2007). *Geleneksel Organik Tarım Koşullarında Yetiştirilen Bazı Sebze Bitkilerinin Mineral Madde İçeriklerinin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi/Fen Bilimler Enstitüsü.

Wilson, C. S. (1973). “Food Habits: A Selected Annotated Bibliography: Cultural and Environmental Factors Nutritional Anthropology”. *Journal of Nutrition Education*, 5(1), 41-47.

Yarael, B. ve Aytar Sever (2019). Ekolojik Mobilya Tasarım Süreci Üzerine Bir İnceleme, *Online Journal of Art and Design*, 7(5), 38-45.

Yeşilbağ, D. (2004). “Tarımsal ve Hayvansal Ürünlerde Modern Biyoteknoloji ve Organik Üretim” *Uludag Univ. J. Fac. Vet. Med.* (23), 157-162.

Yıldız, D. (2009). *AB – Türkiye Tarım Politikalarının Uyumlaştırılması ve Organik Tarım* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, E. (2010). **Organik Tarım Ürünlerinde Fiyatlandırma Politikaları: Eskişehir İlinde Bir Uygulama.** (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, N. A. (2021) **Tarımsal Faaliyetlerin Çevre Kirliliği Üzerine Etkileri.** Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Beslenme Bölümü. Erzurum.

Yılmaz, D. S. (2019). Organik Tarım Tartışması: Bir Literatür İncelemesi, *Uluslararası Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 52-74.

Yolcu, N. (2013). **Organik Tarım ve Türkiye’de Organik Tarımın İstihdam Yaratma Potansiyeli.** (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zaman, D K. (2021). **Türkiye’de Organik Tarım Piyasası: İlkeler ve Uygulamaları.** (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, Ad: ÇELİKÇİ, Mehmet Mehdi

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri /Tarihi:

Telefon:

Faks: -

E-posta:

ORCID:

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet

Yüksek

Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisans

Antropoloji Anabilim Dalı

2022

Lisans

Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi

Antropoloji Anabilim Dalı

2017



VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

21/09/2022

Tez Başlığı / Konusu:

Antropolojik Bakış Açısı ile Organik Tarım ve Türkiye

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 120 sayfalık kısmına ilişkin, 21/09/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6 (altı) dır.

Uygulanan filtreler aşağıda verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit inatch size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

21/09/2022
Mehmet Mehdi Çelikci

Adı Soyadı : Mehmet Mehdi ÇELİKCI

Öğrenci No : 18920018010

Anabilim Dalı : Antropoloji

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN
Doç. Dr. Seda KARAÖZ ARIHAN
21/09/2022

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
...../...../20....
Prof.Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü